

TURISTIČNI VODNIK PO HALOŠKIH OBČINAH

Cirkulane Majšperk Podlehnik Zavrč Žetale

OBČINA MAJŠPERK

2022

TURISTIČNI VODNIK

PO HALOŠKIH OBČINAH

Cirkulane Majšperk Podlehnik Zavrč Žetale

OBČINA MAJŠPERK

2022

Avtorice vodnika (po abecednem redu):

Zdenka Golub, Barbara Rodošek, Tatjana Tavzes Železnik

Urednica: **Tatjana Tavzes Železnik**

Jezikovni pregled: **Barbara Rodošek**

Strokovni pregled: **Marija Hernja Masten**, univ. dipl. zgodovinarica, upok. arhivistka

Oprema in oblikovanje: **Rok Štupar**

(foto: Peter Kitak)

Založnik in izdajatelj elektronske publikacije:

Občina Majšperk

Zanjo: **Sašo Kodrič**

Majšperk 39

2322 Majšperk

Katalogni zapis o publikaciji (CIP) pripravili v Narodni in
univerzitetni knjižnici v Ljubljani

[COBISS.SI-ID 136236547](https://nuk.ub.uni-lj.si/COBISS.SI-ID/136236547)

ISBN 978-961-95362-1-6 (PDF)

© Občina Majšperk

<https://www.visithaloze.com>

Objava: december 2022

Operacijo sofinancirata Evropska unija in Republika Slovenija.

Operacija se izvaja v okviru programa CLLD pri LAS Haloze.

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA GOSPODARSKI
RAZVOJ IN TEHNOLOGIJO

EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI SKLAD ZA
REGIONALNI RAZVOJ
NALOŽBA V VAŠO PRIHODNOST

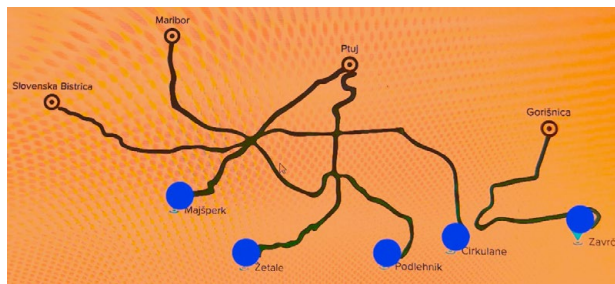

CLLD
LEADER

Operacijo sofinancira Evropska Unija in Republika Slovenija v okviru programa CLLD pri LAS Haloze.

Vodniku na pot

Občina Majšperk je vključena v projekt Promocija turistične destinacije Haloze. Ob ostalih aktivnostih so se odločili, da bodo pripravili elektronsko publikacijo, ki bo obiskovalcem in turističnim vodnikom dala informacije o občinah, ki so vključene v ta projekt. To so občine Cirkulane, Majšperk, Podlehnik, Zavrč in Žetale.

📍 Karta haloških občin

Spremna beseda avtoric in urednice

V pričujočem vodniku je v petih poglavjih predstavljenih pet haloških občin. Prvo poglavje je namenjeno splošni predstavitvi Haloze in vsemu, kar te občine povezuje v dobrem, najzlahtnejšem pomenu besede, poglavja od drugega do šestega pa so namenjena predstavitev občin po abecednem redu. Ne pišemo o zaostalih Halozah, ki se ne morejo dvigniti iz slovenskega povprečja in pokazati svoje lepote ter raznolikosti. Ob branju in spoznavanju občin in njihovih krajev začutimo veličino in ponos njihovih prebivalcev – Haložanov. Predstavljene so glavne in posebne značilnosti občin, njihov nastanek in pomembni drobci iz njihove zgodovine, naravne in kulturne znamenitosti, današnji utrip in dogajanje v njih, in kar je najpomembnejše, njihova raznolika turistična ponudba.

Zaradi omejenega obsega nismo mogle poglobljeno predstaviti vsega, kar smo želele, a vseeno je podatkov o občinah dovolj, da jih lahko posredujete drugim. To pa je tudi cilj, ki smo mu avtorice sledile. Napisano naj bo zgolj uvertura v nadaljnje brskanje po literaturi, ki je navedena na koncu vodnika. Priporočamo vam, da obiščete prelepe Haloze, kjer boste začutili življenjski utrip prijetnih domačinov.

📍 Ko spomini na preteklost oživijo (foto: T. T. Ž.)

Vsebina

1 Haloze (Barbara Rodošek)	6
1.1 Geografske značilnosti	6
1.2 Haloški govor	8
1.3 Navade in običaji Haložanov	9
1.4 Jedi naših babic	18
1.5 Ljudska pesem	19
1.6 Stavbna dediščina	20
2 Občina Cirkulane (Tatjana Tavzes Železnik)	22
2.1 O občini	22
2.2 Drobci iz zgodovine	24
2.3 Vredno ogleda	27
2.4 Ljudje, ki so zaznamovali kraj	35
2.5 Dediščina in izročilo prednikov – tradicija, šege, običaji	37
2.6 Današnji utrip v občini	38
2.7 Turizem in ponudba vinogradnikov, turističnih kmetij in gostišč	40
3 Občina Majšperk (Barbara Rodošek)	44
3.1 O občini	44
3.2 Drobci iz zgodovine	45
3.3 Vredno ogleda	46
3.4 Ljudje, ki so zaznamovali kraj	58
3.5 Dediščina in izročilo prednikov – tradicija, šege, običaji	59
3.6 Današnji utrip v občini	61
3.7 Turizem in ponudba vinogradnikov, turističnih kmetij in gostišč	62

4 Občina Podlehnik (<i>Zdenka Golub</i>)	66
4.1 O občini	66
4.2 Drobci iz zgodovine	68
4.3 Vredno ogleda	70
4.4 Ljudje, ki so zaznamovali kraj	77
4.5 Dediščina in izročilo prednikov – tradicija, šege, običaji	78
4.6 Današnji utrip v občini	81
4.7 Turizem in ponudba vinogradnikov, turističnih kmetij in gostišč	83
 5 Občina Zavrch (<i>Tatjana Tavzes Železnik</i>)	86
5.1 O občini	86
5.2 Drobci iz zgodovine	88
5.3 Vredno ogleda	92
5.4 Ljudje, ki so zaznamovali kraj	96
5.5 Dediščina in izročilo prednikov – tradicija, šege, običaji	97
5.6 Današnji utrip v občini	97
5.7 Turizem in ponudba vinogradnikov, turističnih kmetij in gostišč	99
 6 Občina Žetale (<i>Zdenka Golub</i>)	102
6.1 O občini	102
6.2 Drobci iz zgodovine	104
6.3 Vredno ogleda	106
6.4 Ljudje, ki so zaznamovali kraj	113
6.5 Dediščina in izročilo prednikov – tradicija, šege, običaji	113
6.6 Današnji utrip v občini	115
6.7 Turizem in ponudba vinogradnikov, turističnih kmetij in gostišč	119
 7 Viri in literatura	122

»Ka bi van človek od Haloz napiso? Nibeden risar jih ne bi nariso.
Če pa so tak lejpe pa tak strme, ka se fse v grabo obrne.«

(I. Švajgl, v: Kolednik idr. 2021, str. 1)

Namen uvodnega poglavja ni natančno opisovanje vseh značilnosti haloškega področja. Izpostaviti želimo ključne posebnosti *območja med Makolami in Zavrčem*. Pri tem se zavestno izogibamo navajanju virov, ki o Halozah govorijo kot o nerazvitem, obrobnem območju. Res je, da se po dohodku ne morejo primerjati z osrednjo Slovenijo, vendar imajo svoj potencial; *tu živijo ljudje, ki so navezani na to pokrajino in so pripravljeni delati za njen razvoj*. In če se popeljemo po občinah, bomo ugotovili še nekaj: posamezne vasi so izredno povezane med seboj, kar jim omogoča bogato društveno življenje. Velika prednost Haloze je tudi sorazmerno dobra ohranjenost naravnega okolja, ali rečeno drugače: *tu ni treba iti na izlet, da prideš v naravo, tu samo stopiš iz hiše, pa si že v naravi*.

📷 Haloze jeseni (foto: Peter Kitak, v nadaljevanju P. K.)

1.1 Geografske značilnosti

Haloze so gričevje, ki se razteza od Jelovškega potoka pri Makolah do Zavrča. Na severu so omejene z Dravinjo in Dravo, na jugu in vzhodu z Republiko Hrvaško, omejujejo pa jih tudi »odrastki Karavank«: Boč, Donačka gora in Macelj. Za Haloze je značilen razgiban relief s strmimi pobočji in ozkimi dolinami, kar nedvomno vpliva na način življenja ljudi. Geografi Haloze delijo na *vzhodne*, pretežno gričevnate

(200–400 metrov), in *zahodne*, ki so bolj hribovite (več kot 500 metrov). S strukturo terena je povezana tudi ključna gospodarska dejavnost: vzhodni del Haloz se imenuje **Vinorodne Haloze**, saj je primeren za vinogradništvo, zahodni del pa **Gozdnate Haloze** (prim. Bračič 1982). Za gričevnata in hribovita območja Haloz je značilna razpršena poselitve v obliki razloženih (slemenskih) naselij, ki je rezultat razvoja vinogradništva. V Gozdnatih Halozah najdemo centralna naselja in zaselke, pa tudi prave samotne kmetije.

Žal geografi in zgodovinarji v povezavi s Halozami ugotavljajo tudi padanje števila prebivalcev, največkrat predvsem na račun izseljevanja. V začetku 60. let prejšnjega stoletja so se prebivalci Haloz izseljevali na Ptuj, v Maribor, Kidričevo, Slovensko Bistrico, Celje in Ljubljano, ne pa v tolikšni meri v tujino. Izseljevalo se je predvsem aktivno prebivalstvo, mlajše od 26 let (Horvat 2019, str. 74). Danes imajo vse haloške občine (Cirkulane, Zavrč, Videm, Podlehnik, Žetale, Majšperk in Makole) skupaj 18.500 prebivalcev.

Ana Vovk Korže (2018, str. 29) piše, da v Halozah prevladujejo gozdovi, ki pokrivajo več kot polovico območja, sledijo jim njive, travniki in pašniki, sadovnjaki ter vinogradi. Slednjih je le 3,8 %, vendar so lege izredno ugodne za pridelavo vrhunskih vin, predvsem belih (beli pinot, laški rizling, renski rizling, sauvignon, šipon, traminec in *ranfol*, stara domača štajerska sorta). Ko govorimo o naravnih značilnostih Haloz, ne moremo mimo kamninske zgradbe tal. Haloze so »narejene« iz laporja in peščenjaka. Nekoč je v dolinah potokov Skralska in Jesenica delovalo več kamnolomov, ki so jih žal opustili. Iz peščenjaka je npr. zgrajena bazilika na Ptujski Gori, pa najbrž tudi marsikateri spomenik na pokopališču, portal hišnih vrat itd. Še beseda o podnebj: le-to je subpanonsko. Srednja letna temperatura je približno 9,6 °C, srednja poletna temperatura je 19 °C, zimska pa –2,4 °C.

Haloze so tudi del območja **Natura 2000**. V to območje spadajo vodni zadrževalnik Medvedce (Sestrško jezero), Donačka gora (pragozd), Dravinjska dolina, Dravinja s pritoki, kjer živi npr. vodomec, haloški travniki v Vinorodnih Halozah, na katerih rastejo pisane cvetlice in divje orhideje (kukavičevke) in domujejo številne vrste ptic in metuljev (**Natura 2000**). Prav travniki, t. i. suha travišča, so del projekta [Life to grasslands – Življenje traviščem](#), katerega cilj je ohraniti čim več suhih travišč in visokodebelnih travniških sadovnjakov. Ta okolja namreč zaradi zaraščanja in intenzivne paše hitro izginjajo. V projekt se je posebej aktivno vključilo *Podeželsko razvojno jedro* (PRJ) Halo iz Cirkulan. K projektu so pristopile tudi šole, ki te vsebine vključujejo v svoje naravoslovne dneve.

📷 *Jadranska smrdljiva kukavica* (vir: www.tecen.si, foto: Benjamin Zwitternig)

1.2 Haloški govor

Jakob Gomilšak je l. 1875 v Zori zapisal: »V nečem je naš Haložan tak čuden posebnost, da gotovo nima para na Slovenskem. To je njegov govor. Že od daleč ga spoznaš na ptujskem trgu, kamor donaša sadje na prodajo. Človek urnega jezika je Haložan; poskakuje namreč pri vsaki tretji ali četrti besedi z glasom na visoko in potem zopet nazaj; proti koncu stavka pa besede neprijetno zateza.« Gomilšak je v govoru Haložanov še prepoznaval tonemsko intonacijo (visoko in nizko intonacijo zlogov). Študije iz l. 2016 (Slovenski lingvistični atlas) te intonacije ne zaznavajo več.

Danes večina narečij na območju Haloz spada v **panonsko narečno skupino**. Glede na zemljevid slovenskih narečij lahko rečemo, da se v vzhodnem in osrednjem delu Haloz govorijo *haloška narečja*, na levem bregu Dravinje *prleško*, na skrajnem zahodnem delu Haloz pa ima govor že značilnosti *srednještajerskega* narečja. Zinka Zorko (1998, str. 14–49) je v svojih raziskavah odkrivala nekatere razlike v haloških govorih. V vzhodnih Halozah ne poznajo dvoglasnikov, medtem ko jih v srednjih in zahodnih Halozah uporabljajo (npr. ,ku:za, ,u:sa). Za vse govore pa je npr. značilno, da se sklop šč izgovarja kot š: (,gɔ:ša, k'le:še); v se v nekaterih položajih izgovori kot f (,çe:rkef, f'sāki). Morda boste v Halozah še slišali kakšno žensko, ki v 1. osebi namesto ženske uporablja moško obliko. V besedišču vseh govorov je ohranjenih veliko germanizmov (npr. *pokvariti* – *fer'de:rba*ti, *zavesa* – *fi:erä:nk*). Narečje je naše bogastvo.

Praktično vsaka vas ima svojega. Danes pa lahko pozorno uho žal že zazna vpliv globalizacije, predvsem prodor angleščine.

1.3 Navade in običaji Haložanov

Praznični običaji

Prikaz navad in običajev začnimo s prvimi pomladnimi opravili na vinorodnih območjih. Ta se začnejo na *dan sv. Vincenca* (22. januarja), ko vinogradniki opravijo **Vincekovo rez** in s tem slovesno začnejo z delom v *gorici*. Takrat odrežejo več šparonov in jih dajo v vodo, da lahko spremljajo, kako se bo trta razvijala in kakšen bo pridelek.

Ne smemo mimo **fašenka**. *Svečnica* (2. februar) je dan, ki odpre vrata pustnim likom, predvsem *korantom*. Na pustno soboto ali nedeljo potekajo povelke, v katerih zasledimo etnografske skupine ter karnevalske maske, ki odsevajo politično dogajanje ali pa so plod bogate domišljije ustvarjalcev. Danes po vaseh hodijo predvsem otroci, ki včasih zaplešejo, obvezno pa je njihovo vprašanje: »*Mate kaj za pusta hrusta?*« Obdario jih z denarjem, v preteklosti pa so poleg tega dobili tudi krofe (*krapče*, *krapce* ali *krapiče*). Čas pred pustom je bil tudi čas za zabavo, ples, poroke, čas, ko se je dobro jedlo. Na pustni dan, pa tudi na *masno nedeljo* – nedeljo pred pustom – so se na mizi znašli krofi, flancati, *burflanka* (enolončnica s krompirjem, kolerabo, repo; nekateri to jed poznajo tudi pod imenom *krhlenka*), špehovka, mlečna juha ...

Med **tradicionalnimi pustnimi liki** s tega področja velja omeniti **haloškega koranta**, ki ima na glavi kravje rogove. V roki ima ježevko, okrog pasu pa zvonce, s katerimi preganja zimo in prinaša novo življenje oz. zagotavlja plodnost. Včasih je bil oblečen v opravo iz zajčje in kozje kože, danes je pogosto oblečen v ovčji kožuh. V občinah Podlehnik in Cirkulane je vsaj en korant del skupine **oračev**. To sestavljajo **pokači**, ki pokajo z dolgimi biči in napovedo svoj prihod, v ljudsko nošo oblečena moški in ženska, **kujiči** (fantje v belih srajcah in s pisano ruto preko ramen, ki na glavi nosijo kapo, okrašeno s papirnatimi rožami). V tej skupini je korant tisti, ki vodi lepo okrašen lesen plug; z njim zaorje po dvorišču, sejalec pa zaseje seme. Domači skupino primerno obdario z jajci, klobasami, *krapiči* in denarjem (Golub 2009, str. 53). Oranje ima predvsem obredni značaj – družini naj bi zagotovilo dobro letino. Obhodi kurentov so vpisani na Unescov seznam nesnovne kulturne dediščine.

Med tradicionalne pustne like spada tudi **rusa** – dvonoga ali štirinoga neukrotljiva žival, ki ima ob sebi gonjača. V Okiču *ruso* imenujejo **šarga** (Brence 2003, str. 81–86). Značilna lika sta tudi **haloški Jurek** (predstavlja pomlad, njegovo oblačilo je narejeno iz bršljana) in **baba deda nosi** (Golub 2009, str. 54–55). Iz 30. let 20. st. naj bi izhajale **vile**, v belo oblečene deklice s krono na glavi (Petrovič idr. 2018, str. 13).

V zadnjih letih pa v Žetalah nastajajo novi liki – **žetalski krampusi** oz. parklji. Ti lik je znan v vzhodnoalpskem prostoru in je k nam prišel iz Avstrije. Krampusi oživijo že v času miklavževanja, kot lik pa so reden

gost na pustnih povorkah. Te grozljive maske so narejene iz lesa in jih izdeluje že nekaj domačinov ter veljajo za unikatne izdelke.

📷 Haloški koranti iz Podlehnik (foto: Sandi Šprah, v nadaljevanju S. Š.)

📷 Orači (foto: S. Š.)

Pred **veliko nočjo** so gospodinje poskrbele, da je bila hiša popolnoma očiščena. To je pomenilo tudi beljenje hiše (predvsem kuhinje) z apnom. Marsikje so uporabile tudi doma narejene **valcne**, s katerimi so naredile vzorec na stenah. Moški so pred cvetno nedeljo naredili **presmec**. V presmec so vpletli vsaj sedem vrst zimzelenih rastlin oz. rastlinja, ki je spomladi hitro ozelenelo. Najpogostejše so bili to **maprika** (dobrovita),

čremoza (čremsa), rumeni dren, božji drevec (navadna bodika), marijin lesek (vrsta ribeza), iva (vrba), žiglpajn (vrsta ciprese) ter pušpan. Nekateri (predvsem vinogradniki) so dodali še vinsko trto, drugi pa so presmec okrasili tudi s pisanimi trakovi iz krep papirja ali s cvetjem. Zelenje so povezali z vrstico ali vrbovim šibjem, danes ga povežejo tudi z žico. Po blagoslovu zelenja so presmec prinesli domov in ga zataknili za tram na podstrešju ali vrgli na streho; en del so dali na polje ali v hlev k živini. Ob nevihti so zažgali del presmeca, da bi odgnali hudo uro.

📷 Presmec (foto: P. K.)

Med običaji t. i. **velikega tedna** (od cvetne nedelje do velike noči) velja omeniti še petek pred veliko nočjo, znan kot *velikonočni petek*, ko se iz spoštovanja do verske vsebine tega dneva ni delalo na njivi, prav tako gospodinje takrat niso prale perila. Dan je bil namenjen peki velikonočnega kruha oziroma potice ter kuhanju *zelhanega* mesa. Veljal je strogi post. Na velikonočno soboto so fantje ali moški iz cerkve prinesli blagoslovljeni ogenj, pri čemer so uporabili posušeno drevesno gobo. S tem ognjem so zakurili v peči. V soboto so odnesli velikonočna jedila k žegnu. V košarah so bili naloženi hren, beli kruh, kruh z orehi ali orehova potica, *pisanke*, kuhano zelhano meso, suha klobasa. Košare so bile skrbno pokrite z vezanimi prtički, za okras so bile dodane tudi pomladne rože. Pisanke so bile največkrat obarvane s čebulnimi olupki in okrašene z rastlinskimi motivi (deteljica, regratov list, roža). Že popoldne ali pa najkasneje v nedeljo zjutraj se je z vseh okoliških gričev zaslišalo pokanje z možnarji, ki ima dvojni pomen: na eni strani se poka zaradi praznika velike noči, po drugi pa je pokanje in povzročanje hrupa namenjeno odganjanju zlih duhov. Na veliko noč zjutraj je družina segla

po jedilih, ki so nedotaknjena čakala od prejšnjega dneva. Veljalo je, da mora človek pojesti vsaj sedem (nekateri pravijo devet) žegnov, da bo celo leto zdrav. Delež od velikonočnih jedil (kos kruha) so dobile tudi domače živali, jajčne lupine pa so potresli okoli hiše, da vanjo ne bi prišla kača.

Ko je minilo *jurjevo* (23. april), so se začele priprave na postavljanje **majskega drevesa** ali **majpana**. Izbrati je bilo treba pravo, dovolj visoko in ravno smreko, jo pripeljati iz gozda, olupiti, splesti vence iz zelenja in majpan okrasiti. Majsko drevo še danes okrasijo tudi s papirnatimi trakovi. Majpan ponavadi postavljajo na predvečer prvega maja, in sicer z lesenimi pomagali in verigami, pri čemer eden od moških daje *komando*, da pri dvigovanju več metrov visokega drevesa ne pride do nesreče. Na predvečer praznika dela so pogosta tudi *kresovanja*. Majpan stoji do začetka junija. Prvi maj v Halozah praznujejo z budnicami pihalnega orkestra.

📷 Postavljanje majskega drevesa (foto: Romana Kamenšek)

Na praznik *Janeza Krstnika* (24. junija) so po stari navadi prinesli k blagoslovu **janžove rože**. V šopku je bila poleg drugega vrtnega ali poljskega cvetja vedno tudi *šentjanževka*, ki ima zdravilne učinke in odganja zlo. Te rože so uporabili npr. ob nevihti ali pa so z njimi na božični večer pokadili po hiši.

Pomembnejši jesenski mejnik je bil **dan mrtvih** ali **vsi sveti**. *Niko Kuret* (1998) navaja, da so včasih to noč pustili na mizi nekaj hrane, vino in vodo za duše umrlih. Enako so storili tudi na martinovo. Na mizi so pustili hrano, da so pomirili duhove prednikov in v želji, da bi bilo tudi prihodnje leto obilno.

Praznik sv. Martina je po vsej verjetnosti nadomestil kako staro keltsko božanstvo in je nekakšen »jesenski pust«. Zanj so značilne obilne pojedine ter krst mošta. Na **martinovanje** je gospodar povabil sorodnike, prijatelje in trgače, ki so mu jeseni pomagali pobrati grozdje. Tradicionalne jedi na martinovanju so še danes **martinova gos** (ali tudi puran oz. raca), **mlinci** in **rdeče zelje**, zraven pa ponudijo **mošt**, ki postaja vino. Martinovanje ni vezano le na družinsko okolje, temveč v vseh občinah priredijo martinovanje s krstom mošta, peko kostanjev in zabavo.

Obdobje okrog **božiča** je bilo že v predkrščanskih časih magično. *Kult Mitre* je bil v rimski Petovion zelo razširjen in je poznal 25. december kot dan rojstva božanstva *Sol Invictus* – **boga Sonca**. Datum in nekatere navade tega kulta je prevzelo krščanstvo. Leta 274 so pod rimskim cesarjem Avrelijem Rimljani prvič praznovali rojstvo sončnega boga. Cerkev ni izkoreninila vseh običajev in vraž, povezanih s tem datumom. Ljudje so iz različnih znamenj v naravi napovedovali svojo usodo v prihajajočem letu. Predvečer božiča (**sveti večer**) in **silvestrovo** sta bila dva še posebej primerna dneva za različna vedeževanja. V dnevih pred božičem so ljudje poskrbeli, da je bila hiša počiščena, tri dni pred tem praznikom pa so se postili. Božični dan je bil predvsem z vidika kulinarike čas obilja. Vedno se je pekel sadni kruh – **klecnpot**, v katerega so zamesili suho sadje, predvsem jabolka, slive in hruške. Danes so v sadnem kruhu tudi suhe marelice, fige ipd. Na mizi so bili keksi. Nepogrešljiv del božičnega časa pa je bil beli božični kruh (**pomižjek**, **poprtnik**), ki je pravzaprav obredni kruh. Na predvečer božiča so ljudje bedeli do polnoči v družinskem krogu, nato pa z baklami odšli k polnočnici. Poskrbeli so tudi za okrasitev doma. **Bohkov kot** (**božji**, kot mu pravijo v Gradiščah) v hiši (osrednji prostor, kjer se je jedlo in kjer je bila krušna peč) so okrasili z zelenjem, največkrat je bilo to smrečje ali bršljanove vejice. Nanj so obesili v svetleč papir zavite bombone – **cukre**.

S stališča običajev so zanimivi tudi dnevi po božiču. Na **štefanovo** so blagoslovili sol in vodo; del soli je dobila tudi živina. Pomemben je tudi praznik **evangelista Janeza** (27. december). Na ta dan je bilo blagoslovljeno vino, **janževac**, ki so ga uporabljali pri vseh pomembnejših slavih. Blagoslovili so le najboljše vino. *Möderndorfer* navaja, da je po maši vsak družinski član dobil požirek janževca, »da bo drugo leto zdrav in čvrst« (*Möderndorfer* 1948, str. 49). Še danes se z janževcem nazdravi mladoporočencema po poročnem obredu. Steklenica z vinom je na poročni dan svečano okrašena in jo morajo skrbno varovati.

Včasih je bil (predvsem za otroke) pomemben tudi 28. december, dan nedolžnih otročičev ali **tepežnica**. Tepežkanje je bilo otroško opravilo. Zgodaj zjutraj so prišli v hišo in s svojim »Šip šap, šip šap, danes je tepežni dan« na vse v hiši klicali zdravje in obilje. Seveda so bili za to

nagrajeni. Silvestrovo ali **staro leto** je bilo usmerjeno v prihodnost, zato se je takrat jedla svinjina, saj prašič s svojim rilcem vedno rine naprej. Gospodinja je na silvestrovo napolnila *žrmlje*, da jih novo leto ne bi našlo praznih; tako so si zagotovili dovolj kruha (*Mödendorfer* 1948, str. 128). Danes ponekod velja, da mora 1. januarja hišni prag prvi prestopiti moški. Če ta dan prva vošči ženska, to prinaša nesrečo. Še vedno pa velja, da kar delaš na novega leta dan, boš delal celo leto.

Praznik **svetih treh kraljev** zaključuje božično-novoletno praznovanje. Na predvečer praznika po vaseh hodijo *koledniki* (samo moški), ki pojejo različne koledniške pesmi. Pravijo, da gredo *pet tri krale*. Koledniške pesmi pripovedujejo božično zgodbo, hkrati pa vsem v hiši nekaj zaželi. Omenimo še to, da so koledovala tudi dekleta, in sicer na predvečer svečnice, ki je 2. februarja. Njihova vloga je bila enaka – vsem v hiši so s pesmijo želele vse dobro.

Navade ob kmečkih opravilih

Kmečko prebivalstvo je včasih veliko dalo tudi na stoletno pratiko in vremenske pregovore – po njih so se ravnali, ko je bilo treba začeti delo v vinogradu, posaditi prvi grah, krompir, koruzo, kumare. Le kdo ne pozna *ledenih mož* v maju (*Pankracij, Servacij, Bonifacij* – 12., 13. in 14. maj). Sredi maja lahko prav okrog *ledenih mož* pride do pozebe. Zato so včasih v teh mrzlih nočeh v vinogradih in sadovnjakih kurili kresove, da so se izognili pozebi trte in sadnega drevja.

Svetniki so imeli tudi zaščitniško vlogo: *sv. Urban, sv. Martin* in *sv. Luka* so bili npr. zavetniki vinogradov, zato jih pogosto srečujemo na pečnicah (*kahlicah*) krušnih peči; *sv. Anton Puščavnik* je bil zavetnik svinjskih čred; *sv. Neža* je poskrbela, da so kokoši spet začele nesti jajca ipd.

Velik del navad je bil povezan tudi s kmečkimi opravili, predvsem tistimi, kjer je sodelovalo več ljudi. Ljudje so si pomagali predvsem pri spomladanskih opravilih v vinogradu, pri košnji, žetvi, *kožuhanju*, trgatvi, pa tudi pri zidavi hiš ... Opravila so bila prepletena s pesmijo, nagajivostmi, pripovedovanjem zgodb (včasih tudi takih, ki naj bi bile otrokom v poduk), na koncu pa so se zaključila z *likofom*, pogostitvijo za vse delavce.

Med kmečkimi opravili omenimo le najbolj obsežna. Eno takih je **košnja trave**. Delo se je začelo že pred svitom, ko je bila trava še rosna; deloma zato, da so kose bolje rezale, deloma pa zato, da so se kosci izognili vročini. Kosili so eden za drugim, v več *redah* (vrstah). Začel je gospodar, sledili so mu vsi drugi. Nekateri viri trdijo, da so se razvrstili glede na socialni položaj (najrevnejši je bil zadnji). Le če je bil kosec zelo dober, so ga spustili naprej (*Mödendorfer* 1948, str. 77). Kosci so svoje delo opravljali za plačilo ali pa so si na ta način vračali usluge.

📷 Prikaz košnje na kmečkem prazniku v Stopercah (foto: P. K.)

Žetev je bila drugo večje opravilo, pri katerem so morali sodelovati tako moški kot ženske. Veliko žensk je v sredini 20. st. hodilo žet na *pole*, torej na Dravsko ali Ptujsko polje k večjim kmetom, pa tudi na druge večje kmetije v Haloze, da so na ta način nekaj zaslužile. **Simonič Roškar** (2017, str. 120) piše, da so nekateri Haložani hodili žet tudi na Hrvaško. Najprej so v juniju poželi ječmen, v drugi polovici julija pa je bila na vrsti žetev pšenice. Pridelovali so tudi rž, oves, proso in ajdo – vse je bilo treba ročno pospraviti s polja. Ženske so z žetvijo začele zgodaj zjutraj; ponekod se je želo le dopoldne, ponekod pa cel dan. Gospodinja je prva stopila na žitno polje ter začela žeti, za njo pa ostale žanjice. Najprej so iz nekaj stebel žita naredile *povreslo*. Nanj so nalagale žito, ki so ga nato moški s povreslom povezali v snop. Tudi najmlajši so imeli svoje delo ob žetvi: po polju so morali pobrati klasje, ki je odpadlo. Vsako zrno je bilo pomembno. Požeto žito so zmlatili. To je bila za marsikoga priložnost, da je za plačilo prejel žito in s tem preživel svojo družino čez zimo.

Za haloškega človeka je bila posebej pomembna **skrb za gorico** (vinograd), pa čeprav je bil morda le viničar na tuji zemlji. Po spomladanski rezi je sledila *prva kop* (prekopavanje gorice). Po prazniku sv. Lovrenca (10. avgust) ali po velki maši (15. avgust), ponekod pa že kar hitro po *aninem*, so v vinogradih postavili klopotec. **Haloški klopotec** je šestkraki, narejen iz trših vrst lesa (bukev, hrast, jesen). Vetrnica (*peresa*) je iz lesa smreke, lipe, jelše ali jelke, deska, po kateri udarjajo majhni kiji – *bati*, pa je kostanjeva ali češnjeva. *Rep* je narejen iz hrastovih ali kostanjevih vej. **Niko Kuret** (1998) je zapisal, da od postavitve klopotca dalje v vinograd niso več pustili otrok, da ne bi zobali grozdja. Takrat so morale gospodinja zapreti tudi kokoši, da niso hodile v gorico.

📷 Haloški klopotec (foto: Boštjan Rodošek, v nadaljevanju B. R.)

Če je bila letina dobra, je bila **trgatev** prežeta s hvaležnostjo, sicer pa je bila vzrok velikih skrbi. Gospodar je na dan trgatve zbral večje število **trgačev**, nekaj najmočnejših je določil za **putarje** (nosače brent). Vsak putar je dobil leseno **puto** in **palico**, kamor je zarezoval črtice, da so na koncu lahko ocenili, koliko grozdja so pobrali. Polne pute so tehtale od 30 do 40 kg. Trgačem se je pred delom postreglo s kruhom, vinom, za zaključek dela pa so se dodobra najedli. Pri bogatejših kmetih so za to priložnost vzredili celo odojka. Pri pobiranju grozdja so morali biti trgači pozorni – grozdje se je rezalo, ne trgalo, pobrati pa je bilo treba vse. Na koncu so **napojili trs**: na rozgo so nataknili grozdno jagodo, da je zemlja dobila del tega, kar je dala človeku, tudi nazaj. Po trgatvi je sledilo **prešanje**. Še sredi 20. st., morda tudi kasneje, so ljudje uporabljali velike lesene preše na vreteno s težkim kamnom.

📷 Potomka mariborske Stare trte (foto: P. K.)

Zimski čas je bil čas za **koline, furež**. Če se je le dalo, so pri vsaki hiši vzredili prašiča. Težko bi rekli, da je kakšen del kolin ostal neuporabljen. Delo so zgodaj zjutraj začeli s šilčkom žganja. Moški so svinjo zaklali – večinoma z noži, šele kasneje so za zakol uporabljali živinske pištole. **Polovili** so kri, ki so jo kasneje uporabili za izdelavo **kašnatih klobas**. Svinjo so odrli, glavo in svinjske tace nasmolili in poparili (**harali**) ter odrezali špeh. Za izdelavo klobas so uporabili svinjsko črevo, ki ga je bilo treba prej dobro oprati. **Kašnate klobase** so še danes narejene iz kuhanega riža, ajdove in ječmenove kaše, dodane so svinjska kri, popražena čebula ter različne začimbe. Izkušeni mesarji so svoje delo hitro opravljali. Razkosali so meso in ga pripravili za konzerviranje: nekaj so ga nasolili (dali v **razsola**), prekadili in obesili pod streho, kjer se je posušilo, nekaj so ga dali v mast/zaseko (meso iz **tünke**), delali so tudi žolco iz glave in parkljev. Že dopoldne so pojedli pečena svinjska jetra. Drugod so jedli zelje in žgance z mesom. Glavna večerja je bila pozno zvečer, po zaključenem delu: mesna juha iz **hrtiševne**, kislo zelje s **kašnatimi klobasami** (**kašn'cami**), pečenka, pečena rebra, krompir, potica, sirova pogača ... Pijače je bilo cel dan dovolj. **Furež** je bil tako za otroke kot za odrasle praznični dan, saj so vedeli, da bo vsaj nekaj časa dovolj mesa. Na ta dan so pogostili tudi sosede ter sorodnike in vsak od njih je dobil nekaj kolin, predvsem klobas. Koline je v svoj objektiv ujel mojster fotografije **Stojan Kerbler**.

📷 Koline – kašn'ce (foto: P. K.)

Ko se je dan skrajšal in na poljih ni bilo več toliko dela, so ljudje čas porabili za druge stvari: pletli so različne koše in košare iz šibja, ličkali koruzo (**kožuhal**), luščili fižol, bučnice, kuhali žganje iz tropin in sadja, predli volno, ženske so imele več časa za vezenje ipd. Nekatera dela so bila priložnost za srečanje, petje, pripovedovanje zgodb in ples. Tako so se npr. na **kožuhanju** zbirali predvsem mlajši. Zličkano koruzno listje so shranili in s posušanim listjem napolnili blazine, na katerih so spali (**strožuk**), koruzo pa so sušili v **koruzjeku**. Bolj pomembna pa je bila zabava ob **kožuhanju**: mnogokrat so si dekleta privoščila fante ter jim za hlače zatlačila koruzno listje.

1.4 Jedi naših babic

Ob jedeh, ki so jih gospodinje s ponosom postavile na mizo ob posebnih priložnostih, se poraja tudi vprašanje, kaj so ljudje jedli na »navaden« delovni dan. Izbor živil je bil zelo preprost. Po pripovedovanju starejših je bil pogosto na mizi fižol v različnih oblikah: fižolova juha, fižol v solati, fižol z ocvirki, lahko tudi s smetano. Jedli so različne vrste žgancev: koruzne, ajdove, *oženjene* (iz pšenične moke in krompirja) in druge močnate jedi, npr. ajdov ali koruzni močnik. Juhe so bile med tednom zelo preproste, nemesne: poleg fižolove še mlečna juha, krompirjeva, porova, *prežganka*, kuminova, jabolčna in slivova juha. Pozimi so postregli kislo zelje in repo, jedli so tudi *dinstano* zelje (dušeno zelje). Poznali so ajdovo in proseno kašo (mlečno proseno kašo in proseno kašo, zabeljeno z ocvirki).

Meso se je jedlo le za praznike (včasih tudi ob nedeljah) in ko je težko delo zahtevalo bolj kalorično hrano (ob žetvi, spravilu sena ...). Takrat je gospodinja ponudila npr. *ajmohc* (kokošjo obaro), kislo juho s prekajenim mesom, pečeno kuro.

Med sladkimi dobrotami velja omeniti različne vrste kuhanih štrukljev, predvsem skutnih, različne zavitke (štrudelj), *haloško gibanico* (narejena je iz kvašenega testa in obložena s skuto, orehovo potico, *klecnprot* (sadni kruh), *bider* (mlečni kruh z rozinami, pečen v okroglem pekaču, da dobi obliko venca z luknjo na sredini), špehovko (potica z ocvirki). Med bolj kalorične jedi prištejmo še *ocvirkovko* (slano pogačo z ocvirki). Postregli so tudi *brenovleke*: jed iz kvašenega testa s skuto, po kateri so posuti ocvirki (Kokot, Bedenik in Bedenik 2004). Ob poroki pa so včasih spekli *pletenco*, ki so jo okrasili s papirnatimi rožami in zelenjem.

Kruh je bil večinoma ržen, pečen v krušni peči. Gospodinje so v *nečkah* zamesile testo za več hlebov kruha. Namesto kupljenega kvasa so uporabljale *droži* (kvasni nastavek so pripravile iz moke in vode), ki so dale kruhu malce kiselkast okus. Od vsake peke so si shranile malo testa za naslednjič. V vmesnem času je to testo fermentiralo in bilo pripravljeno za novo peko.

📷 Brenovleki (foto: P. K.)

📷 Haloška gibanica, brenovleki in pregreto mleko (foto: P. K.)

1.5 Ljudska pesem

Ljudska pesem in *proza* sta bili tudi v naših krajih sestavni del vsakdanjega življenja. Z zgodbo so vzgajali, s pesmijo so se tolažili in razveseljevali, si krajšali čas med delom, uspavali otroke, žalovali, molili, pripovedovali bajke in legende.

Ljudski pevci in *godci* so prepevali in godli ob številnih priložnostih. Največkrat so bila to kmečka opravila, ki so zahtevala več rok. Glasba je spremljala tudi *likof*, zaključek vseh večjih del. Pesem je spremljala obrede v človekovem življenju – od rojstva, poroke do smrti. Bila je del cerkvenih praznikov in domačega obredja.

Na predvečer godovnega dne je včasih k hiši prišel godec in pod oknom zaigral godovnjaku. Godcu so postregli meso, kruh in vino, včasih je padel v žep tudi kakšen »dinar«. Najpogostejši inštrument, ki je razveseljeval ljudi, je bila harmonika. Če je bilo praznovanje večje, se ji je pridružil tudi klarinet. Za glasbilo so uporabili tudi lončeni bas ali pa ribež. Godci navadno niso bili šolani glasbeniki, vendar pa so imeli izreden posluh in glasbeni spomin. Godli so po spominu; tako tudi danes obujajo stare melodije. So pa danes ljudski godci nepogrešljivi spremljevalci folklornih skupin, ki ohranjajo ljudske ples.

Pevci in pevke v Halozah pojejo v različnih sestavih: moških, ženskih in mešanih. Pesem ponavadi začne peti tisti pevec, ki ima dober spomin (da ne pozabi besedila) in je bolj gotov v petju, ostali pa se mu pridružijo v večglasnem petju (tri- ali štiriglasno). Moški pojejo štiriglasno; po domače glasovom pravijo *naprej, prek, malo lažji* in *težki* bas. Pojejo pesmi iz domačega kraja in okolice. Značilnost njihovega petja je tudi stopničasto petje, ko pri nekaterih pesmih v eni ali drugi kitici zvišajo intonacijo. Posebnost ljudskega petja je tudi drugačen, ljudski ritem (petosminski takt), ki ga v umetni pesmi težko najdemo.

Poseben način petja pa je **petje na tretko** pri ženskah. Trem glasovom (osnovnemu, drugemu glasu in *basu*, kot ga imenujejo – gre za najnižji ženski glas) se pridruži še četrti glas, ki gre preko vseh ostalih glasov. *Ljudske pevke Trstenke* iz Podlehnikar so posnele tudi zgoščenko s pesmimi, zapetimi na tretko, Glasbenonarodopisni inštitut ZRC pa je o tovrstnem petju izdal monografijo (Šivic 2017).

V Halozah so živeli tudi izdelovalci žvegel in trstenk (več o njih v pogl. Podlehnik).

📷 *Ljudske pevke Trstenke iz Podlehnikar (foto: S. Š.)*

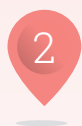
1.6 Stavbna dediščina

Za konec na kratko spregovorimo še o stavbni dediščini v Halozah. Osnovni gradbeni materiali v Halozah so bili *les*, *ilovica*, *slama* in *kamen*. Kakovost hiše je bila odvisna od socialnega statusa njenih prebivalcev. Večje hiše so bile grajene iz kamna, kasneje tudi iz opeke. Koče viničarjev pa so bile *butane* ali *cimprane*. Zgrajene so bile iz zbite ilovice ali v kombinaciji z lesom. Tlorisna zasnova hiš je bila povsod enaka. Njen cilj je bila predvsem funkcionalnost. Stegnjeni domovi so bili večinoma ozki, za bivalnim delom so se pod isto streho nizali gospodarski prostori. Okna so bila majhna, vhod v hišo je bil na podolžni strani stavbe. V hišo se je vstopilo skozi vežo – *lojpo*, naravnost je sledila kuhinja. Iz veže je bil vhod v glavni bivalni prostor, ki mu pravijo *hiša*. Nasproti je bila po navadi še manjša soba, *hiška*, ob njej pa shramba. Večje hiše so imele ob hiši še manjšo, ožjo sobo, *malo hiško* ali *štiblc*, na drugi strani pa *zadnjo hišo* in shrambo. Hiša je predstavljala središče življenja. V njej je bila krušna peč, okrog peči je bila ozka klop. Diagonalno nasproti, v drugem kotu, je bila miza s kotno klopjo, ki je včasih potekala po vsej dolžini stene. Nad mizo v kotu je viselo razpelo, okrog njega pa nabožne slike. V steni je bila večkrat zidna omarica, v prostoru pa skrinja, kak predalnik ali omara. V hiši se je zbirala družina k jedi in vsakovrstnim opravilom. Tam so potekala tudi različna slavlja.

Če se sprehodimo po Halozah, nas pri nekaterih starih hišah lahko presenetijo freske/poslikave na zunanjih stenah ali pa rozete prezračevalnih odprtin, lepe okenske oz. vogalne obrobe ali zanimivi portali hiš (Skalicky 2018, str. 476–491).

📷 Haloška domačija (foto: P. K.)

Občina Cirkulane

»Novi kraji, nova čustva. Prijazni ljudje. Prijetno presenečen nad slikovito pokrajino Halož.«

(Oton Župančič)

2.1 O občini

📷 Cirkulane danes (foto: sl.wikipedia.org/wiki/Cirkulane)

Občina Cirkulane meri 32 km², ustanovljena je bila **1. 2006** in ima 2370 prebivalcev (podatki iz l. 2020). V tem mandatu (2022–2026) je njena županja Antonija Žumbar.

Leži na območju Halož; prav tukaj se začnejo Vinorodne Haloze. Od pleistocenske dobe (geološka doba od 2.588.000 do 11.700 let) so njeno reliefno podobo ustvarili potok Bela s pritoki Belica, Duga in Gradiškim potokom. Vrbanjšak na Velikem Vrhu je njen najvišji vrh (412 metrov). Ravninski svet je le ob potokih, vse ostalo je na gričih.

Danes občina Cirkulane obsega **trinajst naselij**, in sicer:

- **Cirkulane**: središče občine; gručasto naselje urbanega videza v osrednjem delu. Ležijo na manjši terasi nad potokom Bela, ob župnijski cerkvi sv. Barbare. V dolinskem delu so njive in travniki, na prisojnih delih vinogradi. Veliko prebivalcev se dnevno vozi v službo na Ptuj.
- **Pristava**: razloženo naselje na pobočjih levega brega potoka Belana z manjšimi kmetijami in počitniškimi hišami z vinogradi, v dolini so travniki.
- **Pohorje**: naselje leži vzhodno od potoka Belana.

- **Paradiž:** naselje med dolinama Bele in Belane.
- **Medribnik:** naselje ob potoku Belica, ki izvira v gozdu, imenovanem Belšak. Borlski gospodje so imeli po pripovedovanju domačinov tukaj tri ribnike, ki so dali kraju tudi ime.
- **Meje:** obmejno naselje v povirju Bele blizu hrvaške meje.
- **Gruškovec:** naselje na slemenih nad potokoma Bela in Duga z vinogradi in gozdovi.
- **Brezovec** na pobočju dolin ob potokih Duga in Bela.
- **Veliki Vrh:** gručasto naselje vrh slemena, vzhodno od doline Bele, z vinogradi, kmetijami in počitniškimi hišami.
- **Dolane:** naselje v spodnjem delu potoka Bela, večinoma s travniki in njivami, na skali iz litotamnijskega (rudistnega) apnenca pa stoji grad Borl.
- **Gradišča:** razloženo naselje v povirju Gradiškega potoka z veliko vinogradi, v dolinskem delu pa prevladujejo travniki in pašniki.
- **Slatina:** naselje na pobočju levega brega potoka Belana.
- **Mali Okič:** slemensko naselje ob hrvaški meji z manjšimi vinogradi, nižje so njive in travniki, na osojnem delu gozd.

Kar šest naselij od naštetih meji na sosednjo Republiko Hrvaško.

📷 Grb občine Cirkulane (foto: Tatjana Tavzes Železnik, v nadaljevanju T. T. Ž.)

Občinski grb je upodobljen na podaljšanem ščitu poznogotskega stila. Njegov osnovni motiv je zlato sidro na modri podlagi. Narobe obrnjeno sidro je heraldična (grbna) figura, ki so jo v svojem grbu imeli *borlski gospodje Draneški* med l. 1160 in 1200. Zlata barva simbolizira dostojanstvo, ugled, moč in bogastvo, modra znanje in modrost.

Zanimivosti in utrip občine so objavljeni v njihovem občinskem glasilu *Glasilo občine Cirkulane*.

2.2 Drobci iz zgodovine

Za **ime Haloze** imajo jezikoslovci in geografi več razlag. V literaturi se izpeljuje iz latinske besede *Colles*, kar pomeni gričevje. Ime se je poslovenilo v ime *Kalos* oz. *Chaloz* in ga zasledimo v urbarjih ptujskih cerkvenih gospodov (dominikanskega in minoritskega samostana na Ptujju). Nemški naziv *Kollos* je izpeljanka iz latinščine. Jezikoslovec **Božidar Raič** je iskal besedo v staroslovanščini, in sicer v besedi *halonga*, kar pomeni prepleten (kraj z griči).

Področje *Vinorodnih Haloz* je arheološko žal še precej neraziskano. Po naključju najdeni predmeti (kamnite sekire idr.) pričajo o tukajšnji prisotnosti človeka že v *prazgodovinskem obdobju*, od konca *mlajše kamene dobe* in *začetka bakrene*. Kamnito orodje je bilo najdeno v Cirkulanah (več sekir), na Borlu (kamnita sekira), Gruškovcu, v Gradiščih, Malem in Velikem Okiču ter Paradižu. Na Turškem Vrhju je bil najden keltski kovanec iz ok. 1. st. pr. n. št. (obdobje *mlajše železne dobe*), ki kaže na takratne trgovske povezave skozi te kraje. Predvideva se, da je bila na Borlu ob rimski cesti postaja *Remisto*, ki je povezovala Petoviono (Ptuj) in Siscio (Sisak). Na tem mestu naj bi stal na mostu čez reko Dravo tudi marmorni kip *cesarja Lucija Vera* (161–169), ki je bil sovladar cesarja in filozofa *Marka Avrelija* (161–169). Kipi vladarjev in rimski miljniki (rimska milja meri 1481,5 metra) so bili praviloma postavljeni na celotnem ozemlju rimske države. Čez reko Dravo pod borlskim gradom je bil l. 1875 odprt nov most in l. 1877 blagoslovljen del okrajne ceste, ki je tekla od borlskega mostu do završkega broda.

📷 Najden arheološki eksponat, veliko se jih še skriva v zemlji (foto: T. T. Ž.)

Haloški del **borlske gosposčine**, kamor je spadala nekoč občina Cirkulane, je bil l. 1542 razdeljen na tri urade: **Zavrč** (nekaj več o tem tudi pri občini Zavrč), **Bela** (Cirkulane) in **Leskovec**. Imena prvih manjših naselij so bila zapisana v urbarjih uradov gosposčine Borl sredi 16. st. Omenjajo se kraji Dollan Dorf (danes Dolane), Costenczyczy Dorf, Prayan Dorf in Prystaffe Dorf, današnja Pristava. Kmetje so si gradili domove na terasah, običajno daleč vsaksebi. Kmetje iz dolin pa so si ob višje ležečih vinogradih izkopali vinsko klet in nad njo stiskalnico (*prešo*). Vinograd z zidanico se je imenoval *Vrh* in ime se je ohranilo do danes. Čez čas se

je gornik vselil v zidanico in k njej dogradil črno kuhinjo in manjšo sobo. Lastniki vinogradov pa so gradili lastne hiške – viničarije, v katere so naselili pogodbeno najete viničarje z družinami v zameno za njihovo delo v vinogradu. Take viničarije so imele ponavadi tudi gosposko sobo, ki je bila namenjena gospodarju ob njegovem bivanju v goricah. Najpremožnejši so si v goricah zgradili tudi hiše in celo vile. Na Belskem Vrh, Turškem Vrh, Malem Vrh, Majskem Vrh in na Gorci so si polanci (kmetje s Ptujkega in Dravskega polja) zgradili manjše zgradbe, ki so dajale haloški pokrajini značilen pokrajinski izgled.

📷 Haloze, svet gor in domačih dobrot (foto: discoverptjueu)

V preteklosti haloški zaselki niso imeli oblike strnjenega naselja, ki bi se kasneje razvilo v večje središče. Ostali so le manjši zaselki ob cerkvenih središčih. Samo *Borl* in *Zavrč* sta predstavljala pomembno naselbinsko središče in zaradi izmenjave dobrin povezavo s Ptujskim poljem. Poleg njiju je bil pomemben še stari *grad Tranbek* ali *Dravinjek* nad spodnjim tokom Dravinje; z njim so njihovi gospodje obvladovali vhod v dolino Rogatnice, ki je predstavljala glavni prečni prehod skozi Haloze. Grad je bil opuščen, njegovo strateško funkcijo sta po njem prevzela Zavrč in Borl. Kasneje so se razvile upravne enote *županije* ali *uradi*, nanje pa so se naslonili župnije in šolski okoliši; edina izjema je bil Podlehnik. Na tej stari ureditvi sloni tudi današnja upravna razdelitev.

Leta 1850 je cesarsko namestništvo v Gradcu izdalo odlok o imenovanju novih *sosesk*, in sicer: *Gradišča* z naseljem Gradišča, *sosesko Gruškovec* z naselji Gruškovec, Medribnik in Meja, *Slatina* z naseljem Slatina in Pristava, *sosesko Sv. Barbara* z naselji Brezovec, Cirkulane in Dolane ter *sosesko Sv. Elizabeta v Halozah* z naseljema Paradiž in Pohorje. Leta 1934 se je v takratni Kraljevini Jugoslaviji (prej Kraljevina SHS) vseh pet *sosesk* združilo v občino *Sv. Barbara v Halozah*, ki so ji priključili še Veliki Vrh in del Malega Okiča. V času 2. svet. vojne se je del naselja Meja priključil Neodvisni državi Hrvaški (NDH).

Leta 1946 so se formirali *krajevni ljudski odbori*, l. 1952 pa so se vsi združili v novo občino *Cirkulane*. Leta 1955 sta se občina Cirkulane in občina Zavrč združili v občino *Borl*, ki so se ji priključile še posamezne

vasi s Ptujskega polja. Tri leta kasneje je bila občina ukinjena; namesto nje so ustanovili *občino Ptuj*. Po osamosvojitvi Slovenije l. 1991 pa je bila l. 2006 ustanovljena tudi *občina Cirkulane*.

Sam **kraj Cirkulane** se je nekoč imenoval **Sv. Barbara v Halozah**. Še danes domačini Cirkulanam rečejo **Varež** (trg). Prebivalcem pa ljudje iz sosednjih krajev pravijo tudi **Belani**, zaradi dveh potokov, ki tečeta skozi Cirkulane. To sta Bela in Belica. Belana teče kot skupni potok do borskega gradu, kjer se izliva v reko Dravo.

Prav v Cirkulanah je bila l. 1938 ustanovljena *prva vinarska zadruga*, ki je pripomogla k razvoju vinogradništva v teh krajih. Imajo tudi potomko najstarejše trte na svetu in učni društveni vinograd. Sredi 18. st. je bila v kraju ustanovljena ena od prvih šol pri nas. Pouk je potekal že od l. 1744, verjetno v župnišču ali mežnariji. Leta 1780 je bila ustanovljena dvorazredna ljudska šola, *trivialka*. Prvo šolsko poslopje je bilo zgrajeno ok. l. 1810 pri cerkvi sv. Barbare v Cirkulanah. Od l. 1872 imajo tudi poštni urad. Pred 1. svet. vojno je delovala *pletarska šola*, ki so jo takoj ob koncu vojne preselili na Ptuj, prav tako sta bili tukaj tudi *usnjarna* in *čevljarna*.

📷 Nekdanje šolsko poslopje (foto: T. T. Ž.)

Cirkulane so bile med 1. in 2. svet. vojno najmočnejše *gospodarsko* in *prosvetno središče* v Halozah (*Bralno društvo Naprej* je bilo ustanovljeno že l. 1899). Kraj je dobil prvo avtobusno povezavo s Ptujem l. 1924. Na njihovi pošti je telefon prvič zazvonil l. 1936. Električno so dobili kmalu po 2. svet. vojni, je pa prav v tem času začel kraj precej nazadovati. Leta 1956 so dobili zdravstveni dom. Od 60. let 20. st. dalje je zaradi pospešene industrializacije (*prvi industrijski obrat* je nastal l. 1976 v Dolanah) začelo prihajati do socialnih in ekonomskih sprememb med

prebivalstvom. Prav tako se je začela spreminjati tudi pokrajina. Kmetijstvo in vinogradništvo, ki sta prevladovala do začetka 19. st., ne predstavljata več osnovne dejavnosti. Vedno več je obrtnih, storitvenih in proizvodnih dejavnosti, ki omogočajo, da se je začel val izseljevanja umirjati. Videz nekdanjih podeželskih hiš je začel izginjati, nastajajo nove, ki ponekod celo kvarijo podobo kraja, predvsem z višino in barvami, ki v ta zeleni raj ne spadajo.

Najstarejša znana upodobitev Cirkulan, njihovega središča *Vareža*, je na oboku v podkorju cerkve sv. Barbare. Gre za upodobitev Cirkulan z začetka 19. st. Fresko je upodobil l. 1819 *Johann Lederwasch* (1755–1827), ki je poslikal tudi notranjost cerkvene ladje.

📷 Varež, upodobitev Cirkulan ali Sv. Barbare v Halozah (foto: T. T. Ž.)

2.3 Vredno ogleda

Grad Borl – Boryn, Ankenstein ali Anchenstein (madž. ime *boryn* pomeni sidrišče ali rečni prehod, v nem. enak pomen). Pomembne arheološke raziskave v l. 2019 so odkrile sledove poselitev v bakreni dobi, ki v tem delu Slovenije do sedaj niso bile znane. Našli so kamnite sekire, kar kaže na to, da je tukaj obstajala *neolitska naselbina*. V l. 2019 je bilo najdeno veliko ožgane gline, oglja in druge keramične najdbe. Prve najdbe so morda iz poznega neolitika (ok. 4500 pr. n. št.), prav gotovo pa je bilo poseljeno območje grajskega griča že v zgodnji in pozni bakreni dobi. Nad prazgodovinskimi ostalinami so odkrili ostanke prvotnega grajskega objekta iz 12. ali 13. st. Odkritih je bilo 2200 najdb, vse iz obdobja srednjega veka. V večini primerov gre za lončevino in živalske

kosti. Ostalo so odlomki kovine, opeke, pečnic in stekla. Od obdobja novega veka naprej so v zgornjih plasteh najdeni odlomki lončevine, stekla, opeke in kovine. Odkrili so tudi dve pečnici in dva novca.

📷 Grad Borl (foto: www.gradovislovenije.si)

Tako kot večina gradov je bil tudi *grad Borl* zgrajen na pomembnem strateškem mestu, na vzpetini nad reko Dravo. Vzpetina, visoka 250 metrov, nudi prelep razgled daleč naokoli, njegovi lastniki pa so imeli nadzor nad rečnim prometom po reki Dravi in prehodom preko nje. Prvi pisni viri o začetku gradnje niso ohranjeni. Grad naj bi bil zgrajen v 12. st. Šele prvi pisni viri o Borlu povedo, da je l. 1255 ogrski kralj **Bela IV.** (1206–1270) izdal gospodom Ptujskim fevdno pismo za grad Borl in posest Borl. Leta 1291 se v listinah opisujejo tudi neuspešni spopadi za njegovo osvojitve. V tem fevdnem pismu je grad Borl prejel **Friderik Ptujski**. Poleg prvih ogrskih lastnikov ga je posedovala še ptujska gospoda; **Herbersteini**, **Thurni**, **Székely**, kasneje **Zäckel** (1494–1595), **Sauerji** (1639–1801), **Wurmbrandi** in **Weisseji** ter drugi. Grad je ostal v lasti gospodov Ptujskih vse do l. 1438, ko je s smrtjo Friderika IX. rodbina izumrla. Med l. 1438 in 1481 je grad menjal nekaj lastnikov, l. 1481 pa ga je zavzela in porušila vojska **Viljema Tettauerja**, ki je bil v službi madžarskega (ogrskega) kralja **Matija Korvina** (1443–1490) (kralj Matjaž v ljudski legendi). O tem dogodku je bila vse do konca 19. st. ohranjena čaša s slavnim napisom »**Matija, kralj ogrski, v večni spomin na porušeni grad Borl, 1481**«. Vendar Tettauer gradu ni imel dolgo v lasti, Matija Korvin ga je izplačal in grad l. 1488, v zahvalo za zasluge na vojaškem področju, podelil v svobodno last **Jakobu Székelyju**. **Največji vzpon je grad doživel v času rodbine Sauer z Jurijem Friderikom**, poročenim z **Marijo Barbaro, roj. Trautmannsdorf**. V virih se omenjata dobra hrana in pijača z domačih vrtov, njiv in iz lastnih vinogradov. Na mizah naj bi bila pogosto perutnina, govedina, ulovljena divjačina iz haloških gozdov ali ribe iz Drave, Dravinje in okoliških ribnikov. Leta 1706 je grad pogorel, kmalu zatem pa je bil baročno obnovljen. Do l. 1850 je bil v njem **sedež deželne sodnije**, zato so pod njim postavili vislice. Med 2. svet. vojno

je bil zbirni center, v katerem so imeli Nemci zaprte tudi zavedne Slovence. Tisti, ki so preživel mučenje, so bili izgnani. Pred begom ob koncu vojne so Nemci grad temeljito izropali in v Nemčijo odpeljali bogato grajsko opremo, knjižnico in arhiv. Po končani vojni je bilo v gradu begunsko taborišče, l. 1952 so ga začeli obnavljati in preuredili v gostišče, ki je obratovalo vse do l. 1981. Grad so naslednja leta zopet obnavljali, po l. 1994 pa so se začele v gradu organizirati *mednarodne delavnice, konference in seminarji*. Prav tako je v zvezi z gradom zanimivo dogajanje »*Klic svetega grala in prebujanje, Terra Parzival*«. Gre za obujanje zgodbe o srednjeveškem vitezu Parzivalu in svetem gralu. Ep je napisal nemški pesnik *Wilfram von Eschenbach* v prvi polovici 13. st. Gre za opisovanje doživljanja pustolovščin skozi oči viteštva, iskanje svetega grala in skritih zakladov na območju med Hajdino, Ptujem, Borlom in Studenicami. Zadnja temeljita obnova gradu je zaključena, grajska vrata pa so žal še vedno zaprta.

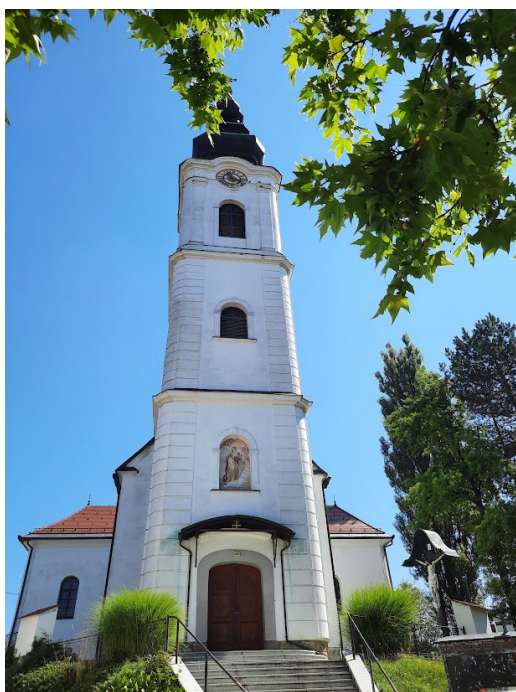
📷 Grad Borl danes (foto: T. T. Ž.)

Grad ima veličasten *obrambni stolp (bergfrid)*, ki se nahaja v južnem delu in sega v drugo polovico 13. st. Ob koncu 15. st. so bila okoli notranjega dvorišča zgrajena poslopja. Kasneje so dogradili poslopja na zunanji strani, vključno z *grajsko kapelo Sv. Trojice* iz l. 1647 z lepimi baročnimi freskami in *viteško dvorano*. Poleg tega so tu še *renesančne arkade, portal* in prelep *baročni vodnjak* (iz 17. ali 18. st.) na notranjem dvorišču, ki je vsekani v živo skalo in globok dvajset metrov. Ohranjen ima kamnit obroč in kovani nadstavek. Med ljudmi še vedno živi zgodba o nastanku vodnjaka. Delali so ga tlačani, ki so cele dneve kopali vodni jašek, ponoči pa so bili zaprti v grajskih ječah. Ko so prišli do vode, je ta tako silovito izbruhnila na plano, da je vse zalila.

📷 Pogled na lepo obnovljen grad s čudovitim portalom (foto: T. T. Ž.)

Cerkev sv. Barbare (prej se je imenovala Sv. Barbara v Halozah) je župnijska cerkev in naj bi bila zgrajena v prvi polovici 15. st. V 16. st. so zaradi turške nevarnosti okoli nje zgradili obrambni zid. Krasi jo zvezdasti obok iz tega časa, ki ga v prezbiteriju podpirajo *figuralne*

📷 Cerkev sv. Barbare danes (foto: T. T. Ž.)

konzole (figure so likovno upodobljeni predmeti ali živa bitja; konzole pa so na steno pritrjeni podstavki, police). Predstavlja pomemben sakralni objekt v Halozah. V velikem oltarju novejšega nastanka so tri slike **J. A. Straussa (1721–1783)** iz l. 1743. Njen zvonik, ki je celo malo nagnjen, je eden najvišjih pri nas (visok je 52 metrov). Cerkev je bila morda zgrajena celo prej – na romanski osnovi v 13. st. Do 18. st. je bila večkrat temeljito predelana. Na trgu pred cerkvijo 4. decembra, ko svetnica goduje, vsako leto praznujejo *barbarno*. Takrat pripravijo bogat program s sejmom, strokovnimi predavanji, degustacijami in prihodom grajske gospode z gradu Borl.

Njena podružnična cerkev je **cerkev sv. Ane** v Velikem Vrhu, na hribu, imenovanem Strabolšak. Zgrajena je bila konec 17. st. in je romarska cerkev. Ob njej je še danes veliko prireditev: rez vinske trte, potomke Stare trte, postavitve klopotca, trgatev, martinovanje, 24. julija *aninska nedelja*. Njeno gradnjo je financiral borlski gospod **Franc Anton Sauer** med l. 1695 in 1699, in sicer v zahvalo za rojstvo težko pričakovanega sina edinca Franca Jožefa. Kasneje je bila večkrat obnovljena. V 18. st. so do cerkve zgradili tudi križev pot. Danes je od njega ohranjena le še kapelica. Leta 1865 je dobila novo ostrešje, obnovili so tudi oltar. Leta 1908 so ob njej zgradili še župnišče in romarsko hišo. Med 1. svet. vojno so iz cerkve odpeljali vse tri zvonove, ki so jih kot material prelili v topove, med 2. svet. vojno pa so odpeljali še tistega, ki so ga kot edinega nadomestili med obema vojnoma. Leta 1922 so obnovili in povišali njen zvonik, ki je bil ob močnem viharju razkrit. Cerkev ima *bogato baročno opremo* s konca 17. in začetka 18. st. Oba stranska in veliki oltar so delo mariborskega kiparja **Franca Krištofa Reissa (?–1732)** s konca 17. st. Na velikem oltarju je bila dragocena slika sv. Ane, ki jo je upodobil štajerski slikar **Johann Veit Hauckh (1663–1746)** l. 1699, a je bila žal ukradena. V cerkvi se nahaja tudi oltar sv. Urbana, zavetnika vinogradnikov, ki so ga sem prenesli iz pogorele cerkve sv. Urbana na Vrbajnsčaku (ta je pogorela na začetku 19. st. in je niso več obnovili). V zadnjih letih sta bila obnovljena tudi notranjost cerkve in romarski dom z okolico. Društvo vinogradnikov in sadjarjev Haloze skrbi za Staro trto, v njeni bližini imajo tudi učni vinograd.

📷 Cerkve sv. Ane (foto: Cirkulane.si)

Podružnična cerkev je tudi **cerkev sv. Elizabete** na Pohorju, ustanovljena med l. 1664 in 1673, ki je posvečena sv. Elizabeti Turinški oz. Ogrski, zavetnici revežev in bolnikov. Točnega datuma nastanka ne poznamo; morda je bilo to že l. 1664, v času razsajanja kuge, najverjetneje pa je bila zgrajena sredi 17. st., dokončana pa gotovo l. 1673, saj je ta letnica ohranjena na hrastovem tramu ostrešja. Zgradili so jo *groffe Sauerji*. Oltarna oprema je iz ok. l. 1680. V cerkvi so bile prvotno orgle katarinke, ki so jih l. 1920 zamenjali z Brandlovim harmonijem. Tudi iz te cerkve so med 1. svet. vojno odstranili vse tri zvonove in jih po koncu vojne nadomestili z dvema novima, ki pa so ju Nemci l. 1943 odpeljali, sem pa pripeljali zvon iz cerkve sv. Katarine. Leta 1990 je cerkev dobila novo fasado, dogradili so ji tudi vhodno lopo. Strešno kritino so obnovili l. 2000, ko je bila obnovljena tudi njena notranjost.

📷 Cerkev sv. Elizabete (foto: Cirkulane.si)

Najstarejša in lepo prenovljena je **cerkev sv. Katarine Aleksandrijske** v Cirkulanah, ki leži ob Beli in je bila prvotno župnijska cerkev ter *sedež vikariata* (vikariat je cerkvena upravna enota). Prvič se omenja l. 1475. Verjetno je bila na tem mestu cerkev že v 13. st., to je na prehodu iz romanike v gotiko. V času enega od turških pohodov l. 1532 je bila požgana, a ne v celoti, zato so jo obnovili. V 17. st. so jo obokali in ji dodali zvonik. Pri cerkvi je bilo tudi župnišče, okoli nje pa staro pokopališče, ki so ga l. 1817 opustili. Leta 1880 jo je močno poškodoval potres, ki je povzročil toliko škode, da so jo l. 1926 podrli. Od prvotne cerkve so ohranili samo njen zahodni del in zvonik. Kot mnogo drugih cerkev je bila med 1. svet. vojno ob svoje zvonove zaradi vojaških potreb. Njen sicer sveti prostor je služil tudi kot vojaško skladišče. Po 2. svet. vojni so domačini dvorano uporabljali za igre in celo v športne in kulturne namene, kot se tega še vedno radi spominjajo starejši krajanje. Kapela se je uporabljala za oder in garderobo. Leta 1955 so kapelo in dvorano začasno spremenili celo v šolsko telovadnico. Leta 2005 je bila cerkev vrnjena župniji sv. Barbare, ki jo je začela obnavljati. Danes je zelo lepo umeščena v prostor, z novim parkom kulturne dediščine pod njenim vzhodom.

📷 Cerkev sv. Katarine Aleksandrijske (foto: T. T. Ž.)

Nekdanja **grajska kapela Sv. Trojice** na gradu Borl je bila v vogalu med vzhodnim in severnim traktom zunanjega dvorišča. V letih 1675–1684 je skupaj s sobami pod viteško dvorano predstavljala grajsko **cerkev Sv. Trojice**, ki je bila v tem času farna cerkev. Ima lepo baročno opremo s štukom in freskami. Glavni oltar krasi slika. Na njenem zgornjem delu je prizor Marijinega kronanja, na spodnjem delu pa sta na vsaki strani donatorja. Po podatkih o lastnikih iz tega obdobja gre najverjetneje za graditelja te kapele – **Barbaro** in **Jurija Sauerja**. Od treh stranskih oltarjev je ostal samo še eden. V ladji nekdanje grajske kapele je na steni slika znanega akvarelista, slikarja **Janeza Mežana** (1897–1972) iz l. 1952, ki prikazuje haloške ljudi pri trgatvi.

Znamenja, križi in kapelice

V občini Cirkulane je poleg omenjene kulturne dediščine še veliko kapelic in različnih lesenih križev. Z njimi se ohranjajo spomini na dogodke, ki so zaznamovali kraj, posameznike ali skupino ljudi. Postavljeni so kot zahvala ali opomnik – kot zahvala ob srečni vrnitvi iz vojne, zahvala ob koncu kuge, priprošnja svetnici/-ku. Vseh 14 kapelic in križev predstavlja značilno **ljudsko stavbarsko** in **kulturno dediščino Halož**. Omenjamo jih nekaj:

- križ pri Bložakovem mostu;
- kapelica v Cirkulanah;

- *Grandova kapelica v Gradiščih*; posvečena je Jezusovemu in Marijinemu srcu. Oltar, strop in okna so leseni. Opremljena je z nabožnimi slikami, s fresko Matere Božje, ki jo je naslikal Franc Rutnik;
- *Guslova kapela v Malem Okiču*;
- *kapela sv. Viljema na pokopališču*; najverjetneje je posvečena prav sv. Viljemu, ki goduje 25. maja in je bil v 14. st. redovnik v severovzhodni Italiji. Postavljena je bila na grobu borlske grofice, ki je umrla l. 1859;
- *križ pri farni cerkvi sv. Barbare*; prvotni križ so ob gradnji stopnic do cerkve odstranili in postavili novega nad stopnicami. Naredil ga je Ivan Milošič iz Malega Okiča. Križ prepleta vinska trta, rezbarija, ki simbolizira vinorodne haloške kraje. Podobno rezbarijo imata tudi Ružni križ v Malem Okiču in križ pri Kokolovih v Dolanah;
- *Toličeva kapela v Medribniku*; zgrajena ob potoku, v bližini križpotja Paradiž–Medribnik. Posvečena je Mariji Brezmadežni. Kapelo krasi lesen kip Marije Brezmadežne, ki ga je izdelal Drago Matijaško. Stene krasiyo štiri stenske poslikave, ki jih je naslikal slikar Drago Ficko. V kapeli sta naslikana bl. Anton Martin Slomšek in sv. Tomaž, zunaj pa sv. Mihael in sv. Barbara;
- *Zavrčanjeva kapela iz l. 1999 v Pristavi ob cesti Pohorje–Paradiž*;
- *Skečova kapela v Gruškovcu*; kapela je posvečena Srcu Jezusovemu, katerega kip je v notranjosti. Leži na vzpetini ob cesti med smrekami, do nje vodijo stopnice. Vsako leto potekajo pri njej blagoslovi velikonočnih jedi;
- *Štuhecova kapela v Gradiščih*; o njeni izgradnji ni znanih podatkov, je pa ohranjen zapis v katastrski knjigi iz l. 1904, da sta zakonca Štuhec kapelo odkupila od ptujske gospode. Pri kapeli so se pogosto družili domačini, pri njej so se ustavljali mlatiči in molili za dobro mlatev. Še danes se ob njej ob različnih verskih ali kulturnih dogodkih srečujejo ljudje. V kapeli je kipek Marije. Ob zadnji obnovi l. 1997 je freske v kapeli poslikal Drago Ficko iz Ljutomera;
- *Barasova ali Arbeiterova kapela*; kapela v Brezovcu, poslikana s freskami. Posvečena je Mariji, nekoč opremljena tudi z njenim kipom;
- *zidna kapelica pri Korpičevih*; zidni oltar v steni hiše na Pristavi, opremljen s kipcem Device Marije;
- *Habjanekova kapela v Dolanah*; namenjena je bila mimoidočim romarjem, ki so ob njej molili ter častili Sveto družino, ki ji je bila kapela posvečena. Danes je opremljena z lesenim kipom Marije z detetom;
- *Bukovčeva kapela*; nahaja se na levi strani ceste v Cirkulane iz borlske smeri. Ima kovana vrata, v njej je podoba sv. Barbare, ki je tudi farna zavetnica;
- *zidna kapela pri Levičniku v Cirkulanah (gostilna pri Levičniku)*. Posvečena je Jezusu in Mariji. V njej so lesen križ in kipci iz mavca;

- *hišna kapela pri Štefiki* v Gradiščih. Kapelo krasi kip Jezusa, ki kaže na svoje krvaveče srce;
- *Mrkačova kapela* v Paradižu, ki je posvečena Mariji. Opremljena je z mavčnim kipom Device Marije.

Znani križi so še: Klinčov križ v Dolanah, Hrastinski križ v Cirkulanah, Petajov in Župski križ v Pristavi, Gmajski ali banovinski križ v Pristavi, Goli križ v Slatini, Švajglov (nekoč Petrovkin) in Ganzov križ v Brezovcu, Gočlov križ ob cesti Brezovec–Zavrč–Pestike, Grejski ali Kralov križ iz Gradišč, Dernikovičov in Juričov križ v Paradižu, Kovačov križ ali križ na Kalapindži v Medribniku, Kovačov in Lipasov križ v Gradiščih, Gabrovčov križ v Paradižu, Hujčov ali Lovrov križ v Brezovcu, Andrejčekov križ v Slatini, Dreisigarov in Bakušov križ v Pristavi, Oreški križ v Paradižu in Tučinov križ v Slatini.

📷 Leseni križ ob cerkvi sv. Barbare v Cirkulanah (foto: T. Ž.)

2.4 Ljudje, ki so zaznamovali kraj

Janez Krstnik Leopold Šmigoc (1787–1829), rojen v naselju Gruškovec. Bil je avtor prve tiskane vzhodnoštajerske slovnice, slovníčar in pravnik. Po zgledu J. Kopitarja je napisal slovnico, ki je bila namenjena tujcem za učenje slovenščine.

Božidar Raič (1827–1886), narodni buditelj, jezikoslovec, politik, publicist, duhovnik, ki je služboval v Sv. Barbari kot kaplan med l. 1860 in 1886. Bil je ustanovitelj vrste naprednih društev, pobudnik taborskega gibanja, zagovornik rabe slovenščine v šolah in velik nasprotnik ponemčevanja.

Bil je tudi poslanec v deželnem zboru v Gradcu in državnem zboru na Dunaju.

Janez Vogrin (1876–1933), župnik, ustanovitelj Krščanskega slovenskega izobraževalnega društva, skrben zapisovalec pomembnih dogodkov v župniji.

Franc Grobler (1892–1942), župnik, zaslužen za ustanovitev vinarske zadruge pri Sv. Barbari.

Jože Krošl (1894–1978), teolog, duhovnik. Vodil je cerkveni mešani pevski zbor in organiziral tečaje za kmečko šolsko učiteljstvo s predavanji iz pedagogike, zgodovine, psihologije. Bil je tudi predavatelj na enoti ljubljanske teološke fakultete v Mariboru. Napisal je več knjig in ljubiteljsko proučeval ljudske običaje v tem delu Haloz.

Anton Ogorelec (1865–1953), šolski upravitelj v Cirkulanah, je zaslužen za izgradnjo novega šolskega poslopja in ustanovitev *Bralnega društva Naprej*, prvega kulturnega društva v Halozah (l. 1899). S svojimi somišljeniki je l. 1905 ustanovil *Posojilnico in hranilnico pri Sv. Barbari*. Pod njegovim vodstvom je delovala v kraju tudi učna delavnica za pletarstvo.

Hadrijan (Franc) Kokol (1882–1946), frančiškan, teolog in dr. filozofije, rojen v Cirkulanah.

V Rajherjevi hiši v Cirkulanah je bil rojen **dr. Vladimir Bračič** (1919–1996), po domače Rajherjev Mirko iz Sv. Barbare v Halozah, slovenski geograf, pedagog in politik. Bil je prvi rektor novoustanovljene mariborske univerze l. 1975. Kot raziskovalec je proučeval družbeno geografijo. O Halozah in svojem rojstnem kraju je napisal več besedil. Med pomembnimi knjigami je znana publikacija z naslovom *Vinorodne Haloze*. Po 2. svet. vojni je opravljal tudi pomembne politične funkcije. Zaradi aktivnega vključevanja v družbeno življenje v svojem rojstnem kraju je bil l. 1986 imenovan za častnega krajana Cirkulan.

📷 Rajherjeva hiša s spominsko tablo (foto: T. T. Ž.)

V Medribniku se je rodil **Martin Prašnički** (1938–2018), raziskovalec, razvojni inženir, ljubiteljski zgodovinar in rodoslovec. Leta 2009 je za svoje ljubiteljsko delo, ki ga je posvetil Cirkulanam, dobil naziv častnega občana.

2.5 Dediščina in izročilo – tradicija, šege in običaji

Opisati vse legende, šege in navade ob opravilih ali posebnih priložnostih, praznovanjih bi bilo preobsežno. Najbolj zanesljiva pot je, da si o tem preberemo sami (v pomoč je tudi navedena literatura v 7. poglavju), najbolje pa je, da sami obiščete te kraje, si ogledate kulturno dediščino ter se razvajate s pristno in okusno haloško hrano in pijačo. Le tako boste svoje znanje z veseljem in ljubeznijo prenesli zvedavim obiskovalcem, saj ima vsaka cerkvena, znamenje, kraj svojo zgodbo o nastanku in vsak kraj zanimive šege ter navade.

V občini Cirkulane prebivalci z veliko predanostjo ohranjajo in negujejo običaje in navade. *Kulturno društvo* je bilo ustanovljeno že l. 1899. Ohranjajo izdelavo *haloškega koranta* iz zajčjih ali kozjih kož, Turistično društvo Cirkulane na pustno soboto vsako leto od l. 1993 dalje organizira prireditev *Fašenk v Cirkulanah* z značilnimi pustnimi liki. Pustno oranje ohranja znana skupina oračev iz Okiča. Ohranja se tudi tradicija v izdelovanju *haloškega klopotca*. S tem v zvezi velja omeniti vsakoletno *Pesem klopotcev* s postavitvijo klopotca v Parku dediščine Cirkulane, na cesti klopotcev Mali Okič–Slatina in ob učnem vinogradu Društva vinogradnikov in sadjarjev Haloze.

V centru Cirkulan, ob cerkvi sv. Katarine, se nahaja **Park dediščine Cirkulane**, etnološki muzej na prostem, ki nam ponuja vpogled v nekdANJI tradicionalni način življenja prebivalcev v tem delu podeželja. Odprt je od aprila 2022. V njem se nahaja *cimprana* hiša iz lesenih brun, ki je ometana z obeh strani s plastjo ilovice, streha pa je *slamnata*. Po nekdANjih lastnikih se imenuje *Bložakova hiša* in je iz l. 1805. Sem je bila

📷 Park dediščine Cirkulane (foto: T. T. Ž.)

prenesena iz naselja Gruškovec, njeni zadnji lastniki so jo uporabljali kot zidanico v vinogradu. Sestavljajo jo bivalni del (*veža s črno kuhinjo*), osrednji prostor s krušno pečjo (*hiša*) ter manjša soba (*štibelc*). V drugem delu je bil hlev; kasneje je bil prostor preurejen za potrebe stiskanja grozdja s *prešo*. Pod stavbo je bila sprva še vinska klet, ki pa je ob selitvi niso predstavili. Poleg hiše sta tudi *štala* in *skedenj*.

Znana je tudi **zidanica v Paradižu** s slemenskim zvonikom, ki predstavlja profano (posvetno) *stavbno dediščino*. Vpisana je v seznam spomeniško zaščiteneih objektov v občini Cirkulane. Med l. 2013 in 2016 so obnovili njen zvonik.

Posebno mesto v ohranjanju stare tradicije predstavljajo tudi **sejmi**. Pomembna sejemska središča v Halozah so bila v *Cirkulanah* (Sv. Barbara), *Vidmu pri Ptuj* in na *Ptujski Gori*. Sejmi so imeli v zgodovini pomembno vlogo kot občasna oblika kupčevanja. Ohranili so se prav do današnjih dni. Bili so tudi pomemben družabni dogodek, saj jih je ponavadi spremljala tudi veselica. Letnim kramarskim sejmom, živinskim in tedenskim so se pridružila tudi cerkvena *proščenja* ob godu vaškega ali trškega patrona. Sejme so poznali že Rimljani; organizirali so jih vsak deveti dan. V srednjem veku so za sejme veljali posebni predpisi. Sam sejem je predstavljal prostor, kjer se je prekladalo blago potujočih trgovcev. Navadno so potekali ob stičiču trgovskih poti, ob cerkvah, samostanih, gradovih. V času sejma je veljal t. i. *sejemski mir*, ki ga je predpisal vladar; takrat so morale prenehati vse sovražnosti. Posebno *sejemsko sodišče* je skrbelo za red in mir. Sejem je bil tudi eden od razlogov za nastanek trga. Kraj, ki si je pridobil pravico do letnega ali tedenskega sejma, je namreč postal trg. Na podeželju se je kupčevalo z živino, vinom in drobnimi izdelki domače obrti (kovaškimi, lectarskimi, lesenimi izdelki itd.).

📷 Sejemsko vzdušje danes (foto: T. T. Ž.)

2.6 Današnji utrip občine

Ljubiteljska kultura v občini je izjemno živa. Vse leto potekajo odmevni kulturni dogodki na področju gledališke umetnosti, ljudskega in zborovskega petja ter tamburaške glasbe. Zelo si prizadevajo, da

ohranijo kulturno premično in nepremično dediščino ter s tem širijo tudi svojo turistično ponudbo.

Znani tradicionalni dogodki in prireditve v občini:

- januar: *Vincekova rez* pri Sv. Ani v Velikem Vrhu;
- februar: tradicionalni *Fašenk v Cirkulanah*;
- marec: rez modre kavčine;
- april: Pohod prijateljstva, čistilna akcija okoli gradu Borl in postavitve prvomajskega *majpana* (drevesa);
- maj: *urbanovo* – vinogradniški dan, pohod po poti modre kavčine in binkoštni koncert;
- junij: občinski praznik občine Cirkulane, razstava *oprešaka in povetice*, Hamfest in koncert sekcij Kulturnega društva Cirkulane;
- julij: Ovčje-kozji bal, *anino* – tradicionalno romanje k Sv. Ani v Velikem Vrhu, Aninski tek v Cirkulanah;
- avgust: postavitve klopote na cesti klopotcev Mali Okič–Slatina in pri Sv. Ani v Velikem Vrhu;
- oktober: trgatve modre kavčine, potomke Stare trte z Lenta, pri Sv. Ani v Velikem Vrhu;
- november: letni koncert Folklorne skupine Cirkulane, martinovanje in tradicionalni Martinov pohod, ki poteka vsako leto na Vinski turistični cesti Haloze;
- december: *barbarno*, božični koncert in tradicionalni Štefanov pohod.

Pomembno novo turistično ponudbo v Halozah predstavlja **Haloška kolesarska pot**, ki naj bi povezovala kraje *od Gorišnice do Rogatca*. Glavna nosilka tega projekta je občina Podlehnik. Namen omenjene poti je povezovanje na širše regijske, državne in mednarodne kolesarske poti. Poti naj bi bile večinoma asfaltirane, kjer pa to ni izvedljivo, bodo zarisane in ustrezno označene. Omenjena pot poteka po vseh petih občinah.

Poleg kolesarskih poti so Haloze tudi priljubljena *destinacija za pohodnike*. Občudujejo lahko neokrnjeno naravo, stare zidanice nad vinogradi. Lepo je tu in tam opaziti, da se tudi v te kraje vrača življenje. Nova hiša in pred njo otroški živ žav je že dobro znamenje, da bo nekdo ostal tukaj in se ukvarjal z vinogradništvom, rejo drobnice ali kmečkim turizmom. Na voljo je veliko izobraževanj za mlade, le navdušiti jih je treba, da cenijo lepoto krajev, kjer živijo, in znajo to izkoristiti za svoje preživetje z dobro ponudbo in storitvami. Vsak letni čas je v Halozah lep, a jeseni, ko se zeleno spremeni v čudovite mavrične barve, diši po grozdju in ostalem sadju in je ravno prav toplo – takrat je najlepše. Zaradi del v vinogradih je živahno in se splača hoditi od zidanice do zidanice, a paziti, da glava in noge ne omagajo.

V okviru **Haloške planinske poti**, ki traja od 21 do 26 ur, so bolj znani naslednji odseki:

- grad Borl–Cirkulane (4–5 ur),
- Cirkulane–Podlehnik (5–6 ur),
- Podlehnik–Naraplje (5–6 ur),
- Naraplje–Donačka gora (5–6 ur),
- Donačka gora–dolina (2–3 ure).

Poleg omenjene Haloške planinske poti vedno več pohodnikov pozna tudi *Bračičevo planinsko pot*, *Mustrovo pot*, *Pot med vinogradi*, *Stoperško planinsko pot* in *pot z najvišje točke Podlehnika – Kamen, Gorca*.

2.7 Turizem in ponudba vinogradnikov, turističnih kmetij in gostišč

TIC Haloze – Turistični informacijski center je v prostorih Poslovnega centra Halo v središču Cirkulan, v neposredni bližini cerkve sv. Barbare. V tej hiši se je rodil dr. V. Bračič, na kar spominja njegova spominska soba. Tukaj deluje turistična agencija Halo za območje Haloz in sosednje Hrvaško Zagorje.

Halo d. o. o., Cirkulane 56, Cirkulane, 02 795 32 00, info@halo.si

📷 Halo Haloze (foto: T. T. Ž.)

Visit Haloze, 040 779 722, info@visithaloze.com

Operacija se izvaja v okviru programa CLLD pri LAS Haloze. Sofinancirata jo EU in Republika Slovenija. Združuje turistično, kulturno in gastronomsko ponudbo na področju občin Majšperk, Žetale, Podlehnik, Zavrč, Makole in Rogatec.

Ekološka kmetija Finžgar, Brezovec 41, Cirkulane, 041 470 456, finzgar.danica@gmail.com

Ekološka kmetija Kranjc, R. Kranjc, Pristava 18, Cirkulane, 02 761 41 51, 031 209 216, renata.pristava@gmail.com. Prodaja in ogled živali.

Gostilna Krona, Krona ZASS d. o. o., Cirkulane 60, Cirkulane, 02 761 15 01, zoran.dernikovic@amis.net

Vinarstvo – Kmetija Arnečič, Pri Kovači, Gradšča 116b, Cirkulane, 02 761 58 61, 031 641 403, kmetija.arnecic@gmail.com

Okrepčevalnica Varež, Z. Dernikovič s. p., Cirkulane 43, Cirkulane, 031 648 993, zoran.dernikovic@amis.net

Okrepčevalnica Žigi, Cirkulane 40, D. Arbeiter, 051 227 505

Vinogradništvo Sedlak, Klet S vino, T. Sedlak, Veliki Vrh 46, Cirkulane, 051 634 026

Hiša usnja Herman, Dolane 8, Cirkulane, 02 761 21 11, herman.kokol@siol.net

Carovina, J. Prašnički, Paradiž 30, Cirkulane, 041 665 177, jozef.prasnicki@mediprem.si

Bar Levičnik, S. Kokot s. p., Cirkulane 6, Cirkulane, 031 753 809

Bar Marinka, M. Arbeiter s. p., Cirkulane 11a, Cirkulane, 02 761 02 11, 041 874 504, marjana.arbeiter@amis.net

Chalet Haloze, Mali Okič 11, Cirkulane, 031 634 858, info@chalet-haloze.si

Dom pri sv. Ani, župnija sv. Barbare, Veliki Vrh 15, Cirkulane, 02 761 01 51

Turistična kmetija z nastanitvijo Kozarčan, F. Roškar, Pristava 28a, Cirkulane, 041 549 526, info@kozarcan.si

Apartma Janžekovič, M. Janžekovič, Gradišča 117b, Cirkulane, 041 803 218, marija.janzekovic@gmail.com

Vinogradništvo Žumbar, B. Žumbar, Pristava 21b, Cirkulane, 041 300 289, zumbar.bostjan@gmail.com

Frizi beer kraft pivovarna, D. Krajnc, s. p., Veliki Vrh 6a, Cirkulane, 031 382 511, beer@frizi.si

V naselju Pristava je **ŠRC Šumica**, športnorekreacijski center, kjer si ljudje lahko organizirajo piknike, se rekreirajo ter imajo razna praznovanja in druženja. ŠRC Šumica, M. Voglar, Cirkulane 80a, Cirkulane, 031 480 127, milan.sumica2@gmail.com

Haloze na dlani, 051 333 516, k.vuk.kostanjevec@gmail.com

Počitniška hiša Grozdek, Gruškovec 40a, Cirkulane, 041 611 896, primoz@njegac.si

Pekarna Blanka s. p., Slatina 40, Cirkulane, 02 761 6541, darjan@pekarnablanka.si

Kruh pri Kovači, S. Arnečič Zamuda s. p., Gradišča 116b, Cirkulane, 02 761 58 61, 040 842 476

Domača familija, živinorejsko-vinogradniško posestvo, Mali Okič 14, 030 999 000, instagram@familijaestate

Mesarija Kokol d.o.o., Dolane 9, Cirkulane, 02 761 2101

Sirarstvo Bedrač, M. Bedrač, Slatina 55b, Cirkulane, 031 880 245, kmetija.bedrac@gmail.si

Občina Majšperk

*Od gotskega bisera na Ptujski Gori do pragozda na Donački gori,
vmes pa pisano polje zanimivih zgodb – dobrodošli pri nas!*

3.1 O občini

Občina Majšperk je bila ustanovljena leta **1995**. Leži ob robu Dravinjske doline. Na vzhodni in južni strani jo obdajajo zelena pobočja Haloz, na severni in zahodni pa relativno nizko gričevje Savinjsko, ki deli Dravinjsko dolino od Dravskega polja. Meri dobrih 72 km².

Občino sestavljajo tri krajevne skupnosti (**Majšperk, Stoperce in Ptujška Gora**), katerih del so naselja: Bolečka vas, Breg, Doklece, Dol pri Stopercah, Grdina, Janški Vrh, Jelovice, Koritno, Kupčinja Vrh, Lešje, Majšperk, Medvedce, Naraplje, Planjsko, Podlože, Ptujška Gora, Preša, Sestrže, Sitež, Skrblje, Slape, Spodnja Sveča, Stogovci, Stoperce, Stanečka vas in Zgornja Sveča. **Kraj Majšperk** je s šolo, občinsko stavbo in zdravstvenim domom središče občine. Šolski podružnici sta v Stopercah in na Ptujski Gori. Danes občina šteje malo več kot 4.000 prebivalcev.

Prvi župan občine Majšperk je bil **Franč Bezjak**. Nasledila ga je **dr. Darinka Fakin**, danes pa občino vodi Sašo Kodrič. Občina svoj občinski praznik praznuje drugo soboto v septembru.

Grb občine je upodobljen na ščitu poznogotskega stila. Ščit je modre barve, na njem pa sta predstavljeni dve značilnosti občine Majšperk: cerkev Marije Zavetnice na zelenem gričku, ki jo obkrožajo zlati listi kostanja. V Majšperku je bila v začetku 20. st. namreč ustanovljena tovarna tanina, saj je bilo toč veliko kostanjevega, bukovega in hrastovega lesa.

📷 Grb občine Majšperk

Geografske značilnosti občine omogočajo predvsem razvoj kmetijstva, drobnega gospodarstva, obrtništva, obilo možnosti pa je tudi na področju turizma (romarski turizem, turistične kmetije, pohodniški in kolesarski turizem).

3.2 Drobci iz zgodovine

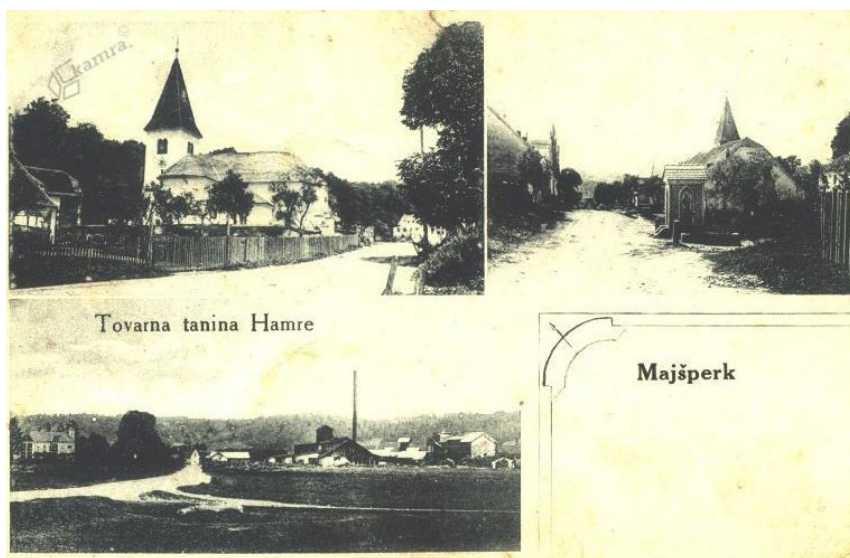
Področje zelenih ravnin in gričkov je bilo poseljeno že v času *starejše železne dobe*, o čemer pričajo najdbe v *gomilah na Spodnjih Podložah* (keramično posodje in del konjske opreme). Gomile arheologi umeščajo v čas *od l. 750 do 550 pr. n. št.* V rimskem obdobju je na tem področju potekala cesta od sedanjega Ptuja do Rogatca in nato proti Celju, druga pa je bila speljana po dolini Dravinje proti Poljčanam.

Majšperško območje se v pisnih virih omenja v 13. st. Bilo je del posesti *gospodov Draneških* (ti so bili med drugim lastniki *gradu Dranek* pri Vidmu in *Lichtenek* v podlehniški občini) in njihovih sorodnikov, *gospodov Majšperških*. Kraj Majšperk je **28. julija 1261** prvič izpričan v listini – darovnici. Središče zemljiške gospoščine je predstavljal prav **grad Mannsperg**, ki se je dvigal nad Dravinjsko dolino. Lastniki gradu so varovali cestno povezavo med Ptujem, Poljčanami in Rogatcem, zlasti pa mejo pred Ogri. Grad Mannsperg, njegova lastnika *Hartmanna Holleneškega* in njegovo ženo *Amalijo* med drugim omenja tudi *Paolo Santonino* v svojem delu *Popotni dnevniki (1487)*. Lastništvo gradu se je kasneje večkrat menjalo, njegova posest se je zmanjševala, l. 1695 pa je grad pogorel.

Od konca 13. st. so zemljo in nekatere gradove v Halozah kupovali **gospodje Ptujski**, ki so na ta način širili svoje posesti. Leta 1354 so tako pridobili tudi majšperško področje. Ko je umrl zadnji potomec gospodov Ptujskih (1438), so bile Haloze razdeljene med ptujski minoritski in dominikanski red. Ta dva samostana sta nato gospodarila s haloškimi gozdovi, rekami, njivami, vinogradi, in ker sta kmetom nalagala izredno visoke dajatve, so se le-ti uprli. Najprej jim je l. 1447 njihove »stare pravice« potrdil *cesar Friderik*, vendar to ni bilo dovolj. Leta 1617 so se kmetje odpravili na Ptuj, kjer so precej neuspešno terjali svojo pravico. Nemiri so se nadaljevali do l. 1675, ko je cesar izdal odločbo, s katero je umiril strasti.

Ko govorimo o zgodovini, ne moremo mimo **Ptujske Gore**. Tu je bila zgrajena *cerkev Marije Zavetnice* (več o njej v poglavju 3.3, Vredno ogleda), ob njej pa se je razvila vas. Ker je bila Ptujska Gora **od l. 1447 trg z lastnim nižjim sodstvom in tržnimi pravicami**, so bili spremljevalni del vseh romarskih shodov oziroma cerkvenih praznovanj tudi letni sejmi in tedenski tržni dnevi. V zvezi s tem se je razvijala *različna obrt*: lončarstvo, kovaštvo, čevljarstvo, kolarstvo, tkalstvo, šiviljstvo, kamnoseštvo. Seveda ni šlo brez pekarn. V začetku 20. st. je imela Ptujska Gora zdravnika, pošto izpostavo, šolo, orožniško postajo, trgovino ter kar devet gostiln in vodnjakov. *Romarski turizem* je bil gonilna sila pri razvoju Ptujske Gore.

V kratkem zgodovinskem pregledu je treba omeniti tudi **razvoj industrije v Majšperku**. Minoriti so na Bregu pri Majšperku v 2. polovici 17. st. ob dvorcu Hamre zgradili **žebljarno in kovačijo**. Ta velja za najstarejšo predhodnico industrije v Majšperku. Prva tovarna – **tovarna tanina v Majšperku** – je bila ustanovljena l. 1916, v njej pa so izdelovali taninske ekstrakte. Za njo je na tem mestu stala **tovarna strojil**. Njeni lastniki so bili *Marija in Karl Kubricht* ter *Marija in Franjo Novak*. Kubrichtova sta si v dvorcu na Bregu uredila tudi stanovanje. Želela sta modernizirati proizvodnjo, zato so med drugim od obrata na Bregu do Dolene položili tire za lažjo dostavo surovin, od Medvedc do Brega pa napeljali žičnico. Ker pa je bila količina surovin za pridelavo tanina omejena, so se lastniki postopoma preusmerili v tekstilno industrijo. **Tovarna volnenih izdelkov Majšperk** je bila ustanovljena l. 1946. Izdelovali so volno najrazličnejših vrst ter gobeline. Leta 1996 so tovarno, ki je dajala kruh številnim Majšperčanom, zaprli. Prav tako so v tem obdobju zaprli tudi obrat Planika. Danes se v občini razvijajo različne obrti in podjetništvo ter turizem.

📷 Majšperk okoli l. 1931 (vir: kamra.si)

3.3 Vredno ogleda

Bazilika Marije Zavetnice

Ptujska Gora je prvič omenjena kot **Mons gratiarum**, tj. Gora milosti, nato pa še (*Maria*) **Neustift**, od 19. st. dalje tudi **Gora**, Črna Gora (od l. 1870 do 1927 uradno ime kraja) in **Ptujska Gora**.

Bazilika Marije Zavetnice velja za **»visoko pesem slovenske gotike«** (*Zadnikar* 1992, str. 7) in je nedvomno največji kulturni spomenik v občini Majšperk. Gre za kolektivno plemiško ustanovo, ki je bila zgrajena po zaobljubi najpomembnejših predstavnikov štajerskega plemstva,

ki so se l. 1396 udeležili bitke s Turki pri Nikopolju. Med plemiči, ki so pomagali pri gradnji in vzdrževanju cerkve, so vse najpomembnejše družine na Spodnjem Štajerskem: *rodbina Walsee, gospodje Ptujski, Vurberški, grofje Celjski* ... O tem pričajo nekateri grbi v prezbitериju in na stropu cerkve. Plemiške družine so poskrbele za postavitev oltarjev v cerkvi in vzdrževale duhovnike (po pisanju Paola Santonina naj bi se tu vzdrževalo kar pet kaplanov). Najkasneje l. 1420 naj bi bila cerkev tudi posvečena. Leta 1615 so za cerkev začeli skrbeti jezuiti, ki so opravili tudi veliko baročnih posegov v stavbo. Leta 1786 je bila na Ptujski Gori ustanovljena župnija, od l. 1937 pa so tukaj prisotni bratje minoriti. V l. 1951–1957 je bila cerkev muzej oziroma je imela status kulturnega spomenika. Leta 2009 je bila razglašena za *baziliko*.

O cerkvi na Ptujski Gori kroži več *legend*. Prva je povezana z nastankom cerkve in vurberško gospodo. Grof na Vurbergu naj bi imel slepo hčer in starši so se večkrat priporočali Mariji, da bi otrok spregledal. Nekoč je pri večerni molitvi deklica zagledala luč na Ptujski Gori, kjer naj bi že prej stal križ. V zahvalo za hčerkino ozdravitev je vurberški grof začel zidati cerkev na tem mestu. Morda najbolj znana je legenda o rešitvi romarske cerkve pred turškim napadom konec 15. st. Marija naj bi kraj ovila v črn oblak, v katerem so se neverni napadalci izgubili (od tod ime Črna Gora).

Do cerkve vodi baročno stopnišče mariborskega kiparja *Jožefa Strauba* (1712–1756), ki je narejeno iz peščenjaka. Na levi strani stopnic stoji kip *sv. Janeza Nepomuka*, na desni *sv. Florjana*, na vrhu stopnišča kraljujeta dva angela. Bazilika ima posebno mesto v slovenski gotiki. Triladijska cerkev je grajena iz peščenjaka. Sloki stebri se zaključujejo z mrežasto strukturo obokov. Pri gradnji je sodelovalo več kamnosekov; vsak od njih je na izklesanih kamnih pustil svoj »podpis« – rdeč kamnoseški znak; *Robert Peskar* jih je naštel kar 187.

Nad vhodnimi vrati je nameščen *plitki bronasti relief Marije Zavetnice* akademskega kiparja *Viktorja Gojkoviča*, na vratih sta upodobljena *papež Janez Pavel II.* ter *škof A. M. Slomšek*, dodani pa so simboli evangelistov Mateja, Marka, Luka in Janeza. Sprva je nad vhodnimi vrati kraljeval *gotški relief Marije Zavetnice*, ki je danes na glavnem oltarju. Vhodni portal z zvonikom naj bi bil bolj razkošen kot danes; zvonik naj bi bil višji vsaj za eno nadstropje, vendar ga po požaru konec 15. st. niso več ponovno pozidali.

V notranjosti cerkve se prepletata gotika in barok. Izstopa *relief Marije Zavetnice s plaščem*. Kip Marije, ki v roki drži Jezusa, pod njenim plaščem pa je 82 oseb, je lep primer *parlerjanskega* kiparstva in *mehkega gotskega sloga*; nastal je okoli l. 1410. V množici pod plaščem so ljudje različnih posvetnih in duhovnih stanov s cesarjem, kraljem in papežem na čelu. Nekatere od njih bi lahko celo prepoznali: ogrskega kralja *Sigismunda Luksemburškega*, *Bernarda Ptujkega*, celjskega grofa *Hermana II.* itd. Med gotskimi stvaritvami velja omeniti še *kip sv. Jakoba* in nekatere *gotske oltarje* (Sigismundov oltar in Rožnovenski oltar) ter *freske* v Križevi kapeli (desno od vhoda v cerkev); vse so nastale pred l. 1426. V desni stranski ladji ob prezbitериju pa izstopa *Celjski oltar* z mojstrsko oblikovanim baldahinom iz peščenjaka, ki je sprva stal sredi prezbitериja. Svoje ime je dobil po ustanoviteljih, grofih Celjskih.

V baroku so jezuiti dozidali **kapelo Frančiška Ksaverija**, v prezbiterij postavili mogočen baročni oltar, dodali prižnico, nekaj manjših oltarjev, dve spovednici ter velike lesene kipe Marijinih in Jezusovih sorodnikov na severni in južni steni cerkve.

V zadnjih 40 letih je cerkev doživela nekaj sprememb. Vgrajena so bila **barvna okna Ide Brišnik Remec (1941-)**, ki ponazarjajo pesem sv. Frančiška Asiškega *Hvalnica stvarstva*, kipar Viktor Gojkovič je naredil nov **križev pot** ter **dva reliefa, posvečena sv. Maksimilijanu Kolbeju**. Leta 2008 je bila na severni strani griča urejena **meditativna pot/pot miru**, ki jo zaznamuje dvajset kamnitih znamenj s skrivnostmi rožnega venca. Tudi ta znamenja je zasnoval Viktor Gojkovič (prim. Peskar 2010).

📷 Ptujška Gora (foto: P. K.)

📷 Relief Marije Zavetnice (foto: B. R.)

📷 Relief Marije Zavetnice (foto: B. R.)

Cerkev sv. Nikolaja

Župnija Majšperk je v zgodovinskih dokumentih omenjena l. 1261. Cerkev v središču Majšperka je posvečena sv. Nikolaju (Miklavžu), priljubljenemu slovenskemu svetniku. Zgrajena je bila pred l. 1639. Ta letnica na podboju kamnitih vrat daje slutiti, da je bila takrat današnja cerkev že pozidana. Leta 1929 so jo obnovili; strešno kritino so zamenjali z bobrovcem, le zvonik je ostal pokrit s skrilom. Na glavnem oltarju je slika zavetnika cerkve sv. Nikolaja, ki jo je naslikal neznani slikar. Cerkev je bila poslikana v 19. st. Proti koncu 19. st. so v cerkvi dobili tudi dvomanualne orgle. Leta 1989 je bila stavba ponovno prenovljena, dobila je nove zvonove. Kot arhitekturno posebnost cerkve omenimo zunanji vhod na kor.

📷 Cerkev sv. Nikolaja (foto: Lidija Bezjak)

Cerkev sv. Antona Puščavnika

Potem ko je l. 1438 umrl potomec Bernarda Ptujskega, so dolino južno od Majšperka dobili v last minoriti s Ptuja. Ti so v *Stopercah* l. 1442 postavili *kapelo sv. Antona Puščavnika*, ki velja za zaščitnika svinjskih čred. Na njegov god, *17. januarja*, so ljudje darovali tudi suho meso, ki je bilo po maši prodano na dražbi v korist cerkve. Ta običaj se je ohranil vse do danes.

Šele l. 1910 so cerkev pozidali do današnje velikosti, čeprav je bila samostojna župnija že l. 1872. Zvonik je danes pokrit s pohorskim skrilom. Na glavnem oltarju je kip sv. Antona Puščavnika iz druge polovice 17. st. Stranski oltar je posvečen Rožnovenski Mariji, ki jo obdaja »venec« z motivi rožnega venca. Na obeh straneh stojita kipa Marijinega in Jezusovega srca. Posebna dragocenost je *relikviarij z relikvijami škofa Antona Martina Slomška*. Strop je poslikan s freskami. Pri stranskih vratih je na steni vklesan relief Kalvarije.

📷 Cerkev sv. Antona (foto: P. K.)

Cerkev sv. Bolfenka

Sredi gozdov, pod Jelovicami, je skrita cerkvica sv. Volbenka – *Bolfenka*. Prve sledi o njenem obstoju zasledimo l. 1440 v urbarju. V drugi polovici 18. st. je imela cerkev tri oltarje: oltar sv. Bolfenka, sv. Janeza Evangelista ter sv. Katarine. Cerkev je zgrajena v slogu 15. st. Strop je raven in lesen ter lepo poslikan. Njeno največje bogastvo so *freske iz 15. st.* Na njih so upodobljeni Kristusova podoba, štirje evangelisti, Sveti trije kralji, ki gredo proti Betlehemu in Jeruzalemu, katerih veduta je naslikana na severni steni cerkve. Kompozicija se končuje s hlevcem, v katerem sta Marija in Jezus.

📷 Sv. Bolfenk (foto: P. K.)

Cerkva sv. Janeza Krstnika

Na vrhu Janškega Vrha stoji cerkvica sv. Janeza Krstnika iz 15. st., od koder se razprostira čudovit razgled na Ptujsko Goro ter celo Ptujsko in Dravsko polje. Cerkev je bila zgrajena malo pred l. 1487, ko jo je prvič omenil *Paolo Santonino* v *Popotnih dnevnikih*. Iz 15. st. izvirajo obodne stene prezbiterja in ladje s prvotnim južnim portalom. V poznem 17. st. so stavbo temeljito prezidali in povečali. Na glavnem oltarju je kip sv. Janeza Krstnika, ob njem pa sta sv. Peter in Pavel. V cerkvi je tudi oltar iz zgodnjega 18. st., posvečen sv. Mihaelu, iz poznega 17. st. pa izvira slika Matere Božje z Jezusom in sv. Bonaventuro.

📷 Janški Vrh (vir: Zbirka razglednic v Knjižnici Ivana Potrča Ptuj)

Cerkev sv. Lenarta

V senci ptujskogorske bazilike stoji cerkva sv. *Lenarta*, okoli katere je zasnovano pokopališče. Cerkev se prvič omenja v prvi polovici 16. st. Stavba je zidana iz ptujskogorskega peščenjaka, nad zahodnim pročeljem se dviga preprost lesen stolpič. V 17. st. je bila cerkva obnovljena. Na glavnem oltarju stojijo figure sv. Lenarta ter evangelistov sv. Marka in sv. Luka. Živo pobarvani oltar ob straneh krasita monograma Jezusa in Marije. Zadnjo večjo spremembo je cerkev doživela v l. 2008, ko so iz bazilike na Ptujski Gori prinesli oltar, ki je obrnjen proti ljudstvu, ambon in sedilje. Omeniti velja še *stare nagrobnike* duhovnikov, ki so delovali na Ptujski Gori, ali *nagrobnike pomembnih tržanov*. Nekateri od njih so vzdani v cerkev ali pa le prislonjeni k njej.

📷 Sv. Lenart (foto: B. R.)

Znamenja ob poti

V drugi polovici 17. st. je Haloze močno prizadela *kuga*. V občini nanjo spominjajo *kužna znamenja* na Ptujski Gori, Janškem Vrh, v Stogovcih in na Bolfenku. Največje kužno znamenje, ki stoji na *Ptujski Gori*, izvira iz l. 1699. Figuralno znamenje **Pietà**, kip Marije z mrtvim Jezusom v naročju, je dal postaviti **Michael Gigler**. Znamenje je izdelano iz peščenjaka. Umeščeno je ob cesti proti Ptujski Gori, in sicer tako, da ustvarja poseben prostorski dialog z baziliko na vrhu ptujskogorskega hriba (Peskar 2010).

📷 Pietà (foto: S. K.)

Na trgu pod baziliko Marije Zavetnice na Ptujski Gori, ki je dobila trške pravice l. 1477, stoji **kamnit pranger – sramotilni steber**. Po izrečeni razsodbi trškega sodnika so k sramotilnemu stebru privezali obsojene prestopnike. Kaznovali so jih ob nedeljah ali sejemskih dnevih, ko je bilo na trgu pričakovati več ljudi, ki so lahko »grešnika« zasmehovali. Na sramotilnem stebru so navadno končali pretepači, kalivci nočnega miru, klateži, tatovi in prešuštniki. Današnji pranger je iz l. 1855 in je kopija izvirnika iz 15. st. Spomin na sojenja ob prangerju obujajo na srečanju vseh *prangerskih mest – Prangerijadi (14 slovenskih mest)*. V bližini raste tudi starodavna tisa, ki naj bi jo posadili v spomin na zavzetje Jeruzalema l. 1099.

📷 Pranger (foto: B. R.)

V središču Majšperka je postavljen **spomenik borcem za svobodo**. Na tamkajšnjem pokopališču pa je na stavbi mrliške vežice **spominsko obeležje za vse žrtve 2. svet. vojne**.

Na Bregu pri Majšperku stoji kip **sv. Janeza Nepomuka** na mostu čez Dravinjo. Narejen je iz peščenjaka in izvira iz druge polovice 18. st. Kipe tega svetnika najdemo na številnih mostovih, saj so ga ljudje častili kot zaščitnika pred poplavamami.

V krožišču na Ptujski Gori stoji kip **Slepa deklica**, narejen iz brona (kiparka Irena Čuk), ki zre proti cerkvi. V občini je več let ustvarjal kipar Franci Černelč. Tako je nastalo več kamnitih skulptur, ki so razsejane po celi občini (npr. **Haložanka**, **Omre – kovač**, **Stope**, **Privita**, **Harfa**). V Sestrzah, v širši okolici tamkajšnjega jezera, je postavljena **forma viva v lesu** (skulpture Vodni škrt, Sejalec, Roka, Dva zaljubljenca).

📷 Haložanka (foto: P. K.)

Dvorec Hamre

Dvorec stoji na Bregu, ob reki Dravinji. Že l. 1461 je bil v lasti ptujskih minoritov. V vseh obdobjih je bil na tem mestu sicer mlin za potrebe domačinov, ko pa je nehal delovati, so naredili kovačijo oz. žebljarno. V začetku 18. st. so dvorec prenovili, dozidali so tudi kapelo s stolpom. Danes ima dvorec baročno fasado. Nad vhodnim portalom v dvorec je **grb z letnico 1735** ter simboli minoritskega reda ter apostolov Petra in Pavla. Zgodovinski viri navajajo, da so bile sobe v njem zelo lepo poslikane. Zadnja lastnika dvorca sta bila **Marija** in **Karel Kubricht**.

📷 Dvorec Hamre (foto: P. K.)

Muzej volne in gobelinov

Tam, kjer je bila nekoč Tovarna volnenih izdelkov, danes stoji muzej volne in volnenih izdelkov. V njem obiskovalec dobi vpogled v zgodovino tovarne, ogleda si lahko nekatere stroje, ki so jih uporabljali, surovine, polizdelke in izdelke, torej številne vrste volne, gobeline, ki so se nekoč šivali domala v vsaki hiši, predvsem pa začuti tovarniški duh 60., 70. in 80. let.

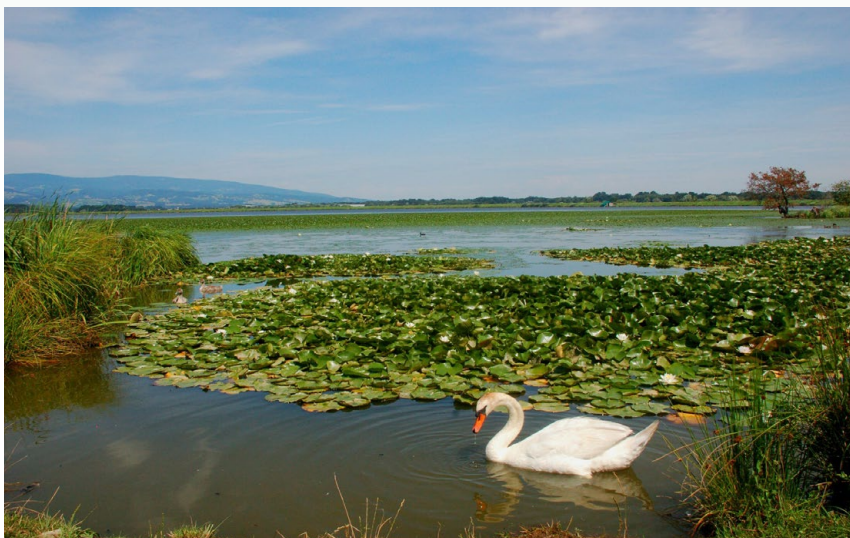
Ogled muzeja (Breg 8) je možen po predhodnem dogovoru na Občini Majšperk (gl. 3.7, Turizem in ponudba).

📷 Notranjost muzeja volne in gobelinov (foto: Ivan Majc)

Sestrško jezero

Uradno ime jezera je **zadrževalnik Medvedce**. Zgrajen je bil l. 1990, meri kar 150 ha. Območje je lep primer biotske raznovrstnosti, saj tam domuje več kot 200 vrst ptic, približno 50 vrst kačjih pastirjev ter redke vodne in močvirske rastline. Okoli jezera je urejena **sprehajalna pot**, ki na vzhodni strani vodi do **kozolca v Sestržah in galerije slikarja Branka Gajšta** (1959-). Pod kozolcem (toplarjem) je muzej na prostem, v katerem je shranjeno staro kmečko orodje, tam pa potekajo tudi mnoge slikarske kolonije in delavnice. Ob jezeru je urejena učna pot za preučevanje ptic.

📷 Sestrško jezero (foto: P. K.)

📷 Muzej na prostem (foto: P. K.)

Vaški mlin v Narapljah

Mlin na potoku Jesenica so vaščani ponovno zgradili l. 2009. Prvi mlin naj bi bil zgrajen okoli l. 1940. Najprej je mlin gnala voda, nato pa so ga postopoma priredili tako, da je mlinske kamne lahko vrtela vprežena živina, dobili so dizelski motor, elektriko ... Mlin se je »selil« po vasi.

📷 Mlin v Narapljah (foto: arhiv TD Naraplje)

Starotrška hiša na Ptujski Gori

Starotrška hiša na južnem pobočju Ptujске Gore je pritlična, delno podkletena, krita z dvokapno strmo streho. V sklepniku hiše je letnica 1926. Takrat je bila hiša v celoti obnovljena, vendar je stavba starejša – iz leta 1850.

Hiša je obnovljena v slogu trških hiš 19. st., v njej pa je urejen **muzej starih predmetov in pohištva izpred sto let in več**. V hiši je obnovljena krušna peč, iz katere ob posebnih priložnostih zadiši po kruhu, haloški gibanici ali ocvirkovki. Predstavljena je tudi posoda, v kateri so nekoč kuhali oz. pekli v krušni peči, prav tako pa tudi orodje, ki so ga uporabljali za razna opravila (npr. žrmlje, luščilec koruze ...).

Okolico hiše krasi **zeliščni vrt**, nad vrtom pa je zasajena **potomka mariborske Stare trte** – žametovka ali modra kavčina. Iz nje vsako leto pridelajo **protokolarno vino občine Majšperk**. Zasajene so tudi rastline, ki jih v teh krajih uporabljajo za cvetnonedeljsko butarico oz. **presmec**. Na koncu zeliščnega vrta je pod nadstreškom pospravljena preša, stara okrog 150 let.

Ogled hiše in vrta (Ptujška Gora 80) je možen po predhodnem dogovoru v turistično-informativni pisarni Ptujška Gora (gl. 3.7, Turizem in ponudba).

📷 Starotrška hiša (foto: P. K.)

3.4 Ljudje, ki so zaznamovali kraj

Občina Majšperk ima tri častne občane: dr. Maksa Pena, Stojana Kerblerja in dr. Danico Purg.

Prim. dr. Maks Pen (1923–2002) je bil zdravnik splošne medicine in do l. 1961 vodja zdravstvene postaje v Majšperku. Zaradi svoje posebne skrbi, ki jo je posvečal novorojenčkom, je znižal njihovo umrljivost na najnižjo stopnjo na Ptujskem. Pozneje je kot kirurg deloval v UKC Maribor.

Stojan Kerbler (1938–) je mojster fotografije in Prešernov nagrajenec za življenjsko delo ter prejemnik številnih drugih nagrad na področju fotografije. Ustvaril je več vsebinsko zaokroženih fotografskih ciklov (Haložani, Koline, Portreti s ptujskih ulic, Ptujška dvorišča in

📷 Stojan Kerbler (foto: Andrej Božič)

Kurentovanja, dokumentiral je tovarniško življenje v Talumu, kjer je bil zaposlen). Tudi danes s fotoaparatom zvesto spremlja dogajanje na Ptujski Gori. Delček njegovih fotografij je na ogled v galeriji na trgu Ptujске Gore. [Več ...](#)

Dr. Danica Purg (1946–) je OŠ obiskovala na Ptujski Gori in v Majšperku, v Ljubljani je diplomirala iz političnih ved, v Beogradu pa doktorirala. Danes je direktorica in dekanja IEDC – Poslovne šole Bled ter predsednica mednarodnega združenja za razvoj menedžmenta. Ukvarja se predvsem s področjem voditeljstva, stili vođenja in osebnim razvojem menedžerjev. [Več ...](#)

Sled v občini so pustili tudi številni drugi, a na tem mestu omenimo le tri: učiteljico, zdravnika in čebelarja. Znani krajan občine so natančneje predstavljeni v Zborniku občine Majšperk (2018).

Elizabeta Kukovec (1879–1954) je več let poučevala v Stopercah. Uvršča se med *začetnike moderne metodike pouka* v OŠ. Je avtorica priročnika za učitelje Domoznanski pouk v ljudski šoli. Aktivno je poučevala (bila je tudi ravnateljica) vse do l. 1952.

Dr. Milko Peče (1902–1952) je rojen na Ptujski Gori. Tu je deloval kot *banovinski zdravnik*. Po koncu vojne se je preselil v Maribor, nato pa v Ljubljano, kjer je vodil ambulanto za poklicne bolezni. V 30. letih je na Ptujski Gori ustanovil *Protituberkulozno ligo*, ki je zbirala denar, s katerim so lahko pomagali bolnim in revnim Haložanom. Izredno dejaven je bil tudi na kulturnem področju (glasba, gledališče).

Janko Pislak (1934–2013) je bil rojen v Doklecah. Po poklicu je bil sicer mizar, vendar se je sčasoma popolnoma posvetil čebelarstvu. Ob praktičnih izkušnjah je pridobival tudi teoretična znanja na Hrvaškem in v Avstriji. Ukvarjal se je s pridelavo medu, pridobivanjem matičnega mlečka, cvetnega prahu, vzrejal je matice kranjske sivke, vpeljal je tudi nekaj izboljšav v čebelarstvo. Je prejemnik številnih stanovskih nagrad in reda za zasluge RS.

3.5 Dediščina in izročilo prednikov – tradicija, šege, običaji

Na tem mestu predstavljamo tisto, zaradi česar je občina malo drugačna od drugih. Najprej omenimo *Donačko goro*, ki se je nekoč imenovala *Rogačka gora*. Tam naj bi se zbirale čarovnice, pile, pele in plesale, gostil pa naj bi jih sam hudobni duh Janže. Po ustnem izročilu naj bi bile krive tudi za vse vremenske nevšečnosti.

Način življenja je v preteklosti močno zaznamovalo izredno *bogato društveno življenje*. Že pred 1. svet. vojno je delovala godba na pihala, v Stopercah in na Ptujski Gori so imeli tamburaško skupino. V 20. in 30. letih 20. st. so delovala različna izobraževalna, bralna oz. prosvetna društva, cerkvene organizacije, humanitarna društva, zelo dolgo tradicijo ima gasilstvo. V Majšperku je bil proti koncu vojne ustanovljen plesni orkester, deloval je kino, l. 1947 so ustanovili glasbeno šolo, zelo živahna je bila tudi gledališka dejavnost.

📷 Donačka gora (foto: P. K.)

Pomemben del izročila pa predstavljajo tudi **romanja**. Bazilika na Ptujski Gori je bila vse od posvetitve romarska cerkev. Romanja so spodbujali že jezuiti in kasneje vsi duhovniki za njimi, hkrati pa so bila romanja pomemben vir dohodka za domačine. Leta 1914 so npr. našteali 15 večjih romarskih shodov med svečnico (2. februar) in 8. decembrom. Romali so ljudje iz cele Štajerske in Prekmurja. Številne župnije imajo še danes svoja zaobljubljena romanja (nekateri priromajo tudi peš). Izpostavimo dva praznika, ki še danes privabita številne romarje: **2. julij – šentvoršca** ter **15. avgust**. Na predvečer obeh praznikov potekajo t. i. *rimске procesije s svečkami*.

📷 Procesija z lučkami (foto: S. K.)

3.6 Današnji utrip v občini

Številna društva v občini (skoraj 50 jih je) povezujejo ljudi na kulturnem, športnem, humanitarnem in turističnem področju. Zelo aktivna so tudi stanovska društva (gasilska društva, društva upokojencev, žena, planinsko društvo itd.). Njihovi člani v občini pripravijo več prireditev. Najbolj živahno je od druge polovice avgusta do sredine septembra, ko občina praznuje občinski praznik. Kar **nekaj prireditev je tradicionalnih**; omenimo tiste, ki so najbolj obiskane: postavitev klopotca pri Starotrški hiši ali na katerem od drugih gričkov v občini, spust s kajaki po reki Dravinji, zajtrk za občane v Stopercah, pohod Spoznajmo občino peš, kolesarski maraton, tekaška prireditev Tečem zase, fotonatečaj, čajanka, kožuhanje (ličkanje koruze), likovna kolonija Haloze, likovna kolonija v Sestrzah in srečanje pevskih zborov. Vse to spremljajo številna športna tekmovanja in različna srečanja, ki ponujajo obilo možnosti za druženje.

Tudi sicer so društva zelo aktivna. Sodelujejo v vsakoletni pustni povorki, pripravijo t. i. **Vincekovo rez** v Stopercah, povabijo na **rez potomke Stare trte** na Ptujsko Goro, jeseni pa na **občinsko trgat**, ki ji novembra sledi **martinovanje** na trgu Ptujске Gore. Posebej slovesno se praznuje prvi maj, saj po vseh zaselkih postavijo **majsko drevo**. V Stopercah konec maja pripravijo **kmečki praznik**, namenjen ocenjevanju vin in suhomesnih izdelkov ter druženju ob obujanju starih kmečkih opravil. Na Ptujski Gori skoraj vsak mesec potekajo **vinski večeri**. Pokušine vin znanih haloških vinarjev imajo v vinoteki ali na trgu pod baziliko. Občasno v Majšperku priredijo **tržnico društva Zakladi Dravinjske doline**, kjer si obiskovalci lahko postrežejo z domačimi prehralnimi izdelki ali izdelki domače obrti. Zima pa je čas za obiske dobrih mož. Občina Majšperk z društvi poskrbi, da so otroci obdarjeni. Priredijo **miklavževanje**, otroke obdarita **Božiček** in **Dedek Mráz**. Kulturno-poslovni center Majšperk gosti tudi mnoge kulturne prireditve JSKD Ptuj (predvsem folklorne). Več o navadah in običajih je zapisano v 1. poglavju, prireditve pa so predstavljene na spletni strani [občine](#).

Če imate radi pohodne poti ali kolesarjenje, se bo zagotovo našlo kaj za vas. O Sestrškem jezeru je že bilo govora. Po občini Majšperk gre del **Haloške planinske poti**. V občini so kontrolne točke na Janškem Vrh 10, Jelovicah 18, Kupčinjem Vrh 37, na zahodnem vrhu Donačke gore ter pri Rudijevem planinskem domu, kjer se zaključi Haloška planinska pot.

Od bistroja Litož v Stopercah do okrepčevalnice Dolina Winettu vodi 25-kilometrski **Stoperska planinska pot**, ki jo lahko prehodite v sedmih urah. Tradicionalni pohod po tej poti je drugo soboto v oktobru.

Po občini je speljanih več kolesarskih poti: **Dravinjska kolesarska pot** od Doklec do Koritnega (6,8 km; manj zahtevna); **Poligonska kolesarska pot** od Doklec preko Ptujске Gore do Savinskega v občini Makole (7,2 km; razgibana in zahtevnejša pot) ter **Formilska kolesarska pot** od Doklec preko Janškega Vrha, Narapelj, Bolfenka do Stoperc oz. gostišča Dolina Winettu (23,4 km; najbolj zahtevna in zelo razgibana pot). T. i. **regionalna kolesarska pot** pa povezuje Ptuj in Majšperk.

Za lažje premagovanje višinskih metrov si lahko na Občini Majšperk izposodite e-kolo (gl. 3.7, Turizem in ponudba).

Po Jelovicah je speljana tudi [turnokolesarska pot](#), dolga pribl. 10 km.

📷 Oznaka kolesarske poti (foto: B. R.)

3.7 Turizem in ponudba vinogradnikov, turističnih kmetij in gostišč

Občina Majšperk

Izposoja e-koles, dogovor za obisk muzeja volne (v času uradnih ur).

Majšperk 39, 02 795 08 30, www.majšperk.si,
obcina.majšperk@majšperk.si

📷 Občina Majšperk (foto: P. K.)

Turističnoinformativna pisarna Ptujška Gora

Turistične informacije, spominki, vinoteka s haloškimi vini, stalna razstava fotografij Stojana Kerblerja; v pisarni se lahko dogovorite za ogled Starotrške hiše.

Ptujska Gora 36, 02 794 00 27, www.ptujška-gora.si,
info@ptujška-gora.si

📷 Vinoteka (foto: arhiv časopisa Majšperčan)

Galerija Gajšt

Slikar in znani kulturni delavec Branko Gajšt v svoji galeriji razstavlja lastna dela; voden ogled učne poti in muzeja na prostem; slikarska kolonija. Ogled po dogovoru.

Branko Gajšt, Sestrže 45a, 041 596 490, gajstb@gmail.com

Galerija Paleta

Karmen Menoni in Veronika Rakuš v galeriji razstavljata izdelke iz keramike, svile, slikarska dela. Ogled po dogovoru.

Ptujska Gora 38, 02 794 31 41

Župnijski urad Ptujška Gora

Ogled in vodstvo po baziliki Marije Zavetnice, ogled multivizije.

Ptujska Gora 40, 02 794 42 31, www.ptujskagora.eu

Prenočitvene kapacitete

Kamp Tisa

Možna nočitev v šotorih ali lesenih hišicah.

Elvira Janžekovič, Lešje 35, 041 523 129, camptisa@gmail.com

Vikend Širec

Hiška s spalnico, kuhinjo in kopalnico ter teraso.

Vekoslav Širec, Slape 16a, 031 498 367, [več ...](#)

Hiška pri tisi

[Apartma 1 \(2 + 1 oseba\)](#), [apartma 2 \(2 + 1 oseba\)](#), [apartma za 6 oseb](#),
možen najem [apartmaja za 8 oseb](#).

Ptujska Gora 32, 040 632 130 (Cvetka), 070 405 607 (Nataša),
golob.doo@triera.net

Gostinstvo

Okrepčevalnica pri babici Bredi

Breda Žerak, Ptujska Gora 36, 031 410 215, zerak.tonci@gmail.com

Okrepčevalnica Gajser

Ravko Gajser, Majšperk 23, 02 794 45 91

Gostilna Dolinca

Martina Marčič, Majšperk 94, 02 795 20 10, info@gostilnadolinca.com

Picerija Špajza

Janez Vuk, Breg 21a, 02 795 00 55, www.picerija-spajza.si

Okrepčevalnica Zelena dolina

Stoperce 35a, 031 720 300, www.zelenadolina.eu

Dolina Winettu

Janez Lampret, Zgornja Sveča 17b, 02 794 39 31,
janez.lampret1@gmail.com

Krčma Janževina

Franc Mlakar, Janški Vrh 27, 031 646 649, www.janzevina.si,
krcma@janzevina.si

Kmetija Pajnkiher

Dolena 51, 041 674 424, karl.pajnkiher@gmail.com

Kmetija Lampret

Valerija Lampret, Zgornja Sveča 20, 051 242 350,
valerija.lampret@gmail.com

Občina Podlehnik

»Kadar hočemo ustvariti nekaj velikega, moramo tudi sanjati in ne le delovati; treba je verjeti in ne samo načrtovati.«

(Anatole France)

O občini

Grb občine Podlehnik

Občina Podlehnik leži na severozahodnem delu t. i. Vinorodnih Haloz, ustanovljena je bila **1. 1999**. Območje občine Podlehnik je izredno razgibano; zanjo so značilna strma pobočja. Razprostira se na 46 km², kjer živi 1.844 prebivalcev. Zmerno kontinentalno podnebje in prst, ki je peščeno ilovnata z močno mikrobiološko dejavnostjo, sta ugodna za najkakovostnejša vina.

V tem mandatu občino vodi župan *mag. Sebastian Toplak*. Občina svoj praznik praznuje vsaka štiri leta konec junija. Od Ptuja je oddaljena deset kilometrov. Obsega *trinajst zaselkov: Dežno pri Podlehniku, Gorca, Jablovec, Kozminci, Ložina, Podlehnik, Rodni Vrh, Sedlašek, Spodnje Gruškovje, Stanošina, Strajna, Zakl, Zgornje Gruškovje.*

Občina Podlehnik je polna naravnih in kulturnih znamenitosti, ki jih vsekakor ne gre zanemariti. Vsak košček je vreden ogleda. Sestavlja jo dolina, ki jo na obeh straneh obkrožajo slikoviti griči, posejani s številnimi vinogradi in gozdovi. Skozi dolino ob potoku Rogatnice poteka glavna prometna povezava – moderna, nova avtocesta od zahoda proti vzhodu z mednarodnim mejnim preходом *Gruškovje*, ki deli občino na dve geografski enoti. Na desnem bregu Rogatnice se začne področje gričevnatnega sveta, ki hitro preide v strm hribovit predel z najvišjimi hribi ob 12 kilometrov dolgi meji s sosednjo državo Hrvaško in sosednjo občino Videm. Na levem bregu Rogatnice pa dolina

prehaja v gričevnato in nekoliko manj strmo hribovito področje ter se nadaljuje v sosednji občini Majšperk in Žetale. Reka Dravinja, v katero se izteka Rogatnica, jo ločuje od občine Videm. Za občino Podlehnik je značilno, da leži v osrčju Vinorodnih in Gozdnatih Haloz. Raznolikost pokrajine narekuje, da se razvijajo **tri panoge kmetijstva**: vinogradništvo, živinoreja in gozdarstvo. Pokrajina ponuja mirne pešpote za sprehode, lepo urejen ribnik v Dežnem pri Podlehniku, prelep razgled z Gorce, bogata in pestra stanišča divjadi. V občini je razvito zasebno obrtništvo z obetavnimi panogami. Podlehniška občina ima tudi pomemben turistični potencial.

Grb občine Podlehnik je upodobljen na sekanem ščitu poznogotskega stila. Spredaj stoji na modrem polju srebrn kastel burgundskega tipa na zelenem hribcu; zadaj je na zlatem polju črna vinska trta z enim zelenim listom in rdečim vinskim grozdom.

📷 Podlehniška dolina (foto: Marko Vindiš, v nadaljevanju M. V.)

❶ Občina Podlehnik, Podlehnik 9,
2286 Podlehnik,
[02 788 40 60](tel:027884060)
obcina.podlehnik@podlehnik.si
www.podlehnik.si

❷ TD Podlehnik, Podlehnik 9, 2286 Podlehnik ,
www.td-podlehnik.nevladna.org
031 485 184, 051 414 280,
tdpodlehnik@gmail.com,
zdenkagolub@gmail.com

4.2 Drobci iz zgodovine

Podlehnik ima zanimivo zgodovino. Najstarejše arheološke najdbe kamnitih sekir in preluknjanih kladiv v naselju in okolici sodijo v *neolitsko obdobje* in jih hrani Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož na Ptuju. Čeprav Haloze arheološko niso najbolj raziskane in so najdbe redke, smemo domnevati, da so zaradi bližine rimske Petovione v Halozah *gojili vinsko trto*. Po podlehniški dolini Rogatnice, sedanje občine Podlehnik, je potekala *rimska cesta* od Petovione proti Krapini in dalje na jug.

V času preseljevanja narodov in ob prihodu prednikov Slovencev v 6. st. so bile zagotovo poseljene tudi Haloze, saj so jih privabljale zemlja in domovi staroselcev. Najverjetneje so tako prevzeli tudi vzgojo vinske trte.

V srednjem veku je po dolini peljala pomembna trgovska pot z Dravskega polja na Hrvaško, ki jo je čuval manjši grad nad Rogatnico – *Lehnik* ali *Liechtenegg*, po katerem je kraj dobil tudi današnje ime. Grad se je prvič pojavil l. 1248 z vitezom *Luitholdom de Trewenom* ali *de Liechteneggom*. Kasneje se je grad »prenašal« iz rok v roke raznih dedičev.

V 13. st. so stali na območju Podlehnika štirje gradovi, ki so bili v posesti gospodov Liechteneskkih (*Liechtenegg*).

Grad Lehnik nad cerkvijo Device Marije Vnebovzete. Zgodovina govori o *stolpastem gradu*, ki je omenjen že l. 1248. Leta 1532 so grad Lehnik razdejali Turki.

Grad Rogatnica je stal na 468 m visokem griču pri Kozmincih. Najdeni so sledovi stolpastega gradu, ki je omenjen l. 1270. Upravljali so ga vitezi, l. 1298 pa so posest pridobili gospodje Ptujski, ki so grad opustili. Že l. 1428 so o njem pisali kot o pustem gradišču pri Vražjem potoku.

Grad Pabštajn se omenja v 13. st. Domačini mu pravijo »*farofški grad*«. Našli so tudi sledove stavbe z jarkom. Zgodovina ga omenja kot *Pabenstein*; stal je na Gorci nad Dravinjo, na kraju, ki se imenuje Gradišče. Že v 14. st. je bil razvalina. Nato so ga ponovno pozidali, l. 1532 pa so ga porušili Turki.

Grad Gojkova se imenuje gradič južno od Nove cerkve, ki ima lep razgled nad dolino, skozi katero teče potok Rogatnica. Gojkova, kjer je bil gradič, je bila vse od l. 1438 *last minoritskega samostana*. Leta 1518 so minoriti stavbo in posest prodali *Antonu* in *Heleni Hernec*, *ulgo Gojkošek*. Gojkoški so bili lastniki 40 let. Ime Gojkošek izvira iz slovenske besede »hojka« – smreka, ki je v tistem času prevladovala v gozdovih. Minoriti so kasneje z raznimi pritiski in pritožbami dosegli, da so jim Gojkoški grad l. 1695 prodali nazaj. Na gradu je bil *od 18. st. upravni sedež* minoritske posesti za *Spodnji urad* (Podlehnik). Grad je imel sprva le dve sobi in kapelo do zgraditve Nove cerkve. Nato so ga dogradili in je bil v času dajatev v zrnju, vinu in drugih pridelkih obsežna stavba z veliko kletjo, tj. skladiščem za oddane pridelke. Stavba je podkletena in daje videz male trdnjave. Zgradba je močno utrjena. Predvideva se, da je bila

zavarovana pred Turki. Kroži tudi veliko legend in zgodb o strahovih tam okrog.

V tej stavbi je nato stanoval meniški gozdar. V gradu je nekaj časa zaradi pomanjkanja prostora v šoli potekal tudi pouk. Stavba je bila nato prodana in je sedaj v zasebnem lastništvu. Delno je ohranjena njena prvotna podoba. Minoriti so imeli na svojem posestvu, imenovanem *Meniško*, opekarno. Še danes najdemo v Podlehniku opeko z znakom MC.

Po izumrtju Liechteneških so Haloze prišle v last gospodov Ptujskih, ki veljajo za ustanovitelje obeh ptujskih ubožnih samostanov. Ptujski so samostana vzdrževali s svojimi darovi in letnimi dohodki. *Bernard Ptujski* pa jim je l. 1399 z veliko darovnico v primeru, da bi njegov rod po moški liniji izumrl, zapustil posest v Halozah, kar se je uresničilo s smrtjo zadnjega gospoda Ptujskega, *Friderika IX.*, l. 1438. Takrat so veliko haloško posest dobili dominikanci in minoriti. Zaradi stalnih sporov med samostanoma pa je cesar *Friderik III.* l. 1461 potrdil medsebojni dogovor o razdelitvi posesti med samostanoma.

Minoriti so dobili v Gornjem gradu (Jesenica) 29 urbarnih vasi z 204 kmetijami, v Spodnjem uradu (Podlehnik) pa so postali lastniki 11 urbarnih naselij s 46 in eno četrtnsko kmetijo.

Po dolini med gradovima (Lehnik in Pabštajn na Gorci) je tekla cesta od severa proti jugu, kjer so stale stražnice, ki so varovale cesto, po kateri so prihajali ropat Turki. V času turških vpadov in kuge so gradovi v celoti propadli.

Sredi 17. st. so dominikanci sezidali cerkev *Sv. Trojice na Gorci*, čez 100 let pa še samostan. Z jožefinskimi reformami l. 1786 je bil samostan ukinjen. Cerkev so dobili minoriti v Podlehniku, ki so se l. 1827 preselili na Gorco z župnijskim uradom.

Zaradi *gospodarske krize v začetku 19. st.*, kasneje pojava *trtne uši* in drugih trtnih bolezni je bilo vedno manj trdnih kmetov. Vedno več je bilo manjših posestnikov in viničarjev, ki so morali za preživetje služiti tujim lastnikom. Pred vojno sta obratovali dve opekarni: ena v Podlehniku, druga na Meniškem.

Prva svetovna vojna (1914–1918) je Podlehnik zelo prizadela. Na bojišču front v Prusiji in Italiji je padlo mnogo mož in sinov iz Haloz. V Podlehniku so ruski ujetniki zgradili poslopje, namenjeno šoli – dvorazrednico, kjer naj bi potekal pouk v nemškem jeziku. S koncem vojne l. 1918, propadom Avstro-Ogrske in ustanovitvijo nove države SHS pa je dobila stavba nov namen. V njej sta bila občina in zdravstveni dom.

Po 1. svet. vojni je vladala *gospodarska kriza*, sledila je menjava denarja in ljudi je prizadelo vsesplošno pomanjkanje. Vojni je sledila epidemija črnih koz in španske gripe. V današnji občini Podlehnik je v tem obdobju umrlo mnogo ljudi, zaradi oddaljenosti od Ptuja in Celja, slabih prometnih zvez ter nepopolne zdravstvene službe v tistih časih.

Veliko zavednih Haložanov je delovalo v boju proti okupatorju. Z nastankom nove Jugoslavije l. 1945 so nastale nove razmere, nov družbeni red, ki je prinesel agrarno reformo, s katero je postala zemlja last državnih posestev in posameznikov. Gospodarski in družbeni razvoj

lahko spremljamo od 60. let 20. st. dalje. Nove ekonomske in družbene spremembe so nastale l. 1991, ko se je Slovenija osamosvojila.

📷 Pogled z Gorce na center Podlehnika (foto: M. V.)

4.3 Vredno ogleda

Ko obiščete občino Podlehnik, vstopite v svet vinogradov, travnikov, gozdov, v svet legend, predvsem pa v objem neokrnjene narave, kjer vas gostoljubni domačini prijazno povabijo medse. V občini si lahko ogledamo štiri cerkve.

Cerkev Sv. Trojice v Halozah se mora za svoj nastanek zahvaliti dominikancem. P. Karol Moscon de Grandino je 18. junija 1654 na dominikanskem zemljišču na Gorci, dva kilometra stran od stare minoritske cerkve v Podlehniku, blagoslovil temeljni kamen za novo veliko cerkev v čast Sv. Trojici, ki so jo s pomočjo raznih dobrotnikov zgradili kot lep, prostran božji hram v italijanskem baročnem slogu. Mogočna baročna cerkev Sv. Trojice predstavlja del vabljivega sveta v Podlehniku. **Haloška katedrala**, kakor jo imenujejo domačini, že od daleč pozdravlja popotnika in vernika. Cerkev stoji na lahko dostopnem gričku in prevladuje nad celo podlehniško dolino. Dolga je 36 metrov, široka 10 metrov ter s svojim visokim pročeljem daje veličasten vtis. Ob vstopu v cerkev nas pozdravi mogočen **baročni glavni oltar**, ki ga je cerkev dobila l. 1671. Po cerkvi je razvrščenih 15 postaj **križevega pota**. Na pevskem koru, kamor vodi 19 kamnitih stopnic, so **orgle**. Cerkveni tlak, sestavljen iz velikih kamnitih plošč, je najbrž še prvoten in zato že močno obrabljen. Cerkveni strop je poslikal slikar Franc Gornik l. 1900, l. 1982 pa ga je obnovil mojster samouk Stanko Kosi iz Tomaža pri Ormožu.

Iz prezbitarija vodita dve stopnici v prostorno cerkveno ladjo, kjer stoji dvanajst krasno **rezljanih klopi s konca 17. st.**, ki so kljub starosti še vedno

lepe in dobro ohranjene. Na vsaki strani ladje tik za prezbitერიem sta prizidani *dve kapeli*. Ob zidu, ki loči obe kapeli, stoji umetniško izdelana *pržnica* mogočnih dimenzij, ki je brez slik in kipov; ves okras je le običajna roka s križem, na vrhu strehe pa velik kip Jezusa, dobrega pastirja. V cerkvi so lepo vidni tudi trije lestenci, ki visijo v ladji drug za drugim.

Zvonik stoji v kotu, med zunanijima stenama prezbitერიja in prve kapele. Visok je 25 metrov in ima majhne line. Ob cerkvi je tudi *samostan* iz 17. st. Po razpustu ptujskega dominikanskega samostana ob jožefinskih reformah l. 1786 je cerkev Sv. Trojice s posestvom pripadala zemljiškemu *gospodstvu Turnišče*. Ko je Turnišče kupil *grof Adolf Schonburg*, je l. 1826 cerkev prepustil *ptujskim minoritom*. Župnija se je 1. novembra 1827 iz Podlehnik preselila na Gorco. Nekaj časa so župnijo vodili škofijski duhovniki. Leta 1951 so jo spet prevzeli minoriti. S posebnim odlokom iz Rima je 4. aprila 1960 stanovanjska hiša (župnišče) postala *redovna hiša* ali samostan. Bratje minoriti oskrbujejo dom duhovnih vaj. Med letom sprejemajo različne skupine, v poletnem času pa imajo svojo ponudbo – tabore za različne starostne skupine. Nad kamnitim portalom župnišča se še vedno nahaja dominikanski grb (pes z baklo v gobcu), spomin na graditelje. Cerkev je bila sprva z bližnjim minoritskim samostanom povezana z veznim nadkritim hodnikom. Tako je bilo do l. 1945, ko so vezni hodnik porušili, zato danes stojita stavbi ločeno.

📷 Cerkev Sv. Trojice (foto: Sandi Šprah, v nadaljevanju S. Š.)

Podružnična cerkev Device Marije Vnebovzete v Podlehniku je stara in so jo morali že pred časom podpreti z močnim širokim opornikom. Dolga je 20 metrov, v ladji široka šest in visoka osem metrov. Ker v ladji ni bilo klopi, so nekaj podarjenih klopi obnovili in postavili v cerkev. Njeno jedro je baročno obokano, prvotno z ravnim stropom pokrita ladja se s šilastim slavalokom veže z arhitektonsko lepim obokanim gotskim, za tri stopnice višje ležečim prezbitერიem, ki ga na zunanji strani podpirajo štirje oporniki, razsvetljuje pa jo dvoje visokih pravokotnih oken. Glavni oltar je lepo kamnito rokokojsko delo iz l. 1782. Na južni strani prezbitერიja je prizidan gotski stolp, ki vodi v zvonik in na podstrežje.

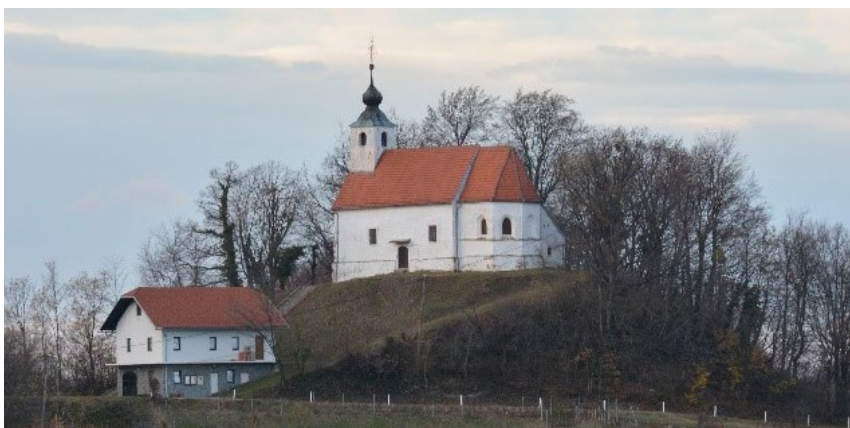
Na prehodu iz prezbitorija v ladjo se na levi strani nahaja enostaven pokrov *grobnice*, v kateri so nekoč našli svoj mir *lihteneški gospodje*, pozneje pa je bil tu pokopan še nek minorit.

📷 Podružnična cerkev Device Marije Vnebovzete (foto: S. Š.)

Podružnična cerkev Sv. Duha na Rodnem Vrh v Zgornjih Halozah stoji na najvišjem vrhu tamkajšnjega gričevja, na nadmorski višini 366 metrov. Cerkev je podružnična cerkev Sv. Trojice v Halozah. Zgrajena je bila l. 1662, na mestu starejše stavbe iz 15. st. Od prvotne gotske cerkve se je ohranil le prezbitorij s knjižnim obokom. Cerkev je bila sezidana na dominikanski zemlji in ima preprosto zunanjščino in skromno notranjo opremo. Dolga je 13 metrov, široka je od štiri do šest metrov in visoka pet metrov. Na *binkoštno nedeljo* (petdeset dni po veliki noči) je v tej cerkvi veliko *žegnanje*, na katero pridejo ljudje iz širšega okoliša. Domačini po sv. maši pripravijo srečelov in skupno praznovanje ob dobri kapljici, domačem kruhu ter haloški bunki. Pod cerkvijo stoji pastoralni dom. Blizu cerkve je tudi pokopališče.

Rodni Vrh je bil včasih zelo poseljeno področje z lastno šolo. Šola, ki je bila zgrajena l. 1890, je najprej delovala kot samostojna, nato je postala podružnica OŠ Podlehnik, l. 1986 pa so jo zaprli zaradi premajhnega števila otrok.

📷 Podružnična cerkev Sv. Duha (foto: S. Š.)

Podružnica Žalostne Matere Božje pri Novi cerkvi je najmlajša cerkev v trojiški župniji. Zgradili so jo *ptujski minoriti* na svojem posestvu Gojkova v Stanošini. Graditi so jo začeli l. 1742. Podružnična cerkev, 22 metrov dolga, sedem metrov široka in sedem metrov visoka, je baročno obokana enotna dvorana, ki hrani ostanke prvotne opreme. Oltar in notranjost cerkve sta precej drugačna od prvotne podobe. Zvonik stoji za glavnim oltarjem, je štirikoten in visok 16 metrov.

📷 Podružnica Žalostne Matere Božje (foto: S. Š.)

Etnološki muzej na Gorci vam ponuja Haloze kot na dlani in je odprt na vse strani neba. V etnološki zbirki na Gorci so zbrani in razstavljeni različni *predmeti* in *orodje*, ki obiskovalcem pričarajo življenje ljudi na območju Podlehniku ter prikazujejo *haloško življenje* in *delo nekoč*. Vse razstavljene predmete so podarili domačini, kar daje zbirki še dodatno avtentičnost. Poleg etnološke zbirke si obiskovalci lahko ogledajo tudi kratek film o Podlehniku, v neposredni bližini pa je tudi haloški studenec. Pot do njega je krožna in poteka po gozdu, kjer lahko spoznate različne vrste dreves. Pred muzejem lahko posedite na lesenih klopcih v hladni senci bližnjega gozda. Prostor je primeren tudi za piknike in druga druženja.

📷 Etnološki muzej na Gorci (foto: S. Š.)

📍 **TD Podlehnik, Gorca 70, zdenkagolub@gmail.com, 031 485 184**

Viničarski muzej – do njega vas popelje pot iz podlehniške doline skozi prelepo pokrajino haloških vinogradov, mimo vile Ornig do vrha hriba na Gorci, kjer stoji muzej. V muzeju si lahko ogledate predmete, ki pričajo o ljudeh in njihovem življenju. Ohranjeni so *črna kuhinja s kuriščem*, kuhinjska posoda, kuhinjski pripomočki in ročne žrmlje. V sobici so na ogled *pohištvo*, *krušna peč* in različni *razstavni predmeti*. V *vinski kleti*, ki je del muzeja, boste slišali zgodbe o vinu in gojenju vinske trte. Predstavitev bo spremljala *degustacija lokalnih vin*, pokusili pa boste tudi nekatere tradicionalne krajevne dobrote. Prostor na viničariji je tudi multimedijsko opremljen za sestanke in srečanja. Tukaj vam bodo razkrili zgodbo o Halozah, viničarjih in njihovem delu za meščansko gospodo. Pred muzejem je bila l. 2019 *zasajena potomka najstarejše trte* na svetu z mariborskega Lenta. V muzeju si lahko ogledate tudi *fotografije Stojana Kerblerja (1938–)*, ki bogato dokumentirajo nekdanji haloški utrip, in *slike Luigija Kasimirja (1881–1962)*. Lokacija, na kateri je tudi prireditveni prostor, je lepa izletniška točka, kjer vse leto potekajo številne prireditve in dogodki.

TD Podlehnik, 031 485 184

📷 Viničarski muzej na Gorci (foto: S. Š.)

Ornigova vila – vila Gorca je bila v bližnji preteklosti bolj znana kot Gostišče Gorca. Zdajšnji lastniki, družina Žerak, so poslopje rešili pred propadom. Obnavljajo in ohranjajo vse kulturno zaščitene elemente na stavbi in v okolici. Vilo je v 19. st. dal zgraditi ptujski župan in vinski veletrgovec *Josef Ornig*. V njej so v 19. st. bivali gosti, ki so bili na zdravljenju s priljubljeno obliko zdravljenja – *grozdno kuro*, saj so v bližnjih vinogradih uspevale zgodnje in plemenite sorte vinske trte. Ornigova vila je bila po vojni okrog l. 1947 urejena kot dom igre in dela za predšolske otroke. Tu so bili otroci v varstvu, ko so njihovi starši delali. Domov so odhajali v soboto popoldne, vračali so se v nedeljo popoldne. DID je ustanovila Vinarska obdelovalna zadruga in državno posestvo. Nato je bil v Ornigovi vili dolga leta gostinski lokal, sedaj je v zasebnem lastništvu.

Sprejemajo zaključene skupine obiskovalcev, organizirajo srečanja, dogodke in prireditve. Postrežejo vam z vini iz Haloz ter lastno proizvodnjo izdelkov iz mesa.

i Gorca 14, 041 228 439, info@gorca.si

📷 Vila Gorca (foto: M. V.)

Kužna znamenja

Tudi kuga prednikom ni prizanesla. O tem pričajo številni skupni grobovi, ki so vidni še danes. Zaradi nalezljive bolezni (kuge) so se ljudje iz okolice Ptuja zatekali v svoje vinograde v Halozah. Pri tem so vso okolico okužili s kugo.

Kuga je razsajala v začetku 17. st. (najhujša je bila v letih 1623, 1624, 1625), ko so v podlehniški okolici postavili na štirih krajih *kužna znamenja* – skupna grobišča. Znamenja so še danes ohranjena. To so znamenja na

Tammovem (Dežno), na Lahovem (Podlehnik), pri Žurmanu (Podlehnik) in pri Maroških (Podgoršek) na Dežnem. Vsekakor je bilo takratno prebivalstvo gosto naseljeno.

4. 4 Ljudje, ki so zaznamovali kraj

Pomembni rojaki iz Podlehnika:

Dr. Janko Bezjak (1862–1935), eden najbolj znanih predvojnih *pedagogov* in pisec pedagoških učbenikov. Rodil se je na Gorci št. 5. Bil je profesor v Mariboru in Ljubljani, nadzornik, ravnatelj gimnazije in profesor prosvetnega oddelka takratne vlade za Slovenijo.

Dr. Ivan Marinič (1892–1970), rojen v Podlehniku. Po dveh semestrih študija medicine v Pragi je moral oditi na fronto do konca vojne. Nato je nadaljeval študij in začel delati v splošni bolnišnici v Ljubljani. V Parizu se je izpopolnjeval iz psihiatrije. Po 2. svet. vojni je postal na medicinski fakulteti *prvi redni profesor iz nevrokirurgije* in predstojnik nevrokirurške klinike.

Častni občani:

Ludvik Maučič (l. 2002),

dr. Albert Fras (l. 2004),

Vekoslav Fric, posthumno (l. 2009).

4.5 Dediščina in izročilo prednikov – tradicija, šege in običaji

Čarovništvo

Čarovniški procesi, ki so zajeli vso Evropo, so na Slovenskem doživeli *višek v 2. pol. 17. st.* in so se *končali šele z reformami Marije Terezije*. Obtožencu so na sodnem procesu dokazali krivdo zaradi povezave s hudičem in z zlobnimi duhovi. Do čarovniških procesov je ponavadi prišlo zaradi nerazumevanja naravnih nesreč in drugih pojavov. Ljudje so iskali odgovore v temnih silah čarovništva. S surovimi in krvavimi procesi so ljudje tolažili lasten strah pred prihodnostjo. Procesi so se odvijali pred krvnim sodiščem, ki je moralo imeti ječo in mučilne naprave.

Na območju Haloz sta imela deželsko sodišče ptujski dominikanski in minoritski samostan, ki pred l. 1447 še nista imela sodne pravice nad svojimi ozemlji, kasneje pa sta oba samostana na svojem območju prejela tudi pravico do višjega, krvnega sodstva. Sodne zadeve krvnega sodstva in čarovniških procesov sta kot duhovni ustanovi navadno prepuščala posebnemu deželskemu sodniku.

V okolici Podlehnika so **l. 1701** sežgali *zadnjo čarovnico* na tem območju. To je bila *Helena Klanečnik*. Procesi na posesti ptujskih dominikancev pri Sv. Trojici v Halozah so bili:

- l. 1673 proti *Marjeti Kraljič*, ki so jo obglavili in sežgali, čeprav ni priznala, da je čarovnica;
- l. 1695 proti *Marini Šep (Schepp)*, ki so jo obsodili na obglavljanje in sežig;
- l. 1701 proti *Heleni Klanečnik (Klaneček)*, ki je bila obglavljena in sežgana kot zadnja haloška čarovnica.

Večino procesov so začeli ali spodbujali ljudje sami z različnimi ovadbami. Marsikdaj so kmetje samovoljno linčali domnevnega čarovnika ali čarovnico, če se sodna oblast ni zmenila za njihove pritožbe. Vse do danes so se med starejšimi ljudmi ohranile razne vraže in stare šege.

Kapele in križi

V podlehniški občini začutimo razgibanost haloške pokrajine. Podeželje je vitalno in nenadomestljivo nasprotje gosto naseljenemu industrijskemu okolju. Ob poteh vas pozdravljajo številne kapelice in križi, ki so jih postavljali predniki ob različnih zaobljubah. Spominjajo na leta lakote, bolezni, srečne vrnitve iz vojne ali ozdravitve po hudih boleznih. Nekaj kapel in križev je potrebnih obnove, za večino pa lastniki vestno skrbijo.

Viničarstvo

Med potovanji skozi podlehniške vinograde moramo omeniti tudi viničarje. Pred 2. svet. vojno je stala skoraj v vsakem vinogradu majhna viničarija, preprosta stavba, v kateri je stanoval viničar z družino. Viničarstvo je bila posebna oblika gospodarsko-socialnih odnosov, temelječih na določenih posestnih razmerah, ki so se razvile skozi stoletja v severovzhodnih slovenskih vinorodnih pokrajinah. Pojav viničarstva je fenomen Haloz in Slovenskih goric (*Bračič* 1967, str. 147) (več tudi v poglavju o Zavrču).

Bogati kmetje in meščanski lastniki vinogradov, duhovniki so sprejeli v službo mlade ljudi malih kmetov in kočarjev, ki so morali od doma, saj doma ni bilo prostora za vse. Mladoporočenca sta šla za viničarja, da sta za gospodarja obdelovala vinograd. Lastnik je dal viničarju na voljo manjšo stanovanjsko hišo – viničarijo, nekaj zemlje, včasih kravo. Polovico hlevskega gnoja so morali oddati gospodarju za gnojenje vinogradov. Odnos gospodar – viničar je sicer opredelil *viničarski red za Štajersko iz l. 1886*, vendar sta bila viničar in njegova običajno številčna družina prepuščena dobremu ali slabemu odnosu gospodarja. Viničarji so težko živeli. Stanovali so v enem samem prostoru ob preši v zidnici. Tla v hiši so bila iz zbite ilovice. Zaradi nezadovoljstva, bornega življenja in slabih razmer so se pogosto vdajali pijači, kar je razmere le še poslabšalo.

Če gospodar z viničarjem ni bil zadovoljen, ga je odpustil. Razmere so se poslabšale pozimi, ko ni bilo dela v vinogradu niti ne zaslužka. Pozimi so izdelovali razne lesene predmete: žlice, kuhalnice, grablje, sode in klopotce, ki so jih prodajali ali zamenjali za živila po Ptujskem in Dravskem polju. Po osvoboditvi l. 1945 so zaplenili vinograde meščanov in okupatorjevih sodelavcev in jih razdelili med bivše viničarje, vendar so bili ti še naprej izkoriščani. Šele l. 1953 so sprejeli zakon, s katerim so odpravili viničarstvo v Halozah (*Bračič* 1967).

Lesena preša

Preša – lesena stiskalnica za grozdje – je bila običajno v zidanici ob vinogradu. Zidanica ima v zgornjem delu le dva prostora. Eno sobico za goste, večji del pa je namenjen preši, saj je tako velika, da zavzame ves prostor. V spodnjih prostorih je klet z vinskimi sodi. Preše so bile po Halozah redke, imeli so jih le večji in premožnejši vinogradniki. K njim so hodili stiskat grozdje tudi sosedje.

Klopotec – zaščitni znak Haloz

Klopotec je zaščitni znak Haloz in hkrati **slovenski simbol**. Postavitev klopotca je v ponos vsakemu vinogradniku. To je neke vrste glasbilo, na katero poje veter in stoji na visokem drogu v vinogradu. S svojim ropotanjem je odganjal ptice, ko je začelo grozdje v vinogradu dozorevati. Izdelava klopotca je prava umetnost. *Haloški klopotec* je sestavljen iz *šestperesne vetrnice, gredi, kladivca, deske in repa*. Vetrnice zavrtijo gred, na katero so pritrjena kladivca, da začnejo udarjati ob desko in začnejo klopotati. Vsak del klopotca je narejen iz druge vrste lesa, kar daje klopotcu njegov značilen ton in zvok (gl. tudi 1. pogl.).

Veliko Haložanov še zna izdelati klopotec, saj so se izdelovanja naučili od svojih staršev ali sorodnikov. Večina njih je svoje prve klopotce izdelala že na paši. V Podlehniku klopotce izdeluje *Franc Merc*.

📷 Haloški klopotec (foto: S. Š.)

Žvegla

Žvegla je **lesena prečna piščal**, na katero so v preteklosti znali igrati skoraj vsi Haložani ob različnih priložnostih, predvsem pa so nanjo igrali fantje na paši. Strokovnjaki glasbilo imenujejo diatonična prečna flavta. Gre za leseno struženo glasbilo. V podlehniški občini ohranja dediščino žvegle žveglar *Jože Vidovič* iz Sedlaška.

📷 Izdelovalec žvegel (foto: Lidija Vidovič)

Trstenke

Po njih je Podlehnik znan po celi Sloveniji. To *ljudsko glasbilo* se je ohranilo v Halozah vse do danes, in to po zaslugi *Janeza Jerenca* iz Podlehnika. Trstenke se je naučil izdelovati od svojega očima.

Trstenke so različnih vrst, delimo jih po številkah od 17 do 29. Imeti morajo neparno število piščali. Za izdelovanje trstenk potrebujemo trstiko, ki jo porežemo pozimi, nato pa čakamo eno leto, da oleseni, les in smrekovo smolo. Za izdelek porabi od 10 do 15 ur. Janez na trstenke tudi zaigra.

📷 Janez Jerenec izdeluje trstenke in nanje tudi zaigra (foto: Z. G.)

Rože iz papirja

Izdelovanje rož iz *krep papirja* je ena izmed starih dejavnosti, ki ni zatonila v pozabo, ampak je dokaj razširjena in priljubljena med starejšimi in mlajšimi izdelovalci. Danes rože izdelujemo predvsem v času pusta. Zelo znana in odlična izdelovalka rož iz papirja je **Ana Arnuš**. Za izdelovanje potrebuje tanko žico, raznobarvni krep papir, škarje in dobro voljo.

📷 Izdelovanje cvetja (foto: S. Š.)

Zlata trta 1917 je najstarejše slovensko vino iz grozdja, ki je zraslo na haloških gričih. Vinogradnik, župan Ptuja in podjetnik **Josef Ornig** (1859–1925) je imel vinograde v Halozah. Na Gorci stoji njegova vila – Ornigovo (glej vila Gorca). Z arhiviranjem Zlate trte se je poklonil izjemnemu letniku 1917.

Pavel Ornig, ki je od očeta prevzel vodenje družinskega podjetja in vinarsko dejavnost, je dal arhivsko klet pred 2. svet. vojno skrivaj zazidati. V zavezniškem bombnem napadu na Ptuj je letalska bomba uničila delavnice in ostrežje vinske kleti. Za skriti arhiv so vedeli le kletni delavci, ki so to skrivnost obdržali zase do konca vojne. Po vojni je bilo Ornigovo premoženje nacionalizirano in začelo se je praznjenje arhivov, ki je trajalo do l. 1953. Kljub temu je v kleti ostalo nekaj steklenic Zlate trte letnika 1917, ki jih hranijo v Ptujski kleti.

4.6 Današnji utrip v občini

Med vinskimi griči, zelenimi gozdovi, lepimi potmi lahko začutite bogato naravno in kulturno dediščino. V vseh letnih časih vam ponujajo številne prireditve. V občini Podlehnik deluje veliko društev, ki s svojimi prireditvami pripomorejo k prepoznavnosti občine in prijetnemu delovanju ter aktivnosti občanov v občini.

Poseben utrip v turistični ponudbi dajejo različne tradicionalne kulturno-etnološke, športne in druge **prireditve**:

- pustovanje in pokop pusta na pustni torek;
- postavljanje majskega drevesa – majpana pred gasilskim domom na predvečer 1. maja;
- ob 1. maju boste prisluhnili budnici podlehniškega pihalnega orkestra;
- *duhovsko žegnanje* na Rodnem Vrhu na binkoštno nedeljo, romanje;
- občinski praznik vsaka štiri leta (zadnji petek v juniju);
- postavljanje klopotca na Gorci (druga sobota v avgustu);
- bogato martinovanje s *pušlšanki*, blagoslovom mošta in zaključno prireditvijo (vsako leto ob 11. novembru);
- koncert pihalnega orkestra na štefanovo;
- celo leto se vrstijo športne prireditve in aktivnosti ter različna druženja v športnem parku Dežno (kegljanje, tek, nogomet ...).

📷 Društvo Koranti (foto: S. Š.)

Turistične pešpoti

Vsem, ki si lahko vzamete nekaj več časa, priporočamo tri *mikavne pohodniške pešpoti*. Krožne poti so namenjene pohodnikom prav vseh generacij.

📍 TD Podlehnik, 031 485 184

Lovski turizem

Območje Podlehnik ima številne naravne lepote, ki so domačinom v ponos in jih radi pokažejo slehernemu obiskovalcu. Doživite lahko prelep lov v bogatih *lovskih revirjih Lovske družine Podlehnik*. V idiličnem okolju lovskega doma se lahko odpočijete, okrepčate in streljate na glinaste golobe. V domu si lahko pripravite hrano, prav tako pa imate možnost prenočevanja.

📷 Lovski dom (foto: Z. G.)

📍 Lovski dom Podlehnik, Zakl 40, 041 366 420, francibigec@gmail.com

Marijina romarska pot

V Sloveniji imamo dve smeri Marijine romarske poti, ki vodita iz Mariazella v Avstriji in naprej na Hrvaško proti Mariji Bistrici. Del romarske poti pelje tudi k Sv. Trojici na Gorci.

Priporočamo vodnik Marijina romarska pot.

4.7 Turizem in ponudba vinogradnikov, turističnih kmetij in gostišč

Čeprav je Haložan živel skromno in preudarno, so znale gospodinje pripraviti iz skromnih živil dobro hrano. Ohranila se je odlična domača kulinarika, ki je boste deležni ob obisku Podlehnika: od domače *tunke*, suhega mesa, gibanice, ocvirkovke, orehove potice, kruha iz krušne peči, pletenice do haloške kisle juhe in drugih dobrot.

📷 Haloška kulinarika (foto: Z. G.)

Gostišče in penzion Ob ribniku

V čudovitem ambientu ob haloškem vodnem biseru, kjer je ribiški raj, se lahko sprehajate in posedite na terasi s pogledom na jezero in prelepe haloške griče. Ponujajo prenočišča, malice, kosila, svečane pogostitve, jedi po naročilu ter druge specialitete.

Gostišče Ob ribniku, Dejan Svenšek, s. p., Dežno pri Podlehniku 6a, 070 352 807, rezervacije@gostisceobribniku.si

📷 Gostišče Ob ribniku (foto: Z. G.)

Vinogradniška kmetija Šeruga, Vino Gold

Vinogradniška kmetija Šeruga ima pribl. 15.000 trt. Na kmetiji po predhodnem dogovoru nudijo degustacije vin, prodajajo odprto in ustekleničeno vino pod znamko Vina Gold.

Dežno pri Podlehniku 39, 040 886 960, gold.gorazd@gmail.com

Meso izdelki Žerak in prodajalne Žerak

Proizvodnja Meso izdelki Žerak se nahaja v centru naselja Podlehnik. Proizvajajo poltrajne in trajne mesne izdelke. V trgovini lahko dobite tradicionalne kulinarične izdelke, kot so: haloška panceta, haloška šunka in haloški kot.

Podlehnik 8b, 02 768 00 20, podlehnik@prodajalne-zerak.si

Vinogradništvo in vinarstvo Konrad Vaupotič

Vinogradniška kmetija ima vinsko klet. Znani so po prirejanju *pušelšankov* v času martinovanja. Vino prodajajo večinoma doma: iz soda in kot ustekleničeno vino.

Sedlašek 71, 041 560 217, kos.angela82@gmail.com

Vinogradništvo in vinarstvo Plavčak

Na kmetiji se ukvarjajo s proizvodnjo grozdja in vina. Njihove trte so posajene na terasah v okolici posestva. Med sortami prevladujejo sauvignon, laški rizling in sivi pinot.

Stanislav Plavčak, Podlehnik 44, 041 265 886, stankoplavcak@gmail.com

Izletniška kmetija Cestnik-Vaupotič

Na kmetiji pridelujejo vrhunsko ter kakovostno belo in rdeče vino. V ponudbi imajo različne suhomesne izdelke, žganje, likerje in sok. Večino prodajo doma, prisotni pa so tudi na stojnicah in različnih prireditvah po Sloveniji.

Sedlašek 97a, 041 416 623, mihaelvaupotic@gmail.com

Vina Jus, degustacija in prodaja vin

Na kmetiji proizvajajo grozdje in vino, ki ga prodajajo na domu in v okoliških gostilnah. Imajo lastno polnitev vin ter prodajo iz soda. Na kmetiji organizirajo različne manjše dogodke in prireditve.

Gorca 35, 041 619 663, janko.jus@gmail.com

Zidanica Svenšek

Zidanica ima obokano klet, v kateri pridelujejo lastna vina, ki jih točijo v zidanici in v gostilni na Selih. V zidanici je prostora za 40 oseb; namenjena je zaključenim skupinam po predhodnem dogovoru.

Dežno pri Podlehniku 42c, 02 781 12 01, natalija.svenssek@gmail.com

Bari in okrepčevalnice

Mar Maučič, 02 768 01 51

Bar Albert, 02 768 35 31

Bar Amadeja, 02 768 22 01

Okrepčevalnica Haloški kot,
040 640 420

Prodaja medu

Hiša medu, 031 722 268

Roman Plajnšek, 041 982 072

Franc Trafela, 031 808 860

📷 Nalijmo si rujne kapljice (foto: S. Š.)

Občina Zavrč

»Tu ni treba iti na izlet, da prideš v naravo, tu samo stopiš iz hiše,
pa si že v naravi.«

(Barbara Rodošek)

5.1 O občini

📷 Občinsko poslopje Občine Zavrč (foto: T. T. Ž.)

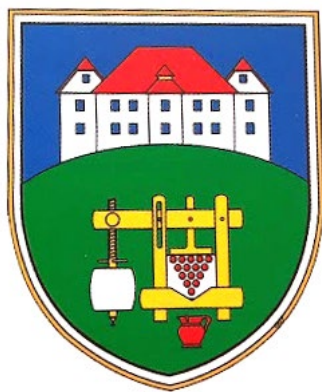
Občina Zavrč je mejna občina s Hrvaško; ustanovljena je bila **1. 1994** in spada med najmanjše občine v državi. V njej prebiva 1490 prebivalcev (podatki iz leta 2020). Njeno ozemlje zajema gričevnat svet vzhodnega dela Haloz, porasel z gozdom in redko poseljen. Na njenem jugu in vzhodu se občinska meja pokriva z državno in poteka po slemenih. Na severu poteka meja ob toku reke Drave in se v bližini meje v velikem rečnem zavoju približa HE Formin. Središče današnje občine Zavrč je bil nekoč *grad Borl – Ankenstein*, ki je danes v občini Cirkulane. Prebivalci se že od nekdaj ukvarjajo z *vinogradništvom* in *gostinstvom*, *trgovino* in *drobno obrtno dejavnostjo*. Meri 19,25 km² in **ima devet naselij**:

- **Belski Vrh**, razloženo naselje na slemenu in pobočju nad dolino Kojuhovskega potoka. Na prisojnih legah so vinogradi, nižje v dolini so njive in travniki, na osojnih legah je gozd.
- **Drenovec**, manjše obmejno naselje na skrajnem jugovzhodnem delu Haloz, v povirju Turškega potoka. Tudi tukaj so vinogradi, v dolini travniki in njive.

- **Gorenjski Vrh**, razloženo naselje na jugovzhodnem delu Haloz okoli podružnične cerkve sv. Janeza Krstnika. Poleg vinogradov so tu še manjše kmetije in počitniške hiše.
- **Goričak**, obmejno naselje na skrajnem vzhodu Haloz in na vzhodni strani Turškega potoka.
- **Hrastovec** na vzhodnem delu Haloz in doline Turškega potoka. Na prisojnih pobočjih je veliko vinogradov, med njimi pa manjše kmetije, nekdanje viničarije, ki so spremenjene v počitniške hiše. Če se obiskovalec zapelje do najvišje ležeče točke v občini, na **Švabovo** (400 metrov) v naselju Hrastovec, se mu odpre prelep razgled na območje celotne občine in še dlje. Švabovo je veljalo za eno najbolj znanih turističnih postojank v Halozah.
- **Korenjak**, razloženo naselje ob meji s Hrvaško. Tudi tukaj je nekaj vinogradov in počitniških hiš.
- **Pestike**; posebnosti kraja, ki leži na skrajnem vzhodu Haloz, so *ženitovanjske gostije* z nekaterimi tradicionalnimi domačimi jedmi (gibanica).
- **Vrh**, naselje na slemenih med dolinama Kojuhovskega potoka na zahodu in Turškega potoka na vzhodu. Na prisojnih legah je veliko vinogradov, v dolini pa travniki in njive.
- **Zavrč**, ki je razdeljen na dva dela. Strnjeni del naselja se je razvil ob cerkvi sv. Miklavža, ki leži ob glavni cesti Ptuj–Varaždin neposredno nad Dravo, drugi del pa leži s hišami na dvignjeni terasi. V Zavrču se nahaja pomemben mejni prehod Zavrč – Dubrova Križovljanska.

Celotna občina je *redko poseljena*, v njej je še veliko neokrnjenih naravnih predelov in mnogo kulturnih znamenitosti. Vse vabi domače in tuje goste, da si to peš ali kako drugače ogledajo in se naužijejo dobrot, pripravljenih po starih preizkušanih receptih, ter jih poplaknejo z domačo haloško kapljico.

Župan občine Zavrč v tem mandatu (2022–2026) je Slavko Pravdič.

📷 Občinski grb (foto: T. T. Ž.)

Občinski grb ima v ščituh poznogotskega stila na modrem ozadju srebrno graščino z rdečo kritino, ki stoji na sredini zelenega grička, v katerem je spodaj zlata grozdna preša. Srebrna barva simbolizira čistost, modrost, veselje; zlata bogastvo, ugled, dostojanstvo; rdeča pogum, moč, ljubezen; zelena pa veselje, upanje, ljubezen in zdravje.

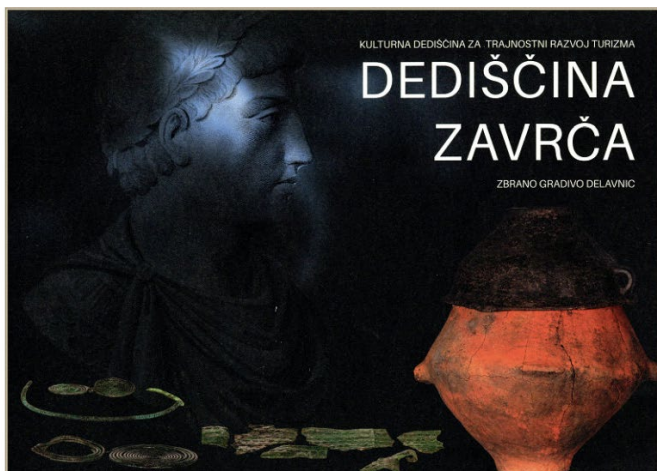
V občini so pošta, zdravstveni dom, zobna ordinacija, kulturni in lovski dom, dom upokojencev in Prostovoljno gasilsko društvo Zavrch. Novo šolsko poslopje je bilo zgrajeno l. 1997, v njem sta organizirana tudi dva oddelka za varstvo predšolskih otrok.

Utrinke iz življenja v občini si lahko občani preberejo v svojem glasilu *Dober den*.

5.2 Drobci iz zgodovine

Arheološke raziskave na območju širitve cestišča in mejnega prehoda v Zavrchu so prinesle tri pomembnejša odkritja, ki pomenijo tudi nov doprinos k poznavanju kulturne zgodovine osrednje Evrope v posameznih obdobjih. Iz obdobja *od 14. do 8. st. pr. n. št.* je odkrito **grobišče iz bronzaste dobe**. Odkriti so bili tudi **rimski vojaški tabor**, *cesta in obcestna naselbina iz 1. st. n. št.* ter **srednjeveška vas** s cesto iz obdobja med 12. in 15. st.

📷 *Dediščina Zavrch, publikacija (foto: druzina.si)*

Prav občina Zavrch je bila zaradi lege ob reki Dravi pomembna kot strateška in komunikacijska točka vse od prazgodovine in prvih naselitev do danes. Tukaj je potekala cestna povezava proti Hrvaški. Še vedno je pomembna povezovalka prostora na poti Balkan–Sredozemlje–Evropa (*Podgoršek idr. 2021*).

Obdobje med 15. in 17. st. je **obdobje turških vpadov** na slovensko ozemlje, ki tudi tem haloškim krajem ni prizaneslo. O vpadih je ohranjenih malo pisnih virov. So pa dovolj zgovorni krajevna imena, priimki, uničeni

verski, bogoslužni objekti in ustno ohranjene legende iz tistih časov. Posebej zanimiv je kraj *Turški Vrh*, krajevni toponim (lastno ime kraja), kjer se je ohranila legenda o *turški babici* (obstajajo celo tri različne zgodbe). V obdobju *med l. 1469 in 1483* so številni turški vpadi povzročali opustošenje, poboje ali zajetje prebivalstva, odpeljanega v suženjstvo. *Leta 1475* so ropali po Dravskem in Ptujskem polju vse do Limbuša pri Mariboru. *Leta 1529* se je sultan *Sulejman Veličastni I. (1494–1566)* odpravil prvič na veliki pohod proti Dunaju, a neuspešno. Ponovno je poskušal l. 1532, a ga je pri kraju Kiskù (Köszeg) zaustavila vojska barona (kasneje zaradi zaslug povišanega v viteza) *Nikole Jurišića (1490–1545)*, zato se je odločil za vrnitev proti domu. Glavnina vojske se je vračala mimo Gradca, Lipnice, Maribora, Ptuja in Borla v Vinico in jeseni zapustila Štajersko. V obrambo pred turško nevarnostjo so poleg organizirane plemiške cerkvene in posvetne vojske pogosto vključili tudi podložnike. Organizirana je bila tudi *signalizacija*, obveščanje kurirjev na konjih, ki so informirali o premikih sovražne vojske, in gradnja *taborov* okoli cerkva. V Halozah sta bila znana tabora v *Podlehniku* in na *Ptujski Gori*, kjer so ga zgradili *med l. 1476 in 1487*. Kraj namreč leži ob prometni poti Ptuj–Majšperk–Rogatec–Celje, cesto pa so uporabljali tudi Turki ob pohodih. Dolgo časa je kraj zato nosil ime *Črna Gora* (več v poglavju o občini Majšperk). Prav tako je tabor obdajal cerkev v *Lovrencu na Dravskem polju*, verjetno pa je tudi *cerkev v Zavrču* v tem času dobila obzidje.

📷 Dostop s portalom do cerkve sv. Miklavža v Zavrču, ki ima še vedno obzidje (foto: T. T. Ž.)

Kot je bilo že omenjeno, so bile posledice turških vpadov velika materialna škoda, zmanjšanje števila prebivalcev in opuščanje kmetij (ob koncu 15. st. jih je bilo okoli 30 %). Prihajalo je do večjih *preseljevanj*

in migracij, s strani gosposke oblasti pa do načrtne kolonizacije prebežnikov – **uskokov** (imenovani tudi Vlahi, Prebegi – naziv za skupino ljudi, ki so se med 15. in 17. st. umaknili iz svojih domov zaradi prodorov Turkov) (Hernja 2021).

V srednjem veku je bil **Zavrč urad gosposčine Borl**, od l. 1628 pa **samostojna zemljiška gosposčina**, ki je po obsegu posedovala največ vinogradov. Delili so se na **hubne** (huba je v fevdalizmu dovolj veliko posestvo, da je na njem lahko preživela ena družina) in **gorskopravne**. Hubni so bili vključeni v podložnikovo posest, za katero je plačeval dajatev. Gorski vinogradi so nastali na višjih predelih, kjer je trta dobro uspevala (prisojnih območjih slemen). Zakupnina vinograda se je imenovala **gornina – Bergrecht**. Zemljiški gospod jo je zahteval v določeni količini mošta ali vina. Zakupni vinogradi so se prenašali iz roda v rod. Član vinogorske skupnosti se je imenoval **sogornik – gornik – Berghold**. Med gorniki in gosposčino je zelo pogosto prihajalo do sporov. Da bi to preprečil, je kralj **Ferdinand I.** (1503–1564) l. 1543 izdal t. i. **Gorske bukve za deželo Štajersko** (Gorske bukve predstavljajo pravni red, ki je urejal sporna vprašanja). Še vedno pa se v tem času v vinogradih niso smeli stalno naseljevati.

Za izboljšanje pridelave na področju kmetijstva in vinogradništva je bila na pobudo **nadvojvode Janeza I.** (1782–1859) l. 1819 v Gradcu ustanovljena **Kmetijska družba za Štajersko** (oktobra istega leta pa sta na njegovo pobudo ustanovljeni tudi podružnici v Mariboru in Celju), ki naj bi zagotavljala svojim članom izobraževanja, jim priskrbelo ustrezno literaturo, organizirala potujoče predavatelje, omogočila ustanavljanje kmetijskih šol in sofinanciranje ali drugo obliko denarne pomoči. Leta 1872 je bila v Mariboru ustanovljena **Deželna sadjarsko vinarska šola** s svojim poskusnim vinogradom. Nadvojvoda Janez I. je imel zelo skrben odnos do vinogradništva. Zaradi ugodnih klimatskih razmer je na Štajerskem izbral okolico Pekar in Limbuša ter l. 1822 kupil posestvo, danes znano pod imenom **Meranovo**, kjer so l. 1823 že začeli saditi nove sorte trt. Vinogradi na Meranovem so postali tako ugledni in znani, da so na posestvu l. 1832 ustanovili **prvo vinogradniško šolo na Štajerskem**.

📷 Spomin na nadvojvodo Janeza I. še vedno živi (foto: T. T. Ž.)

Završki vinorodni okoliš je imel prevladujočo sorto *debeli Shipon*, drugi najpogostejši sorti pa sta bili *modrina Kaptschina* in debeli *Seleniak*. Na Ptuju je bil že l. 1879 na pobudo vinogradnikov organiziran *Vinski dan* kot *prvi vinski sejem* na Spodnjem Štajerskem. Organizirani so bili vse do 1. svet. vojne, med obema vojnoma pa so zaradi gospodarske krize zamrli. *Leta 1886* se je žal tudi pri nas prvič pojavila *trtna uš*, ki je iz Amerike prišla v Evropo po l. 1854. Trtna uš je povzročila pravo katastrofo pri pridelovalcih vina. Edina rešitev je bilo izsekavanje starih vinogradov v celoti in zasaditev novih, z novimi trsnimi cepljenkami. V Haložah je bila trsnica v Hrastovcu, v okolici Ptuja v Krčevini pri Ptuju, na Vičavi, pri Sv. Urbanu pri Ptuju in na Bregu. V *Juršincih* pa so l. 1905 ustanovili prvo *Štajersko trsničarsko zadrugo*. V katalogu ptujskega vinarskega veletrgovca Fürsta iz l. 1907 se med belimi vini s področja Zavrča navajata *zavrčan* in *turčan*, kot sorti pa *muškat* in *šilher*. Zavrčani so svoja zelo cenjena vina prodajali v Gradec, Celovec in Maribor. Po l. 1918 so morali iskali nove trge v novi jugoslovanski državi, Kraljevini SHS (*Hernja 2021*).

Ljudje so zaradi 1. svet. vojne veliko pretrpeli, po njej pa množično umirali zaradi španske gripe. **Gospodarska kriza** med obema vojnoma in slabe letine so še dodatno prizadele te kraje. Agrarna reforma takoj po vojni ni rešila vseh problemov. Socialna in ekonomska nasprotja so ostala, nerešena vprašanja glede lastništva vinogradov in viničarstva prav tako. Med obema vojnoma je bilo v *Zavrču*, ki je spadal pod *srez Ptuj*, 1956 prebivalcev. V tem času se omenjata le vinogradništvo in sadjarstvo, za poljščine je bila zemlja neugodna in pridelki niso zadostovali niti za domačo oskrbo. Še vedno pa se omenjajo kakovostna završka vina, ki so se prodajala v Ljubljano, Zagreb, v Prekmurje, sadje pa pretežno v tujino.

Na reki Dravi so med obema vojnoma delovali **plavajoči mlini**, v neposredni bližini gradu Borl celo štirje. Tudi *brodarstvo* čez reko je bilo še vedno aktualno. Brodniki pri Markovcu in Gajevcih so bili znani več stoletij. *Splavarstvo* ima posebno mesto tudi drugod na reki Dravi. Omenjajo ga že l. 1280. Takrat je bila izdana *listina viteza Otta Velikovškega*, s katero je dovolil pri velikovškem mostu preko Drave pobirati *mitnino* (prometno-trgovska pristojbina) za prevoz praznih sodov. Splavarstvo je bilo namenjeno predvsem prevozu lesa na dolge razdalje. Splavarji so morali biti izredno vešč, saj je bilo pomembno, da so znali izrabljati lastnosti vodnega toka in njegovo moč. Dejavnost je z 2. svet. vojno, povojno industrializacijo in preusmeritvijo prometa na železnice in ceste povsem zamrla. *Zadnji splav* je pri nas odplul na pot l. 1948, a ne po reki Dravi, temveč po Savinji. Na Dravi je splavarjenje zamrlo zaradi izgradnje hidroelektrarn. V Breznu ob Dravi je bil tudi *sedež splavarске zadruge*.

Začetki poučevanja v Zavrču segajo v l. 1788. Od tega leta pa do l. 1792 je otroke poučeval organist *Marko Janez Mihael*, nato *Franc Stepinšek*. Šolske kronike nam dajo precej slabo sliko o šolstvu. Učenci so prisostvovali šolskemu pouku, a so morali veliko delati tudi doma, saj se je od njih pričakovalo, da bodo kot odrasli delali na kmetiji. Med 2. svet. vojno je okupator slovenske učitelje in duhovnike zamenjal z nemško

govorečimi. Upor proti okupatorju je bil v organiziranju odporniškega gibanja v Zavrču in njegovi okolici.

5.3 Vredno ogleda

Najpomembnejši in hkrati tudi najlepši *kulturnozgodovinski spomenik* je **dvorec Zavrč – Sauritsch**, ki ga domačini imenujejo tudi *grad* in je bil nekoč *sodno* ter *politično središče*. V njem je nekaj stanovanj in do nedavnega tudi sedež občine. Poleg *deželskega sodišča* je bil tudi *naborni okraj* z enajstimi občinami. Svoje podložnike so imeli prav v vseh naseljih ter v Osluševcih in Sovičah. Gosposočina je imela *patronat* in *odvetništvo* (pokroviteljstvo in pravno pomoč) nad župnijo sv. Miklavža. Notranjost gradu je žal potrebna celovite prenove. Na tej lokaciji je bil dvor *Jakoba Szekelyja* iz 15. st., lastnika gradu Borl. Prvič pa se omenja v 17. st. Zaradi neporavnanih dolgov Szekelyja ga je l. 1622 dobil v last ptujski trgovec *Matija Quallandro*. Poleg dvorca je postal tudi lastnik gosposočine Trakoščan, ki je bila prej last Draškovičev. Njegovi dediči so ga med l. 1717 in 1722 prezidali v *današnjo podobo*. Stavbo sestavljajo *trije samostojni enonadstropni trakti*, ki so nastajali postopoma. Trakti v obliki podkve objemajo pravokotno notranje dvorišče, ki ga na četrti strani zapira zid z novejšim vhodom. Vzhodni trakt nasproti vhoda ima

📷 Dvorec Zavrč, topografija iz l. 1681 (Štajerska/www.gradovislovenije.si)

na zunanji strani prizidek v obliki stolpa. Arkadni hodniki v pritličju so obokani in delno tlakovani z mačjimi glavami. V nadstropju so ravni stropi hodnikov, tlak pa lepo ornamentalno sestavljen iz drobnih belih ali črnih prodnikov. Dvorec je menjal več lastnikov, zadnji, ki so ga imeli v lasti, so bili veleposestniki, vinski trgovci in vinarji *Ulmi* (od l. 1792 do 1945).

📷 Dvorec Zavrč, notranje dvorišče (foto: T. T. Ž.)

Ulmi so imeli svojo lastno klet – *Ulmovo klet*, je bila zgrajena l. 1836. Pred njihovo kletjo je bil tu stari kamnolom peščenjaka, nad kletjo pa kasneje novi. Na območju Haloz je bilo tudi sicer veliko znanih *kamnolomov peščenjaka* v zasebni lasti. Peščenjak so uporabljali za gradnjo in utrjevanje cest, hišnih škarp, portalov, mostov, vinskih preš in mlinskih kamnov. V času med obema vojnoma je kamnoseštvo oz. raba peščenjaka dosegla svoj zadnji vzpon. Počasi so ga zamenjali beton in bolj trdne kamnine, ki dlje kljubujejo na prostem (se ne krušijo).

📷 Ulmova klet (foto: www2.arnes.si)

Cerkev sv. Miklavža je *dekanijska* (dekanija je skupnost več župnij) in *župnijska cerkev*, posvečena zavetniku brodarjev in splavarjev, ki se v virih prvič omenja l. 1430. Zgrajena je ob vznožju hriba, nad njo pa se razprostirajo vinogradi. Sprva je bila župnija podružnica hočke pražupnije, pozneje, ob prenosu sedeža lavantinske škofije v Maribor (1859), pa je bila vključena v *lavantinsko škofijo*. Za cerkev je

značilna mrežasta obokana gotska arhitektura s sklepnimi in figuralnimi konzolami. Sedanja stavba je iz l. 1670. Notranjost cerkve je bogato poslikana in opremljena s kipi. Glavni oltar je izdelal mariborski kipar J. Holzinger (1735–1797). Figuralno znamenje Janeza Nepomuka je iz 18. st., l. 1913 je dobila baročno opremo.

📷 Cerkev sv. Miklavža (foto: T. T. Ž.)

Nad omenjeno cerkvijo in dvorcem je podružnična **cerkev Device Marije Vnebovzete**, prav tako zavetnice splavarjev. Cerkev je bila zgrajena v drugi polovici 15. st. Mrežaste oboke krasijo figuralne konzole. Imela je bogato klesan oltar. Glavni cerkveni oltar iz l. 1770 pripisujejo J. Holzingerju. Figuralno znamenje Janeza Nepomuka je prav tako iz 18. st. Kraj je povezan s praznikom Marijinega vnebovzetja (15. avgust). O nastanku te cerkve je namreč ohranjena *legenda*, ki pravi, da so splavarji pluli po Dravi na dan Marijinega praznika, med delom na splavu pa je eden od njih utonil. Ostali na splavu so si to razlagali kot božjo kazen, ker so splavarili na Marijin praznik. V zadoščenje za ta greh in kot priprošnjo za prihodnje varstvo so zgradili Mariji v čast cerkev.

📷 Pogled na cerkev Device Marije Vnebovzete med vinsko trto (foto: T. T. Ž.)

Tabla s prikazom Marijine romarske poti (foto: T. T. Ž.)

Poznogotska **cerkev sv. Urbana** iz 17. st. na Dolskem, v naselju Belski Vrh, je žal v ruševinah.

V Gorenjskem Vrhu je podružnična **cerkev sv. Janeza Krstnika**.

Cerkev sv. Janeza Krstnika (foto: T. T. Ž.)

Stebrasto znamenje v Turškem Vrhu je po ljudskem izročilu na kraju, kjer naj bi bil grob turške babice. Prav tako je tukaj tudi podružnična **cerkev sv. Mohorja in Fortunata**. Cerkev ima **poznogotski prezbitერი**, zgrajena je bila v 17. st. Vladimir Bračič je l. 1967 zapisal eno od različic legende o

turški babici. Navaja: »V Turškem Vrhu je stal blizu hiše št. 20 velik kamnit spomenik, izdelan iz peščenjaka, in pravi, da ga je porušila strela, vendar so bili leta 1964 ohranjeni skoraj vsi deli. Na masivnem podstavku je bil iz več delov sestavljen štirioglat steber. Deli pa med seboj povezani z železnim klinom v sredi. Morda je šlo za kužno znamenje ...«

Legenda pravi, da so imeli Turki s seboj na pohodu tudi haremske žene v posebnih vozovih. Eden od njih naj bi se na slabi cesti v Turškem Vrhu prevrnil in ob tem se je ena od haremskih žensk smrtno ponesrečila. Bila naj bi mati kasnejšega velikega vezirja. Na njen grob so postavili velik spomenik brez napisa. Završki župnik Ivan Pucko je slišal drugo zgodbo: »Ko so se Turki l. 1683 po porazu vračali izpred Dunaja, so se ustavili tudi v župniji Turški Vrh, kjer je umrla babica velikega vezirja in so jo tukaj pokopali. Na njen grob so postavili kamen, ki ga še danes imenujejo Turška babica.« Po tretji izpeljanki omenjene legende naj bi v tem kraju umrl turški aga, njegova mati pa naj bi ostala tukaj, med krajani poznana kot turška babica.

V občini je še šest **kapel**: Šmerova kapela, Majurova kapela, Švabova kapela, Bimarova kapela, Huzarova kapela in Reinerova kapela.

5.4 Ljudje, ki so zaznamovali kraj

Častni občani občine Zavrč:

- **dr. Mila Saftić**, 1999, zdravnica splošne medicine,
- **Franc Simonič**, 2010, slikar,
- **Jože Pasičnjek**, 2017, župnik v Zavrču,
- **Jožef Kopše**, 2018, slovenski politik, poslanec v Državnem zboru RS,
- **Miran Vuk**, 2019, župan občine Zavrč med l. 1998 in 2018.

V Goričaku blizu Zavrča je bil rojen znani gledališki igralec **Maks Furjan** (1904–1993). Ko je l. 1919 odšel v Maribor, da bi se izučil za mizarja, je prvič prestopil gledališki prag in si ogledal amatersko gledališko predstavo. Takoj se je zaljubil v gledališče ter med l. 1921 in 1922 obiskoval dramsko šolo Milana Skrbinška (1886–1963). Vsa naslednja leta je posvetil igranju, nazadnje v ljubljanski Drami. Deloval je tudi kot režiser, pedagog in mojster gledališke maske.

📷 Spominska plošča na rojstni hiši Maks Furjana (foto: T. T. Ž.)

5.5 Dediščina in izročilo prednikov – tradicija, šege, običaji

Že večkrat je bilo omenjeno, da je bilo (in še vedno je) **martinovanje** najbolj radoživ praznik v Halozah, ker je ves trud poplačan šele, ko se mošt spremeni v vino. To je na nek način *obred zahvale* za dobro letino. Martinovanje je bilo ne glede na dobro ali slabo letino, saj so Haložani menili, da bi lahko bilo še slabše. Kmetje so 11. novembra povabili na svoje domove tiste, ki so vse leto pridno opravljali najrazličnejša dela v vinogradu. Ob petju, harmoniki, krstu mošta je moralo biti na tak praznik veliko dobre volje. Vrhunec martinovanja je predstavljala *martinova večerja*. Ta se je razlikovala od kraja do kraja. Nekaj jedi pa je bilo skupnih vsem: zelje (tudi rdeče), domač pražen krompir, domači mlinci, *haloški ftič* (pečen puran ali purica), pripravljen v krušni peči. Mošt se je blagoslavljal po krščansko, ob bližnji cerkvi ali kapelici. Šaljivi del krsta pa so opravili v kleti ali pred njenim vhom.

Kronist iz Zavrča je opisal staroslovanski kultni obred v času pred martinovanjem v Halozah, objavil pa ga je Vitomir Belaj (1937), etnolog in proučevalec slovanskih verovanj in šeg. Gre za **skrivanje za kolači – Martinov »nasad«**. V četrtek pred godom sv. Martina so ženske dotočile mošt, zvečer napekle obilo *opresnjakov* (potic, kolačev) ter jih naložile na mizo. Pecivo so postavili v čim višji kup, za katerim so se potem skrivali in se spraševali ter si odgovarjali: »Ali me vidiš?« »Jaz te čisto malo vidim.« »Bog daj, da te bom v letu še manj videl.« Tako so se šalili in se gledali čez kolače na mizi. Poleg že opisanih dobrot na mizi ni manjkala goska, svinjina ter mošt in ostale jedi iz teh krajev. Ta običaj danes živi samo še v spominu ljudi, največ med Zavrčem in Cirkulanami (Belaj 1969, str. 185–190).

Več o kulinariki, šegah in navadah, kulturnem izročilu navajamo tudi v ostalih poglavjih.

5.6 Današnji utrip občine

Počasi se v občini razvija *kmečki turizem*, saj ponujajo haloško kulinariko in izvrstna vina, možno pa si je ogledati tudi številne kulturne znamenitosti. Geslo Turističnega društva Zavrč je »*Narediti naš kraj čim bolj zanimiv, prijazen in k nam privabiti goste od vsepovsod*«. Skozi občino vodi **Vinska turistična cesta (VTC 11 skozi občino Zavrč)** (več v poglavju o občini Cirkulane), ki povezuje celoten vinorodni del Halož. Vinska turistična cesta je zasnovana kot samostojni projekt, a je sestavni del slovenske turistične ponudbe in pomembno vpliva na aktivnosti posameznih turističnih in drugih društev. V Sloveniji so vinske turistične ceste v treh vinorodnih rajonih, skupaj jih je dvajset. Podravske rajon ima kar sedem vinskih turističnih cest. *Haloška vinska cesta* vodi od Poljčan čez Makole, Janški Vrh, Gorco, Podlehnik, čez Majski in Turški Vrh ter skozi Hrastovec do Zavrča.

☞ Vedno je prijetno v dobri družbi okusiti haloška vina na vinskih poteh (foto: T. T. Ž.)

Operacija sodelovanja **Náša Drava** povezuje štiri države (Avstrijo, Madžarsko, Hrvaško in Slovenijo) ter 45 partnerjev iz Slovenije in Hrvaške, ki jo sofinancirajo Evropski kmetijski sklad za razvoj podeželja in partnerji. Na območju Halož so v projekt vključene občine **Zavrč, Gorišnica, Cirkulane, Podlehnik in Majšperk**, ki so pristopile k projektu **Drava bike** in **Drava festival**. Tako so v občinah Zavrč, Podlehnik in Majšperk kupili e-kolesa in navadna kolesa ter s tem razširili svojo turistično ponudbo. Izposoja **električnega kolesa** predstavlja novo ponudbo za turiste in domačine in s tem obogatitev le-te. Poleg možnosti izposoje navadnega kolesa je sedaj na voljo tudi izposoja električnega kolesa. Zaenkrat se koles ne da najeti v vseh treh občinah, težava pa je tudi v tem, da sta prevzem in oddaja koles možna samo v času dela občinske uprave. Turist ali domačin si lahko kolo izposodi za dnevni najem, lahko pa koristi vikend paket ali pa tedenski najem. Cene najema po občinah niso poenotene, razlika pa je tudi glede na to, ali gre za izposojjo domačina ali turista.

- ❶ Občina Zavrč, Goričak 6, 2283 Zavrč, 02 761 04 82, uradne ure od 8.00 do 15.00, obcina.zavrc@siol.net

Leta 1999 je bilo ustanovljeno **Turistično društvo Zavrč**, ki želi s prijaznimi in zavzetimi domačini ter različnimi oblikami promocije privabiti v te kraje goste iz drugih krajev Slovenije ter tuje goste.

- ❶ TD Zavrč, Turški Vrh 51, 02 761 06 01

V letu 2000 je bilo ustanovljeno **Čebelarstvo društvo Zavrč**, ČDZ, Belski Vrh 100.

- ❶ **Planinsko društvo Haloze – sekcija Zavrč** je bilo ustanovljeno l. 2004. Goričak 14, 031 254 391

Leta 2004 je bilo ustanovljeno tudi **Društvo gospodinj Zavrč**, ki poskrbi za ohranjanje kulinaričnih dobrot in ostale ponudbe teh krajev.

- ❶ DGZ, Hrastovec 26f, 041 326 965

Kraj slovi po nogometnih navdušencih, zato so osnovali **Nogometno šolo Zavrč**. Posodobljeno športno igrišče (l. 2003) omogoča organizacijo najrazličnejših tekmovanj, in to ne samo lokalnega značaja.

i DNŠ Zavrč, Zavrč 11 d

📷 Prenovljeno športno igrišče, ponos domačinov Zavrča (foto: T. T. Ž.)

i **Kulturno umetniško društvo Maksa Furjana Zavrč**, Hrastovec 26, Zavrč

i **Konjeniški klub Borl**, Goričak 7, Zavrč, 031 302 741

i **Lovska družina Zavrč**, LDZ, Hrastovec 73, 031 833 893

Vsa društva, v katera se vključujejo tako mladi kot starejši občani, pričajo o pestri, raznoliki družbeni dejavnosti. Ljudje se družijo, hkrati pa si želijo ustvariti še večjo prepoznavnost krajev in si s tem zagotoviti, da mladi ne odhajajo za zaslužkom drugam.

5.7 Turizem in ponudba vinogradnikov, haloških turističnih kmetij in gostišč

Vinogradništvo vinarstvo Turčan, K. Janžekovič, Turški Vrh 65, Zavrč, 031 638 801, turcan@siol.net

.....
Gostilna Pongrac, Zavrč, 02 760 10 01

.....
Vinogradništvo Kokot, S. Kokot, Turški Vrh 70, Zavrč, 031 489 683, vinogradnistvo.kokot@gmail.com

Wellnes Haloška vila, M. Forstnarič, Pestike 32a, Zavrč, 040 570 123,
metka.forme@gmail.com

Vina Kotolenko, Goričak 34, Zavrč, 041 748 325,
info@vina-kotolenko.com

Turistična kmetija Pungracič, Drenovec 7, 2283 Zavrč, 041 604 264,
turizem.pungracic@gmail.com. Spada med najstarejše turistične
kmetije in ohranja tradicijo dobre domače kuhinje z doma pridelano
hrano. V njihovi vinski kleti je možna tudi degustacija odličnih vin.

Bikers Caffè, J. Težak, s. p., Hrastovec 25b, Zavrč, 041 784 798

Okrepčevalnica, bar Pri Veseliču, M. Težak, s. p., Turški Vrh 51, Zavrč,
02 761 06 01, tezak.martin@gmail.com

Vinotoč Gorjup, N. Gorjup, Belski Vrh 85, Zavrč, 031 273 578,
info@vinogorjup.com

Turistična kmetija Dve lipi v Korenjaku

Občina Žetale

»Tja, kjer ste danes, so vas pripeljala vaša pretekla razmišljanja.
Jutri pa boste tam, kamor vas bodo pripeljale vaše sedanje misli.«

(James Allen)

6.1 O občini

Podravska **občina Žetale** je izredno razgiban svet, ki se razprostira na 38 km² površine na jugozahodnem delu Gozdnatih Haloz, kjer živi 1300 prebivalcev. Zanje so značilna strma pobočja, polna naravnih in kulturnih znamenitosti, ki jih vsekakor ne gre zanemariti. Vsak košček občine je vreden ogleda. Občino sestavlja **pet naselij**: Žetale, Čermožiše, Nadole, Kočice in Dobrina.

Leži v zgornjem delu doline potoka Rogatnica, ob križišču poti oz. cest iz Podlehnika, Majšperka in Rogatca. Razteza se ob Maceljski gori, ki jo domačini imenujejo Log (z najvišjim vrhom, ki meri 718 m), in sicer od Podlehnika pa vse do Rogatca. Občina leži med najvzhodnejšimi ostanki Alp, Donačko goro (882 m), Macljem (vrh – meja s Hrvaško, izvir Sotle) in Resenikom (773 m).

📷 Občina Žetale (foto: Ciril Horjak)

Gričevje Haloz sestavljajo mehki laporji in kremenovi peščenjaki – sedimenti miocenskega Panonskega morja. Vmes so tudi apnenčasti hribi. Mnogi potočki so jih razbrazdali v razgibano gričevje. Zlepa ne najdemo tako pestre pokrajine. Za haloške griče je značilno, da so na položnih pobočjih polja, na strmih prisojeh so zasajeni vinogradi, osojne strani so ostale gozdnote, dna dolin pa so večinoma zamočvirjena.

Nekaj o tem gričevnatem svetu pove že ime. Slovenski etimološki slovar razlaga, da ime Haloze izvira iz staroslovenske besede *halonga* in *haloza*, ki pomeni gosto grmovje, naplavljeno travo, gost plevel, goščavo. Šestdeset odstotkov ozemlja občine Žetale pokrivajo gozdovi. Posamezni vrhovi so višji kot 400 metrov. Občina geografsko spada v Gozdnate Haloze. V celoti je hribovita, prometno povezavo omogočajo le ozke doline.

☛ Center občine Žetale (foto: <https://www.turizem.haloze.org/p/zetale.html>)

V Žetalah moramo omeniti tri potoke: *Jesenico*, *Peklačo* in zgornji tok *Rogatnice* z njenimi pritoki (*rogat*, *rogač* in od tod *Teufenpach*, kar pomeni *Vražji potok*). Izvirajo na severnih pobočjih bočko-maceljske gorske pregrade in tečejo proti severu ter se izlivajo v reko Dravinjo.

Središče občine je **vas Žetale**, kjer se nahajajo vse najpomembnejše ustanove: osnovna šola, ambulanta, pošta, krajevni urad, župnijski urad. Tu je tudi *sedež občine*, ki je bila ustanovljena **1. 1998**, delovati pa je začela **1. 1. 1999**. Vse od ustanovitve občino vodi župan Anton Butolen.

Sosednje občine so: Podlehnik in Videm na vzhodni strani, Majšperk na severni strani, Rogatec na zahodni strani, na južni strani pa občina meji na Hrvaško. Prebivalci Žetal se ukvarjajo predvsem s kmetijstvom, pri čemer prevladujeta živinoreja in pridelava mleka, z gozdarstvom in lesarstvom ter drugimi manjšimi obrtni. Nekaj je tudi sadjarstva in vinogradništva. Zelo se trudijo za razvoj turizma. Zaradi naravnih danosti imajo največjo perspektivo na področju ekološkega turizma, gozdarstva in lesarstva.

Občina Žetale je obmejna in demografsko ogrožena občina. Od druge svetovne vojne dalje beležijo padanje števila prebivalcev, ki se žal še ni

ustavilo. Zato je eden temeljnih ciljev občine Žetale zagotoviti občanom čim boljše pogoje za življenje. Ker v kraju ni veliko delovnih mest, je večina občanov zaposlena izven občine.

Grb občine

Grb je upodobljen na ščitu poznogotskega stila sanitske oblike. Cinasti rez s petimi cinami deli ščit na zeleno in zlato polje. V prvo polje je na srednjo cino vertikalno postavljen zlati Mihaelov meč s srebrno Mihaelovo tehtnico z zlatima skodelama. Na dnu drugega dela polja je simetrično razprta dvojica dveh zelenih listov pravega kostanja, izmed katerih raste vertikalno zoreča zelena ježica z dvema rdečima sadovoma pravega kostanja. Zlati trak, ki nosi ščit na svojih zunanjih robovih, lahko služi le kot grbovni okras.

📷 Občinski grb

- ❶ Občina Žetale, Žetale 4, 2287 Žetale, [02 795 32 80](tel:027953280), info.zetale@zetale.si, <https://www.zetale.si/>

6.2 Drobci iz zgodovine

Žetale so v pisnih virih prvič omenjene že v babenberskih urbarjih l. 1228 kot **Schiltern**.

Za kraj v starih zapisih najdemo zapisano nemško izpeljanko Schiltarn ali Schiltern. Včasih vas imenujejo tudi Sv. Mihael, vendar je prva navedba pogostejša. Zakaj so naselju dali takšno ime, lahko samo domnevamo. Nemška beseda der Schild pomeni ščit, grb ali zavetje. Druga beseda bi lahko bila Terrain, kar pomeni teren ali prostor. Iz tega bi lahko izpeljali ime kraja: Schildterrain – kraj zaščite, zavetje ali zavetišče. Možno je, da se je celotno področje, ki ga pokriva katastrska občina Žetale, nekoč imenovalo Varvasele, katerega središčni del je

dobil kasneje nemško ime Schiltern. Morda so ta kraj tako poimenovali v času madžarskih osvajanj, saj je bilo to varovano območje z utrdbo v Kozmincih in gradovi v Majšperku ter Rogatcu. V 19. st. so kraj poimenovali Žitale.

Naselje je znano že iz prazgodovine. V Čermožišah in okoliških krajih so našli kamnito orodje, ki ga arheologi postavljajo v čas okoli 5000 let pr. n. št. (neolitik). Po njihovem mnenju so ljudje takrat živeli v majhnih naseljih z 20 do 30 prebivalci, ki so obvladovali okolico v premeru petih kilometrov. Bili so poljedelci. Večje število bronastih predmetov (sekire, meči, motike, srp, sponke, šilo in celo ingote kot surov material za kovanje in predelavo) je l. 1898 odkril Peter Kodrič pri kopanju jam za sajenje sliv. Večino teh predmetov, ki naj bi izvirali iz časa med l. 1200 in 1000 pr. n. št., je odkupil muzej v Gradcu, nekaj pa jih je tudi v Mariboru in na Ptuj. Haloze so bile očitno poseljene tudi v času rimskega imperija, o čemer pričajo ostanki keramike na pobočju Donačke gore in del sarkofaga, ki je sedaj vzidan v zid župnijske cerkve sv. Mihaela. Skozi kraj je po dolini Rogatnice do Sotle potekala rimska cesta.

Leta 1228 je vitez Gotschak prodal vas Žetale Hartnidu Ptujskemu. Listino so Ptujski hranili v vurberškem arhivu, danes se nahaja v deželnem arhivu v Gradcu. Žetale so omenjene tudi v dokumentih iz l. 1330, in sicer v registru vojvodinje štajerske dežele, ko je šlo za neko sodnijsko razpravo. Na žetalskem področju sta obstajala dva srednjeveška plemiška dvora: eden je bil v Dobrini in o njem ni podrobnejših zgodovinskih podatkov, drugi pa v Jesenicah. Oba sta propadla. Leta 1371 je bil v Žetalah ustanovljen vikariat. Okoli l. 1400 so dobro polovico žetalskega območja gospodje Ptujski podarili minoritskemu in dominikanskemu samostanu. V 15. st. se je kraj imenoval Mihaelova vas, po cerkvi sv. Mihaela, ki je bila zgrajena l. 1420. Leta 1530 je v Žetalah pri županu Pavlu zabeležen čarovniški proces. Samostojna župnija je na tem področju obstajala že l. 1563. Leta 1669 so ptujski minoriti prodali vas Žetale grofu Petru Curtiju iz Rogatca. Na življenje ljudi v Halozah so bolj kot drugod vplivale lakota, bolezni, slabo vreme in kuga. Kuga je razsajala po okolici in Žetalah še v l. 1645, 1680, 1690, 1712 in še kasneje. V 20. st. so se vrstile epidemije španske gripe, ošpic, griže, škrlatinke, davice, ko je umrlo precej ljudi.

Osnovna šola je začela delovati l. 1812. Leta 1853 je bilo v Leobnu izdano dovoljenje, da se prične kopati premog v katastrski občini sv. Mohorja. V preteklosti je po dolini Rogatnice potekala pomembna furmanska pot, ki je domačemu prebivalstvu omogočala zaslužek in razvoj. Z izgradnjo železnice l. 1903 iz Rogatca proti Celju je ta dejavnost zamrla, kar je zelo spremenilo položaj Žetal. Prva svetovna vojna je domačine zelo zaznamovala z bedo, lakoto, trpljenjem, strahom in žalostjo, saj je padlo ali bilo pogrešanih sto mladih fantov. Za vojaške potrebe so pobrali bronaste zvonove iz vseh cerkva in popisovali zaloge hrane. Zaplenili so orehe, bučnice in sončnice za pridelovanje jedilnega olja. Drugo svetovno vojno, ki se je začela na cvetno nedeljo l. 1941, je občutilo tudi prebivalstvo teh odročnih krajev. Razočaranje zaradi hitre kapitulacije jugoslovanske vojske je bilo veliko, Nemcev niso sprejeli z navdušenjem. Med vojno so bili v Žetalah nemški graničarji. V samih

Žetalah ni bilo borb, toda kljub temu so preživljali težke in žalostne čase. Ljudje, ki so izkusili predvojni in vojni čas, so pripovedovali, da je bilo po vojni v Žetalah slabše kot med vojno ali v stari Jugoslaviji.

Med obema vojnama so prodajali les za kurjavo, kakovostna jabolka in jajca vse do Ptuja, Maribora in Rogatca. Tovarni tanina v Majšperku so prodajali kstanjev les. Po l. 1945 je v kraju obstajal kamnolom, v Dobrini pa pletarna. Večina ljudi je takrat zaslužek našla v domačem kraju.

Zanimivost občine Žetale je, da so pred 40 leti že imeli svojo občino in je bila v kraju redna zdravstvena, zobozdravstvena in celo babiška oskrba, policijska postaja, šola s 386 otroki, deloval je kamnolom, gozdnogospodarski obrat, kmetijska zadruga, obrat pletarne z razvitim dopolnilnim delom doma in pridelavo vrbe. Po ukinitvi občine so se preselile tudi institucije, za njimi pa še gospodarski objekti. Zagotovo je to eden izmed vzrokov za upadanje števila prebivalstva.

Z izredno pridnostjo, trmo in garanjem so se občani izkopali iz revščine, ki je bila v preteklosti značilna za vse Haloze, in zaživel v svobodi ter nadaljevali z uresničevanjem razvojnih ciljev občine. To so: prostorska ureditev, infrastruktura, spodbujanje razvoja turizma, malega gospodarstva, razvoj kmetijstva, gozdarstva in podeželja, skrb za invalide, starejše in socialno šibkejše, zagotavljanje pogojev za vzgojo in izobraževanje, zagotavljanje zdravstvene oskrbe ter drugo.

6.3 Vredno ogleda

Občini dajejo edinstvenost štiri prelepe cerkve z bogato zgodovino in umetniško vrednostjo. Na tem območju pa lahko občudujemo še številne druge sakralne objekte, kot so križi, kapele in druga znamenja.

Župnijska cerkev sv. Mihaela je bila zgrajena l. 1450 in leži na hribčku nad žetalsko kotlinico. Po njej se je kraj v 15. st. imenoval **Mihaelova vas** ali **Michelsdorf** oz. Micheldorf. Cerkev sestavljajo tri glavne stavbne enote: zvonik, ladja in prezbitერი, ki s svojo različnostjo dokazujejo, da cerkev ni bila zgrajena naenkrat, ampak da je nastajala v več delih. Točen nastanek cerkve je težko določiti, saj iz kupnega pisma iz l. 1298 ni mogoče razbrati, ali je Hartnid Ptujski kupil vas z že zgrajeno cerkvijo ali brez nje. Glede na patrocinij cerkve, ki je posvečena sv. Mihaelu, je celo mogoče, da je cerkev stala že pred pisno omembo vasi Žetale, verjetno na mestu, kjer je bilo pred širitvijo krščanstva pogansko svetišče.

Gotska podoba cerkve je bila po opustošenju Turkov v naslednjih stoletjih večkrat obnovljena. Leta 1532 je bila po uničujočem prodoru sultana Sulejmana in njegove vojske vse do Dunaja tako oskrunjena, da v njej do l. 1622 ni potekalo bogoslužje. V tem obdobju je bila cerkev temeljito prenovljena, ladjo so verjetno podaljšali do sedanje dolžine, sezidali zvonik in postavili krstilnik. Danes ima ladja baročno podobo. Cerkev je imela v preteklosti pet oltarjev, od katerih so danes ohranjeni trije. Glavni oltar je posvečen sv. Mihaelu, stranska oltarja sta posvečena sv. Katarini in Marijinemu darovanju. Baročna prižnica je lesena. Na

koru so rabljene orgle z Nizozemske, ki jih je predelal in postavil Anton Jenko iz Šentvida pri Ljubljani.

📷 Cerkev sv. Mihaela (foto: <https://discoverptuj.eu/tag/kulturna-dediscina/>)

Podružnična cerkev Marije Tolažnice je romarska cerkev v **Čermožišah**, ki vsako leto na *jarmečko nedeljo*, ki sledi prazniku Marijinega vnebovzeta, privablja številne romarje iz bližnjih in oddaljenih krajev. Leži na griču v smeri proti Donački gori in Reseniku. Zelo lepa lega (385 m. n. v.) daje cerkvi poseben čar, saj je od tod najlepši pogled po dolini reke Rogatnice. Najmlajša cerkev v župniji ima mogočno baročno podobo. Zgradili so jo rogaški gospodje v l. 1715–1725. O vzroku za gradnjo kroži legenda, ki govori o čudežnem ozdravljenju mladega pastirja ob okužbi s kugo, ki je v tem času pustošila po bližnji in daljni okolici. Ogledamo si lahko bogato baročno opremo cerkve, predvsem velik nadstropni oltar, ki zavzema vso vzhodno steno prezbiterija in je posvečen Mariji Tolažnici. V šestih ozkih kapelah stojijo na moški strani: oltar sv. Janeza evangelista, sv. Križa in sv. Matija. Na ženski strani pa stojijo: oltar sv. Henrika kralja, sv. Jožefa in sv. Antona Padovanskega. Cerkev krasi tudi prižnica iz l. 1754. Sredi cerkve stoji še Marijin tron. Zaznamujejo jo tudi znamenite orgle celjskega orglarja Janeza Frančiška Janečka.

📷 Podružnična cerkev Marije Tolažnice
(foto: <https://discoverptuj.eu/cerkev-marije-tolaznice-zetale/>)

Podružnična cerkev sv. Boštjana iz 15. st. stoji v Čermožišah, ob cesti Žetale–Rogatec, kilometer od župnijske cerkve. Zgrajena je pod Resenikom, ki so ga Rimljani imenovali Minor Mons Claudius (Manjša Klavdijeva gora). Ljudsko izročilo pravi, da je bila nekoč na Reseniku cerkvica sv. Boštjana. Starejši ljudje še pomnijo, da so bile na tem mestu razvaline in studenec. Postavljena naj bi bila v času rimskih preganjanj, bolj verjetno po zatonu rimske države, ki so jo uničili Huni in Langobardi. Takrat so se kristjani zatekli na bolj skrita in varna mesta. Nad glavnim vhodom v cerkev je zvonik s čebulasto streho. Ladja je pokrita z lesenim stropom. V prezbiteriju je glavni oltar, posvečen cerkvenemu zavetniku. V preprosti ladji so štirje stranski oltarji. Joseph Zahn piše, da je l. 1414 v deželi razsajala kuga, da je tudi v Žetalah umrlo veliko ljudi in da je bila v tistem času cerkev zelo obiskana. Leta 1532 so to cerkev izropali Turki. Ljudsko izročilo pove, da so Turki imeli v njej hlev za konje. To pomeni, da so se v Žetalah mudili dlje časa in so jih tako lahko temeljito izropali. Ljudje so se zatekali po pomoč k sv. Boštjanu, zavetniku zoper kugo.

📷 Podružnična cerkev sv. Boštjana

(foto: <https://www.geago.si/sl/pois/9058/cerkev-sv-bostjana-cermozise>)

Podružnična cerkev sv. Mohorja in Fortunata stoji na vzpetini Kupčinjega Vrha blizu Stoperc, odmaknjena od prometnic in dostopna le po strmih poteh. Ta cerkev je preprosta zgradba, ki so jo verjetno zgradili v času zatona rimske države. Bila je pod zavetništvom dvorca Hamre (Hammer) pri Majšperku, ki je pripadal minoritskemu samostanu na Ptuju. Cerkev je bila zgrajena že pred 15. st. Ljudsko izročilo pravi, da sta v njej maševala sv. brata Ciril in Metod, ko sta bila na poti v Rim. Tlak v cerkvi je kamnit. Ladja ima lesen strop. Glavni oltar je posvečen sv. Mohorju. Pri tej podružnici je bilo nekoč pokopališče.

📷 Podružnična cerkev sv. Mohorja in Fortunata
(foto: <https://www.druzina.si/zupnija/zupnijska-cerkev-sv-mihaela-zetale>)

Pušnikova domačija iz l. 1831 je v celoti ohranjena samooskrbna kmetija z glavno hišo in gospodarskimi poslopji, sadovnjakom in vinogradom. Stoji na *kopcu* (vrh) hribovitega haloškega raztresenega naselja Nadole. Poslopja so postavljena v ravni vrsti, grajena iz kamna, laporja in lesa, streha je krita s slamo. Stavbe so lesene – *cimprane*. Hiša ima značilno razporeditev prostorov. V sredini je *lojpa* (veža), kjer je bila nekoč tudi črna kuhinja, levo *hiša* (bivalni prostor), desno pa *mala hiška* (sobica), kasneje spremenjena v kuhinjo z zidanim štedilnikom. V hiški stojijo krušna peč, miza s klopjo, po stenah pa visijo nabožne podobe z razpelom v kotu. Vinska klet s prešo, skedenj, *štala* (hlev) in *štalinke* (svinjaki) ter *kolarnica* – vse je takšno kot nekoč, opremljeno z različnimi predmeti in raznovrstnim kmečkim orodjem. Zanimivo je orodje za pokrivanje slamnatih streh, saj je bil zadnji gospodar priznan krovce, ki se je ukvarjal s pokrivanjem slamnatih streh. Ob domačiji stoji še čebelnjak. Očina Žetale je hišo odkupila, obnovila in prikazala stavbno dediščino 19. st. za prihajajoče rodove.

📍 Pušnikova domačija (<https://www.zetale.si/>)

📍 Občina Žetale, 02 795 32 80, info.zetale@zetale.si

Vukova domačija prikazuje način bivanja in življenja v Halozah pred več kot sto leti. Lesena, *cimprana* hiša je narejena iz grobo obtesanih brun, ometana z ilovico in pobeljena z apnom. Hiša je v celoti obnovljena, tudi notranjost. Po prepričanju domačinov naj bi hišo zgradil odvetnik iz Maribora kot svoj vikend – počitniško hiško in v njej bival od l. 1887 do 1902. Nato jo je l. 1903 kupila Blaževa družina (Horvatovi), da bi tako poskrbela za dediščino svojega otroka. Horvatovi so danes neposredni sosedje te hiške. Zadnja lastnica je bila Antonija Horvat. Kot vdova se je poročila s Poldetom Vukom, po katerem je hiška dobila ime. Bil je invalid, ki se je preživljal z izdelovanjem lesenega kmečkega orodja (vile, grablje ...). Domačijo so obnovili s pomočjo evropskih sredstev. Gre za majhno hišo z bogato notranjo opremo, originalno krušno pečjo in streho, krito s slamo. Hiška je majhna tudi za haloške razmere, vendar je slikovita, lepa, arhitekturno dovršena in zgrajena ob hribu z gozdom. Po celem prednjem delu hiše je *gank* (balkon). Ima dva prostora: vežo ali *lojpo* s kuriščem ter *veliko hišo* s krušno pečjo, posteljo, mizo in omaro ter ostalim pohištvom. Šest malih okenc daje primerno svetlobo in pozimi varuje pred nadležnim mrazom. V spodnjem delu hiške je kamnita zidana klet. Na podstrešju so bile nekoč lesene skrinje za žito in pletene omare za shranjevanje suhega mesa. Od opreme v zgornjem delu je ostal originalen jedilni pribor, ostala oprema pa je iz žetalske okolice.

📷 Vukova domačija (<https://www.zetale.si/>)

📷 Notranjost Vukove domačije (foto: Tomaž Štefe, https://www.kam.si/vukova_domacija/)

📍 Občina Žetale, 02 795 32 80, info.zetale@zetale.si

6.4 Ljudje, ki so zaznamovali kraj

Častna občana:

Avgust Bedenik (1924–), učitelj na OŠ Žetale in predan kulturni delavec;

Štefan Zver (1925–2012), župnik, ki je deloval v Žetalah od l. 1961 do leta 2001.

Pomembne osebnosti in uspešni *Žetalanci* so zbrani v zborniku *Žetalanci in Žetale*, ki je izšel l. 2004, nekaj pa jih navajamo:

Anton Hajšek (1827–1907), rodoljub in izdajatelj Slomškovih spisov;

Franc Fideršek (1934–2012), novinar, kulturni delavec, dolgoletni urednik (Radio Tednik Ptuj);

dr. Janez Hajšek (1951–), dr. teoloških ved;

Jože Topolovec (1934–2010), pisatelj enajstih romanov; psevdonim Jože Haložan;

Franc Ber, glasbenik (harmonikar);

mag. Alojz Širec (1942–), glavni republiški svetovalec na ZŠRS in glavni inšpektor na Inšpektoratu RS za šolstvo in šport;

Alojz Gajšek (1945–2016), duhovnik, literarni ustvarjalec, zgodovinar;

Anton Butolen (1955–), učitelj matematike, dolgoletni ravnatelj in župan občine Žetale;

Marija Krušič (1944–), učiteljica slovenščine in dolgoletna vodja OŠ Žetale;

dr. Metka Jazbec - Čoh (1972–), dr. med., spec. endokrinologije, dela v Splošni bolnišnici Celje;

Dušan Bele (1961–), športnik, l. 1992 je postal državni prvak v težki kategoriji.

6.5 Dediščina in izročilo prednikov – tradicija, šege, običaji

V Žetalah so močno žive stare obrti in ljudje znajo še *danes* plesti košare in koše, opletati steklenice, pripraviti v gozdu oglarske kope, na lastnih manjših žagah žagajo tudi les. Žetalanci spoštujejo nedelje in praznike ter se znajo povесeliti in praznovati. Zelo živi so tudi različni ljudski običaji.

Oglarska kopa

Veliko Žetancev se je v preteklosti ukvarjalo s kuhanjem oglja, saj Žetale ležijo sredi gozdov. To je bilo težaško delo, vendar je prinašalo pomemben del dohodka. *Franc Černejšek* iz Čermožiš je eden izmed današnjih žetalskih ogljarjev. S kuhanjem oglja živi že od rane mladosti.

Za oglarsko kopo se uporablja predvsem trd les (bukev, sliva, jabolana, hruska). Najprej je treba pripraviti *oglišče* – raven prostor, na katerem postavi žrelo – tri kole ali *žvarcle*. Okrog zлага les, tako da na sredini ostane luknja. Najprej polaga krajše in tanjše kose lesa, nato vedno daljše. Les zloži v tri ali štiri štose, uporabi raznovrsten odpadni les, tudi štore – kar je dobro za kurjavo, je dobro tudi za oglje. Za zunanjo plast mora biti material drobnejši, da se stelja lažje prime. Ko je kopa zložena, jo pokrije s praprotjo ali steljo, nato pa še z zemljo. Kopo zakuri z vrha. Zunaj si pripravi ogenj in ga z lopato ali z vedrom spusti v žrelo, ki ga zapre. Ob straneh naredi okrog 70 lukenj, skozi katere uhaja dim. Oglje se kuha dan in noč, in to približno deset dni. V tem času kopo večkrat potepta. Ko je oglje kuhano, se kak dan hladi, nato odstrani zemljo in listje. Oglje ohladi v vodi. Ko je oglje suho, ga shrani v zračne vreče, kjer na suhem ostane dolgo časa (tudi do sto let). Uporaba oglja je vsestranska.

📷 Oglarska kopa (foto: <https://sl.wikipedia.org/wiki/Oglarstvo>)

Značilne jedi in pijače

Tudi haloška kulinarika je zelo pestra, gotovo zaradi tega, ker so bili ljudje v Halozah revni in so morali biti še bolj iznajdljivi ter domiselni. Dandanes pa se zavedajo, kako zdravo so se prehranjevali naši predniki, zato vedno znova preizkušajo in pripravljajo hrano po starih receptih. Spoznali boste, kako so ljudje znali nekdaj koristno uporabiti vse, kar so pridelali. Bolj so cenili hrano kot danes in ločili jedilnik na vsakdanjega in prazničnega. Vsekakor pa se tradicija meša z modernimi navadami, zato bo gost sprejet tudi z modernejšo kulinariko: z odojkom, kozličem in jagenjčkom z žara ali iz krušne peči, kar je danes prava poslastica. Meso je zdravo, saj drobnico gojijo domačini po haloških hribčkih.

Hrano so pripravljali v glinenih posodah (*piskrih*) na štedilniku na trda goriva in v krušnih pečeh. Za zajtrk so jedli zelje in žgance (zdrobove,

koruzne, krompirjeve). Za kosilo so kuhali različne zelenjavne juhe, krompirjeve jedi, fižol in zelje, fižol in repo. Za večerjo so pripravljali mlečne jedi, mlečne kaše in pečen riž. Ob praznikih so imeli na jedilniku domačega piščanca ali pečeno kokoš, gibanico, štruklje, beli kruh z rozinami. Ob nedeljah so si premožnejši privoščili tudi govedino in orehovo potico.

Za Žetale so značilni tudi orehovi štruklji, zabeljeni z ocvirki, kuhani zabeljeni sirovi štruklji in sirove gibanice (nesladkane). Jedli so tudi kostanjev pire s svinjskimi jetri in cele olupljene kostanje, ki so jih skuhalo in zabelili. Pogosto so jedli mlince v vročem mleku, sadne juhe s suhim sadjem (suhe slive, suhi krlji jabolč). Ob kolinah so ljudje pripravljali tudi suho meso: *bunke*, slanino in salame.

Nekoč so pili predvsem jabolčnik (*tukla*). Pridelovali so tudi vino, ki pa so ga večinoma prodali, nekaj malega pa porabili za praznike, kolone in gostije. Vino je pil gospodar, jabolčnik (*tukla*) pa je bil za delavce, hlapce in dekle. Ker so imeli veliko sadja, so doma kuhali tudi žganje iz sliv (slivovka), tropin (tropinovec) ali hrušk (hruškovec). Žganje kuhajo še danes. Med vini je nekoč prevladovala šmarnica, danes pa prevladujejo sortna vina.

V Žetalah boste deležni odlične kulinarike in kakovostnih vin, pridelanih v domačih žetalskih vinogradih.

📷 Haloška kulinarika (foto: Z. G.)

6.6 Današnji utrip v občini

V občini Žetale je prijetno živeti, ljudje si gradijo nove hiše, saj je okolje primerno za mlade družine in tiste, ki se želijo ukvarjati s kmetijsko dejavnostjo. Urejena je infrastruktura, imajo lepo novo šolo, vrtec, urejeno zdravstvo, občinske prostore in župnišče.

📷 Občina Žetale (foto: TD Žetale)

Pomembne in tradicionalne prireditve:

- vsakoletno pustno rajanje z OŠ Žetale;
- proslava ob kulturnem prazniku, ki jo pripravi Občina Žetale s KD Žetale in OŠ Žetale, proslava ob materinskem dnevu;
- vsakoletni tradicionalni *Ex-tempore Žetale* konec junija oz. v začetku julija;
- različne športne prireditve;
- *jarmek* – romanje, ki vsako leto na Jernejevo nedeljo oz. avgustovsko nedeljo, ki sledi prazniku Marijinega vnebovzetja, privabi številne romarje;
- prireditve v okviru občinskega praznika in osrednja prireditve v počastitev občinskega praznika s kostanjevim piknikom tretji vikend v oktobru.

Na območju občine delujejo številna društva. Njihovi člani so zelo aktivni in pristopijo k najrazličnejšemu delu, odvisno od tega, kje jih potrebujejo. Skrbijo za promocijo domače občine, hkrati pa se družijo, izobražujejo in se udeležujejo poučnih ekskurzij.

V majhni delavnici sredi Žetal se rojevajo prav posebne lesene maske – **krampusi**, ki jih izdeluje domačin *Mihael Kos*. Njegove maske nosijo številni ljubitelji parklja.

Gozdna učna pot k debeli bukvi poteka od centra Žetal in v okolici kraja. Na učni poti v lepi naravi lahko opazujemo rastline, živali, nabiramo kostanje, gobe, gozdne sadeže in drugo, odvisno od letnega časa. Učna pot je krožna in dolga 4,5 kilometra, njena glavna atrakcija pa je

debela bukev. Pot je označena z rumeno gobo. Na njej je 12 kontrolnih točk. Začetek in zaključek poti je pri OŠ Žetale, kjer je tudi parkirišče. Pohodna pot je primerna za vse generacije v vseh letnih časih.

📷 Gozdna učna pot k debeli bukvi (foto: Slavica Pičenko Peklar)

📍 OŠ Žetale, Čermožiše 45b, 02 761 99 10

Krožna tematska pot po poteh kulturne dediščine v občini Žetale poteka mimo Pušnikove domačije; začne in konča se pri Vukovi domačiji.

- ❶ Občina Žetale, 02 795 32 80, info.zetale@zetale.si

Romarski turizem, ena izmed najbolj trajnostnih oblik turizma, združuje kulturno in naravno dediščino ter hkrati spodbuja lokalno prebivalstvo k aktivnemu vključevanju v smeri pohodništva, kolesarstva in drugih prijaznih oblik preživljanja prostega časa v naravi ter z obiskom prelepih cerkva. **Marijina romarska pot** poteka tudi skozi Žetale. Priporočamo vodnik Marijina romarska pot.

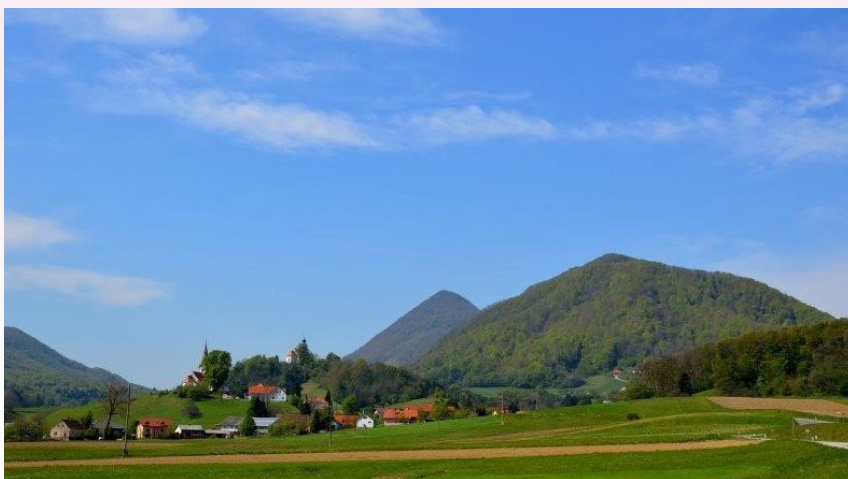
Pohodna ekološka pot (PEP) je krožna pot, dobro označena s prepoznavnim znakom, cvetom juvanovega netreska. Opisne table na poti označujejo kulturno dediščino. Začetek poti je pri baru Dobrinček.

- ❶ Občina Žetale, 02 795 32 80, info.zetale@zetale.si

❶ Ekološka pot (foto: TD Žetale)

Donačka gora meji na občino Žetale in jo vidimo iz vseh smeri. Od nekdaj je privabljala popotnike od blizu in daleč. Gora s tremi vrhovi predstavlja zadnje odrastke Karavank in je visoka **884 metrov**. Donačka gora je izjemna zaradi svoje strme stožčaste oblike in lege ob vzhodni meji alpskega sveta. Starejše ime Donačke gore je Rogaška gora ali Rogač. Ljudje pa jo imenujejo tudi haloški Triglav – malo zaradi višine in ker ima tri vrhove. Najvišji vrh gore krasi velik kamnit križ. Na tem mestu je v rimskih časih stal tempelj. Kasneje je na istem mestu stala lesena cerkvica, posvečena sv. Donatu, po katerem je Donačka gora dobila svoje ime.

📍 Levo cerkev sv. Mihaela, na sredini cerkev Marije Tolažnice, desno Resenik in Donačka gora levo (foto: Vida Božičko)

Donačka gora je vedno burila človeško domišljijo, zato o tej mogočni gori kroži veliko legend in resničnih zgodb. Na gori so se menda rade zbirale čarovnice. Leta 1487 je po teh krajih potoval Paolo Santonino, posvetni tajnik oglejskega patriarha, ki jih je tudi prvi podrobno opisal. V času turških vpadov so kresovi na njenem vrhu opozarjali na nevarnost. Pred nekaj stoletji se je tam zgodila najhujša nesreča z udarom strele v naši državi. V tej nesreči je bilo mrtvih veliko vernikov, ki so bili na romanju. Znana je tudi po čudovitem razgledu, ki se odpira na vse strani: na Haloze, na Dravsko in Ptujsko polje, na Hrvaško Zagorje in Posotelje. Posebnost Donačke gore je izredna pestrost rastlinstva in 27 ha velik naravni rezervat, ki je kot pragozd zavarovan od l. 1965. Leta 1984 so ponovno odprli nov dom in ga poimenovali po zaslužnem kulturnem in športnem delavcu Rudiju Lebiču. Na Donačko goro vodi več dobro markiranih poti. Z žetalske strani se lahko podamo po več poteh, ena izmed njih je Pot Jožeta Žetalskega.

- ❗ Planinsko društvo Žetale, Žetale 1, 041 378 311

Žetalski gozdovi so primerni za gobarjenje, nabiranje zdravilnih zelišč, jeseni pa se razveselimo kostanja. Odličen je kuhan in pečen, iz njega pripravljajo številne sladice. V težkih časih so z njim preganjali lakoto, hranili živali ter ga mleli in dajali v kruh. Vsak nabiralec naj bo kulturnen, zavedajoč se, da je v gozdu le na obisku.

6.7 Turizem in ponudba vinogradnikov, turističnih kmetij in gostišč

Naravne danosti omogočajo razvoj turizma in tu vidijo domačini svojo prihodnost, saj pohodniku in izletniku na svežem zraku prijeta dobra kapljica in domača kmečka hrana.

Izletniška kmetija Darinka Kodrič

Kmetija leži na precej strmem terenu in jo obdajajo domači vinogradi. Ogledate si lahko damjake in jelene. Po predhodnem dogovoru vam pripravijo različne domače kulinarične dobrote in postrežejo z vinom iz lastnih vinogradov.

Kočice 63, 031 510 204, daniela.kodric@gmail.com

Vinogradništvo Plajnšek

Vinogradništvo Plajnšek je družinska kmetija, ki leži sredi zelenih haloških gričev. Tradicionalno kmetovanje na sončnih gričih se prenaša iz roda v rod, zadnja leta pa se usmerjajo predvsem v gojenje trte in pridelavo vrhunskih vin.

Kočice 54, 041 557 021, franci.plajnsek65@gmail.com

Kmetija Skok

Na kmetiji obdelujejo okrog 15 ha površin. Ukvarjajo se z živinorejo in pridelavo mleka. Njihov glavni cilj je ustvariti kakovosten in zdrav izdelek. Nudijo domač mladi sir, jogurte, mleko in skuto.

Žetale 49, 041 953 291, matic.skok@gmail.com

Kmetija Ber

Ukvarjajo se s sadjarstvom in pridelujejo tudi zelenjavo. Iz jabolk naredijo veliko jabolčnega soka, za katerega so dobili tudi zlato medaljo na razstavi Dobrote slovenskih kmetij. Kmetujejo po načelih integrirane pridelave.

Kmetija Ber, Kočice 38, 041 963 411

Bar Žetale, Strmšek, d. o. o., 031 295 125

Bar Dobrinček, Metka Korez, s. p., 070 494 432

Čebelarji v Žetalah

Avgust Bedenik, 031 260 980 Slavica Vukalič, 030 686 701

Ivan Bedenik, 041 378 349 Silvo Bukšek, 041 597 695, silvo.buksek@siol.net

📷 Čebelnjaki, bogata paša za čebele v občini Žetale (foto: TD Žetale)

📷 Mlečni izdelki (foto: Kmetija Skok)

📷 Za kmetijstvo je zelo pomembna panoga sadjarstvo (foto: Kmetija Ber)

📷 Nalijmo si rujne kapljice (foto: S. Š.)

7 Viri in literatura

- Bogataj, Janez: Sto srečanj z dediščino na Slovenskem. Ljubljana: Prešernova družba, 1992.
- Bogataj, Janez: Smo kaj šegavi? Ljubljana: ZMK, 1998.
- Bračič, Vladimir: Vinorodne Haloze. Maribor: Založba Obzorja, 1967.
- Bračič, Vladimir: Gozdnate Haloze. Maribor: Založba Obzorja, 1982.
- Brence, Andrej: Ruse v Halozah in na Ptujem polju. V: Jurij Fikfak (ur.): O pustu, maskah in maskiranju: razprave in gradiva (str. 81–92). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2003.
- Brence, Andrej (ur.): Zgodba o gorica in vinu. Ptuj: Pokrajinski muzej Ptuj - Ormož, 2017.
- Butolen, M.; Rožman, M.; Močnik, M.; Koprivšek, A.; Dolar, A.; Kajzer, D.: Kolesarske poti po Halozah. Zgibanka. Ptuj: ZRS Bistra Ptuj.
- Cerar, Irena: Pravljice poti v zgodovino: družinski izletniški vodnik. Ljubljana: Založba Sidarta, 2009.
- Chvatal, Matjaž: Slovenija. Kranj: Turistika, 1998.
- Cortese, Dario: Slovenija v objemu: izletniški vodnik. Ljubljana: MK, 2016.
- Fideršek, Franc: Utrinki iz zgodovine Žetal [spletni vir]. Dostopno na: http://ldzeta.naspletu.com/utrinki_iz_zgodovine_zetal.html.
- Gačnik, Aleš; Brence, Andrej: Zgodbe o tradicionalnih pustnih maskah. Ptuj: Pokrajinski muzej, ZRC Bistra, 1998.
- Gajšek, Lojze: Žetale. Celje: Župnija Žetale, 2001.
- Golc, Sonja; Golc, Jernej: Včeraj za jutri: ohranimo običaje in šege v Halozah zanamcem. Cirkulane: PRJ Halo, 2010.
- Golub, Anja: Turizem v občini Podlehnik. Diplomsko delo. Podlehnik, 2005.
- Golub, Zdenka: Zgodovinski pregled domačega kraja. Raziskovalna naloga. Podlehnik, 1999.
- Golub, Zdenka: Na mavrični strani Haloz. Podlehnik: TD Podlehnik, 2009.
- Golub, Zdenka: Vodnik po občini Podlehnik. Podlehnik: Občina Podlehnik, TD Podlehnik, 2016.
- Gomilšak, Jakob: Haloze in Haložani. Zora 1875, 17/IV, str. 136–138.
- Haloze [spletni vir]. Dostopno na: <https://sl.wikipedia.org/wiki/Haloze>.
- Horvat, Franci: Sto vodnjakov na Slovenskem. Ljubljana: Prešernova družba, 2005.
- Horvat, Uroš: Demografski razvoj in značilnosti prebivalstva v Halozah. V: Vladimir Drozg idr.: Kulturna pokrajina Haloz (str. 57–82). Maribor: Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, 2019.
- Jarnjak, Marjan: Nepozabni turistični izleti. Čari priljubljenih koticov po Sloveniji. Ljubljana: MK, 2006.
- Kokot, Tamara; Bedenik, Tanisa; Bedenik, Sonja: Obudimo pozabljene haloške jedi. Raziskovalna naloga. Majšperk: OŠ Majšperk, 2004.
- Kolednik, Teja; Gašparič, Ana; Zavec, Ana: Gđa baba deda nosi: besedje pomenskega polja običajev in praznikov v belanskem govoru. Raziskovalna naloga. Cirkulane: OŠ Cirkulane-Zavrč, 2021.

- Korže Vovk, Ana: Geografska lega in naravni potenciali občine Majšperk. V: T. Železnik (ur.): Zbornik občine Majšperk (str. 28–43). Majšperk: Občina Majšperk, 2018.
- Kuret, Niko: Praznično leto Slovencev: starosvetne šege in navade od pomladi do zime. Prva in druga knjiga. Ljubljana: Družina, 1998.
- Lazar, Evgen; Arh, Monika; Kramberger, Bine: Grad Borl, arheološke raziskave v letu 2019. Ljubljana: ZVKD, 2022.
- Life to grasslands – življenje travniščem [spletni vir]. Dostopno na: http://www.lifetograsslands.si/wp-content/uploads/2016/05/2_HALOZE.pdf.
- Möderndorfer, Vinko: Verovanja, uvere in običaji Slovencev. Druga in peta knjiga. Celje: Tiskarna Družbe svetega Mohorja, 1948.
- Natura 2000 [spletni vir]. Dostopno na: www.natura2000.si.
- Peskar, Robert: Bazilika Marije Zavetnice na Ptujski Gori. Ljubljana: Družina, 2010.
- Petrovič, Mira idr.: Vodnik po občini Cirkulane. Cirkulane: TD Cirkulane, 2018.
- Planinc, Vera (ur.): Zbornik kraja Stoperce. Stoperce: KPD Stoperce, 2009.
- Prašnički, Martin (ur.): Cirkulane: svet Belanov. Cirkulane: Halo, 2005.
- Radovanovič, Sašo: Podravje. Maribor: Založba Kapital, 2004.
- Radovanovič, Sašo; Selinček, Polona; Štajerska. Maribor: Založba Kapital, 1999.
- Radovanovič, Sašo; Varl, Valentina; Žiberna, Igor: Podravje, Maribor, Ptuj. Priročnik za popotnika in poslovnega človeka. Murska Sobota: Pomurska založba, 1996.
- Skalicky, Jelka: Stavbna dediščina. V: T. Železnik (ur.): Zbornik občine Majšperk (str. 476–491). Majšperk: Občina Majšperk, 2018.
- Skledar, Stanko idr.: Žetale in Žetalanci nekoč in danes. Žetale: Občina Žetale, 2004.
- Skok, Marija; Pernat, Marjana: Gozdna učna pot k debeli bukvi. Žetale: OŠ Žetale, 2012.
- Šivic, Urša (ur.): Haloško petje na tretko. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2017.
- Škofic, Jožica idr.: Slovenski lingvistični atlas 2, Kmetija. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2016.
- Štefe, Tomaž: Vukova domačija [spletni vir]. Dostopno na: https://www.kam.si/vukova_domacija/#Haloze.
- Tratnik, Volasko: Čarovnice, predstave, procesi, pregoni v evropskih in slovenskih deželah. Ljubljana: Založba Obzorja, 1995.
- Tušek, Ivan: Občina Podlehnik. Raziskava. Maribor: ZVNKD, 2001.
- Vogrinc, Jožefa: Domača pokrajina Podlehnik. Diplomsko naloga. Maribor, 2000.
- Zadnikar, Marijan: Ptujška gora – visoka pesem slovenske gotike. Ljubljana: Družina, 1992.
- Zorko, Zinka: Haloško narečje in druge dialektološke študije. Maribor: Založba Zora, 1998.